

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Csepreg irodalmi multja és népköltészeti hagyományai. Rajczy Mária Mechtilda nővér. I. M. L.

77 Csepreg irodalmi multja és népköltészeti hagyományai. Rajczy Mária Mechtilda nővér. I. M. L.

*„Vagyon egy jó város Soprony vármegyében,
Csepreg az ő neve Réptze víz mentében.”*

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Csepreg irodalmi multja és népköltészeti hagyományai. Rajczy Mária Mechtilda nővér. I. M. L. / Bevezetés.

Bevezetés.

A 16–17. századról írt tanulmányokban itt is, ott is találkozunk Csepreg irodalmi életéről szóló adatokkal. Összefoglalva, kidolgozva ezek még nincsenek. Szeretném e hézagos keretet kitölteni és – bár nagy ugrásokkal – Csepreg irodalmi multjának kiemelkedőbb eseményeit csoportosítani.

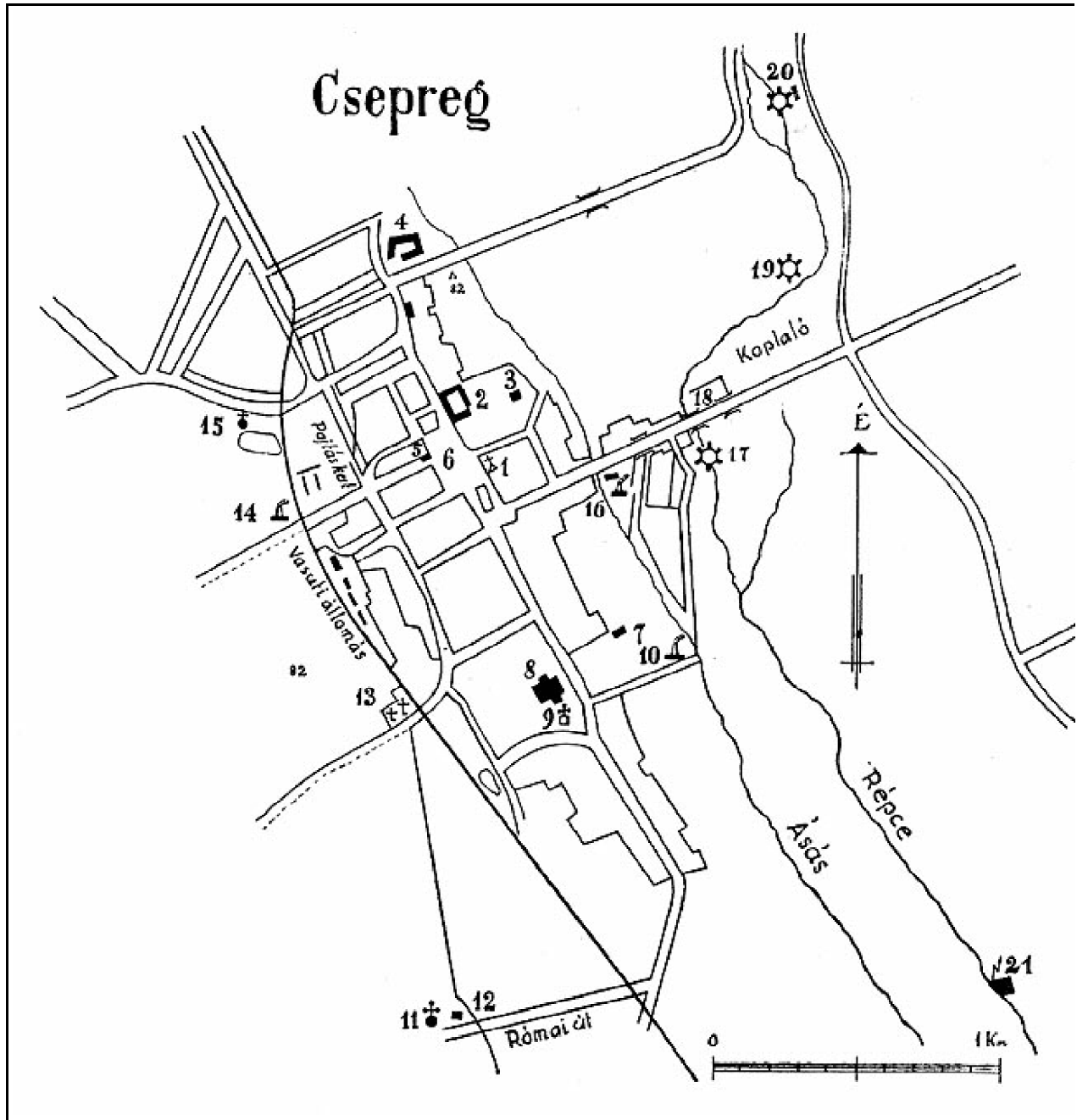
A 16. század második felében kapcsolódik be a kéziratokban mindíg csak városnak nevezett mezőváros a hitviták láncolatába. 1554-ben elhagyja a katolikus plébános a várost, 1557-ben református iskolamesterről gondoskodik Nádasdy Tamás egyik tisztviselője, 1587-ben zsinatot, 1591-ben colloquiumot tartanak itt a reformátusok, 1621-ben megjelent az első itt nyomtatott könyv, 1615-ben Zvonarics Imre csepregi prédikátor és Nagy Benedek kőszegi iskolamester kiadja Pázmán Péter pirotságát, 1632-ben újabb zsinatra gyűlnek össze a prédikátorok.

Ez a néhány adat, amellyel kapcsolatban Csepreget emlegetik. Nem árt egyszer ezeken keresztül a város életébe is betekinteni, megvizsgálni iskoláját, megismerni a diákokat, felütni a Cronica Csepregiensis lapjait, a községházán őrzött jegyzőkönyveket és végül belenézni a nép lelkébe, hallgatni dalait, balladait, meséit.

Az első lépést 1887-ben megtette Farkas Sándor¹⁽¹⁾ Csepreg mezőváros története c. munkájával. Kár, hogy a sok elmélkedő kitérés, a nem világos csoportosítás miatt könyve ma már nehezen élvezhető. De sem a nehézkes stílus, sem az itt-ott becsúsztott hiba nem csökkenti Farkas érdemét. Az ő útmutatására támaszkodtam a város multjáról szólómban. – Dénes Jenő Csepreg településföldrajzát dolgozta fel pontos tanulmányában, ebből azonban csak keveset használhattam fel. – Népköltészetével Horváth János²⁽²⁾

kezdett foglalkozni, de hamar abbahagyta. A Magyar Nyelvőrbe küldött egy-két lakodalmi verset. Csak gyűjteményem befejezése után vettem ezeket észre, a népi kiejtés jelöléséhez mégis felhasználtam. Meglepő, hogy ⁷⁸az 1870-es években összeírt lakodalmi versikék alig változtak, úgyannyira, hogy komoly eltérés a két gyűjtemény között nincsen.

Sem az irodalmi multra vonatkozó adatok, sem a III. részben közzétett népköltészeti gyűjtemény „az időnek rettenetes szűk volta miatt”, amelyről már a régi csepregi jegyzőkönyv is panaszkodott, nem lehet egészen teljes. Nem is az volt a célom, hogy évről-évre haladó képet fessek Csepregről, hanem, hogy nagy vonásokban megismertessem, elsősorban a csepregiekkel, a város irodalmi működését és felhívjam figyelmüket a kihalófélben lévő, eddig még nem ismertett népköltészetükre.

Csepreg.

1. Szt. Miklós-templom.	11. Boldogasszony-kápolna.
2. Nádasdy-kastély.	12. Remetalakás.
3. Régi könyvnyomda.	13. Temető.
4. Vörös-major.	14. Téglagyár.
5. Régi iskola.	15. Szentkúti kápolna.
6. Széchenyi-tér.	16. Bőrgyár.
7. A kórház helye, ma egészségügyi ház.	17. Gyöpipalom.
8. Alsó kastély.	18. Cigányszer.
9. Zárda.	19. Szentkirály-malom.
10. Téglagyár.	20. Irtásmalom.
	21. Villanytelep.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Csepreg irodalmi multja és népköltészeti hagyományai. Rajczy Mária Mechtilda nővér. I. M. L. / I. Csepreg irodalmi multja.

79I. Csepreg irodalmi multja.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Csepreg irodalmi multja és népköltészeti hagyományai. Rajczy Mária Mechtilda nővér. I. M. L. / I. Csepreg irodalmi multja. / 1. Történeti előzmények.

1. Történeti előzmények.

Csepreg a trianoni Sopron vármegye délnyugati sarkában Soprontól 44'5, Szombathelytől 22, Kőszegtől 14 km-nyire terül el. Északról Káptalanvis, Felsőszakony, Keresztény, Újkér, keletről Alsószopor, Makkoshetye, Iklanberény, Simaháza, Lócs, délről Bük, Guar, Acsád, Meszleny, nyugatról pedig Tömörd, Németzsidány és Peresznye határolja.

Területének alakja hasonlít egy szárával lefelé fordított török pipához. Északról déli irányban a Répce-folyó szeli ketté. Ugyanebben az irányban folyik az Ásás, amelyet 1818 szeptember 2-án kezdtek el ásni, a Répce tekervényeinek átvágása miatt megyei határozatra²⁰. Nyugati irányban folyik az Ablánc-patak. Neve – *Oblanch* – először az 1255 február 9-én kelt oklevélben található⁴⁽³⁾. 1530–40 között egy török csapat nem tudott rajta átúszni⁵⁽⁴⁾, holott ma csak sekély vize van.

„Ezen város határában... Erdők vadnak”⁶⁽⁵⁾, gyümölcsösök, pusztulófélben lévő gesztenyések, erős bortermő dombok, dús rétek. (Összterülete kat. hold; 10.116, szőlő 69, erdő 2043.)

Éghajlata általában kellemes és egészséges, úgyannyira, hogy az 1831. kolera is aránylag kevés áldozatot követelt. Csak 1751-ben jegyezték fel, hogy „sok Széll fuit”⁷⁽⁶⁾. „Öreg jég mint egy héjjas Divó” azonban gyakran esett.

Nevének jelentésével Bátky Zsigmond foglalkozott⁸⁽⁷⁾, és azt egy nyugatdunántúli tájszóból, a csüggő (nem csoportos) makkot termelő tölgyfát jelentő „csepe” szóból származtatja.

Pais Dezső a csë (ö) pp, csëpëg... rokonságban, vagy a čüpräk, tel. čäbäräk féle szócsoporthoz keresi a név eredetijét⁹⁽⁸⁾. Az utóbbi mellett szól a névnek az ország szélén való megjelenése, a Sopron-, illetőleg a Fertő-vidéki besenyők közelsége. Ezek szerint Csepreg vagy kis, kicsi, vagy piszok, szenny; csepő, kóc,

kócos jelentésű személynévből válhatott helynévvé. Határozottan állástfoglalni egyik mellett sem lehet¹⁰⁽⁹⁾.

Érdekes, hogy Csepre legrégibb pecsétjén, amelynek eddig csak egy példányát ismertük a cseprei községhezán talált 1800 október 13-án keltezett osztály-level ostyanyomatáról, Csepre neve Sch-val van írva. Nem régen fedezett fel vitéz Házi Jenő egy hasonló pecséttel ellátott oklevelet, melynek tartalmából megállapította, hogy Tamás cseprei bíró oklevele 1360-ból való. A pecsét leírása a következő:

Csepre mezőváros szürke viaszba nyomott és még eléggé ép pecsétje 5,2 cm átmérőjű, körirata: S. CIVI[TATI]S ET CIV[IUM]. DE . SCHEPREG +, míg a pecsét mezejében háromtornyos várfal látható. A középső torony magasabb a két szélsőnél és fedett¹¹⁽¹⁰⁾.

A város kis pecsétjén, amely már 1602 február 25-én használatban volt, Csepre neve Chepregh.

A történelem előtti korban a csiszolt kőkorszak emberei, a vaskorszakban kelták éltek itt. A pannoniai római uralom idején a rómaiaknak fontosabb települései közé tartozott. Schönleben¹²⁽¹¹⁾ Schelestratius nyomán¹³⁽¹²⁾ Gellariusszal egyértelműen Csepreget Scarabantia Julia romjain épültek mondja¹⁴⁽¹³⁾. Ugyanezt állítja Korabinszky¹⁵⁽¹⁴⁾ és Szerdahelyi Gábor is¹⁶⁽¹⁵⁾. Lehoczky így ír: „Scarabantia Csepre seu Sopron.” Ugyanebben a könyvében¹⁷⁽¹⁶⁾ Sopronról azt állítja, hogy Sempronius vagy Apronianus római hadvezérről, a város alapítójáról, kapta nevét. A soproniak városukat sokáig Semproniumnak írták, sőt egyik házra ezt a feliratot tették: „C. Sempronius Secundinus Norici et Pannoniae Superioris Propraetor, Urbis Semproniensis fundator”¹⁸⁽¹⁷⁾. Salagi szerint a teuton eredetű Scabringa szóban a Scarabantia szó nyomai vannak¹⁹⁽¹⁸⁾. Salamon Ferenc szerint a név kelta származású és sekélyes vizet, gázlót jelent²⁰⁽¹⁹⁾. Scarabantiát Plinius, aki Kr. e. 45-ben, mint katonai parancsnok járt a Duna mellékén, oppidumnak nevezi²¹⁽²⁰⁾. Az őskereszténység idején püspökség volt, amint ezt Korabinszky és Salagi István megállapítják. Salagi szerint az 5. században a hún zivatarok söpörték el. A gradói zsinaton 579-ben, II. Pelagius pápa uralkodása alatt, azonban még szerepel egy Vigilus nevű scarabantiai püspök²²⁽²¹⁾. Farkas Károly plébános²³⁽²²⁾ szerint a mai településen kívül fekvő Boldogasszony templomán ez a felirat állott:

*„Itt feküdt hajdan Scarabantia püspöki város,
Még mikoron Róma volt Pannoniának ura.”*

Farkas Sándor munkájában azt írja, hogy ez a hagyomány a verssel együtt Farkas Károly plébánostól ered 1820–30 körül²⁴⁽²³⁾.

A feleletet a „Vetera Romanorum Itinera sive Antonini Augusti Itinerarium etc.” című munka adja meg, amelyet 1735-ben tett közzé Wesseling Péter Amsterdamban. A vagy Constantin, vagy Dioclitianus uralkodása alatt készült összeírás a városok neveit és egymástól való távolságukat sorolja fel. A 233. lapon olvassuk, hogy Sabariától (Szombathely) Scarabantia 38.000, Muteno-tól (Századvám) 12.000 lépésre van. A II. rész 261. lapján, hogy Aquis-tól (Baden) 31.000, Sabaria Scarabantiától 34.000 lépésre esik. A III. rész 262. lapján, hogy Sabariától Scarabantia 34.000, Scarabantiától Carnuto (Petronell) 38.000, a IV. rész 266. lapján pedig, hogy Sabariától Scarabantia 33.000, Scarabantiától Muteno (Széleskút) 18.000²⁵⁽²⁴⁾, Mutenótól Vindobona (Bécs) 36.000 lépésre található²⁶⁽²⁵⁾.

E szerint Scarabantia Sopron és nem Csepre, bár a források sokszor így nevezik. A félreértést Cseprenek a germán uralom alatt használt neve, Scabringa, okozta. (Németül Tsapring.) Csepre az Itinera Vetera Romanorum szerint Bassiana volt²⁷⁽²⁶⁾, pihenőhely lehetett Scarabantia (Sopron) és Sabaria (Szombathely) között.

A római település a maitól keletre, a Boldogasszony templom körül lehetett, amelynek maradványa a „Római út”, a város alatt – ma már beomlásokkal – idevezető alagút, a nép ajkán ma is élő hagyomány és sok római lelet. Temetkező hely lehetett a Medgyes és Tormás határában fekvő terület, ahol több hamvveder darabot találtak szántás közben²⁸⁽²⁷⁾. Sok római pénz került felszínre. Markovich István gyűjteményében 20, Horváth János gyűjteményében 7 drb. az 811–3. századból fennmaradt pénz volt. Farkas Sándor is talált néhányat, de ezeknek ma már nyoma veszett²⁹⁽²⁸⁾.

A római birodalom összeomlása után Csepreg történetéről semmi bizonyosat nem tudunk öseink bejöveteleig, amikor is csakhamar jelentős teleppé fejlődött a gyepühöz közel (Lövő 15 km), a maitól szintén keletre, mert a Répce gyakori áradása miatt csak később tudott a lakosság beljebb húzódni³⁰⁽²⁹⁾.

Az Árpádok alatt várjobbágyok laktak itt. 1257-ből már maradt fenn némi kiváltsága³¹⁽³⁰⁾. Csepreg legrégebbi birtokosa István és Péter királyi trombitás 1255-ben³²⁽³¹⁾.

A vegyesházi királyok alatt sok privilégiummal bírt. Az ország nádorai többször tartottak itt közgyűlést. Kont Miklós nádor 1358-ban hét napig tartózkodott Csepregben³³⁽³²⁾. 1438-ban említik először országos vásárát. Minden eladott jószágért becsületesen beszédtek a vámot „egy fodor Deszkátul... egy szál Deszkát... egy öreg Tekenyő után egy kis Tekenyőcskét”, de „a Sopronyi ember Semmivel sem” tartozik³⁴⁽³³⁾.

A 15. században a Knizsa-, Rozgonyi- és Kanizsai-család birtokolta a várost. A Kanizsaiak Zsigmond királytól kapták³⁵⁽³⁴⁾. Bár a jobbágyfalvak átlagán felülemelkedett kiváltságaival és kereskedelmével, mégis teljesen a földesúr hatalma alatt állott. Már 1517-ben Kanizsai János Csepreg felé 8000 forintért zálogba adta Vas megye ispánjának³⁶⁽³⁵⁾. A 16. században mint a vármegye legnagyobb mezővárosát említik két bíróval és egy polgármesterrel. 1598-ban 304 házat írtak össze³⁷⁽³⁶⁾. Még a 16. században kapta birtokul a Nádasdy-család. Ettől kezdve Csepreg története szorosan fűződik az ország egyik legkiválóbb családjának történetéhez. Velük együtt az irodalom területén is élénk tevékenységet fejt ki.

Még Nádasdy Tamás életében találkozunk először Csepregben a reformáció nyomával.

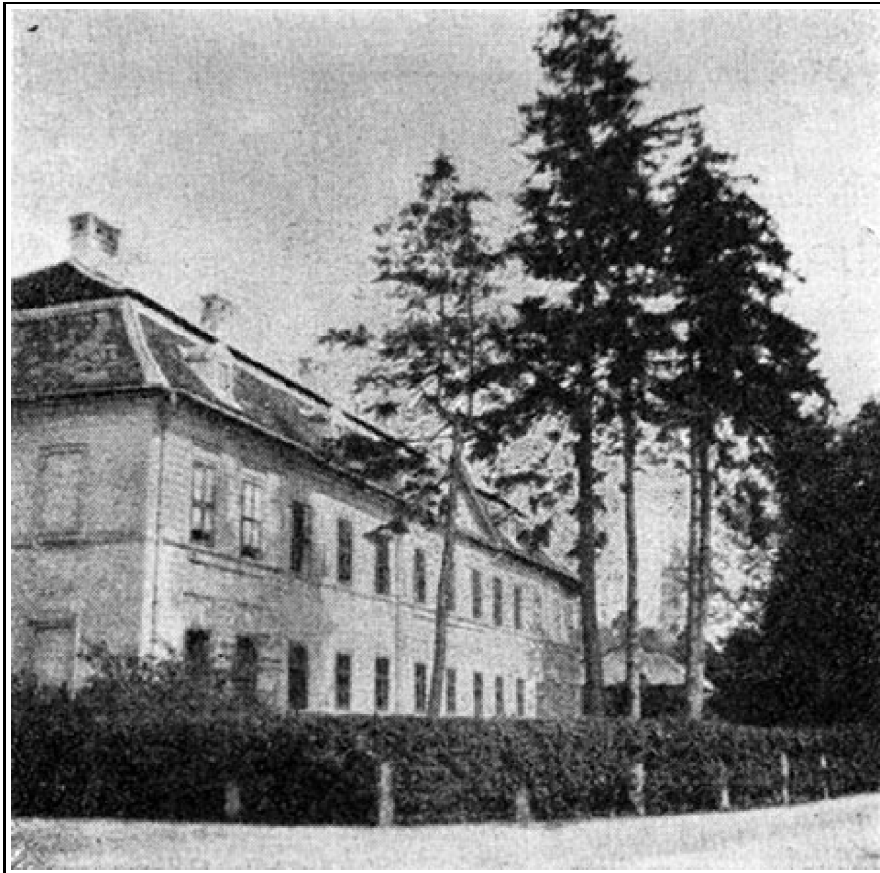
Ugyancsak Nádasdy életében alakult meg a protestáns szellemű iskola. Protestáns hitvitázó munkákat bocsátott ki a nyomda is, az 1589. zsinaton és az 1591. colloquiumon pedig számos Luther- és Kálvin-követő vitatkozott.

Bocskai István szabadságharca idején Csepreg a felkelőkhöz csatlakozott.

Ekkoriban lendült fel a kézműipar. Sorban alakulnak meg a céhek. A vargák 1611-ben egy „Atya mester” vezetése alatt tömörülnek. A jelentkezőnek „Eöt börbül: egy Koss börbül, egy Borju börbül, egy Kecse börbül és két Bárán börbül Tíz pár Sarut” kellett készítenie, egy forintot fizetnie és „ezen Mestersighnek Mestereinek egy Ebidet készítenyi és adnyi”. A legújabb tagnak kellett a Szent Miklós-templomban „jelős ünnepeken és napokon” meggyújtani a gyertyákat³⁸⁽³⁷⁾. Innét ered az a szokás, hogy a sekrestyést még ma is céhmesternek hívják. Ezt az első szabályzatot gróf Nádasdy Pál hitelesítette 1611-ben „megh vetvin az Pápai babonaságokat, mellyek ezen levélben bé vannak írva”³⁹⁽³⁸⁾. 1645-ben Nádasdy Ferenc megerősíti, „erősen azon vargaj Mestersigh Mestereinek megh parancsolván, hogy az Isteni Tiszteleteket, mint az eö Articulusokban bé irattakat, ⁸²igazán, szentül, és elmulasztás nélkül meg tartsák... Az is parancsolva ligen, hogy az Szent Háromság, és Boldogságos Szűznek tisztessighire Zászlót csináltossanak...”

1614. április 4-én patkoló kovácsok, július 23-én a molnárok, a szabók pedig már március 20-án

alakították meg céhüket. A Répcemelléki molnárok rendszerint Csepregben tartották „általános” gyűlésüket. Egy ilyen általános gyűlés keretében határozták el 1741. május 11-én, hogy „Istennek nagyobb tiszteségére és dicsőségére, Czimerül ezen Beöcsületes Molnár Czéhnek” egy szép zászlót csináltatnak „az Szent Háromság és Nepomucénus Szent János képével”⁴⁰⁽³⁹⁾. 1643. január 27-én a „csizmazia” mesterek is céhbe tömörülnek. Szabályzatuk szigorúan megköveteli, hogy „az legen mikor Fölöstökömöt eszik, adgyon az Mester az kenierhez neki az mi lehet, ha penigh nem lehet, miuel gyakorta az időnek szükös volta is mulattatia, ha csak keniert ad is eleibe, ne zugolodhassek; ha penigh ebedet eszik, mikor lehet egi italt adgyon neki az Mester, ha penigh az is neha elmulnek, aszt is eltürö az legeni, miuel hogi niha oli draga az bor, hogi megh az gazda is nem ihatik mindenkor”⁴¹⁽⁴⁰⁾. A takácmesterek csak 1689. június 25-én kérnek szabályt a pozsonyi céhtől⁴²⁽⁴¹⁾.

Nádasdy-kastély.

Bethlen Gábor felkelőharca idején Csepreg a protestáns eszméket támogatta, miért 1621-ben a királyi seregek Eszterházi Miklós vezetésével rettenetes bosszút álltak. 2223 polgár vészelt el. Egy névtelen diák bánatos versben siratja el a szerencsétleneket.

A lakosság lelkesülten csoportosul később Rákóczi szabadságzászlaja alá. Már 1704. január 15-én írja Károlyi Sándor, hogy a „Nemes Sopron Vármegyében Csepreg Városában az Lakosok Kgl's Vrunck eö Naga hűségére hajlottak”.

A felkelőharcok alatt azonban sokat szenvedett a város, úgyhogy hajdani jóléte és gazdagsága veszendőbe ment. Lassanként indult meg a vagyonosodás. 1776. április 1-én az újra meggazdagodott várost rettenetes tűzvész pusztította el. Ekkor égett le a vár is Korabinszky szerint⁴³⁽⁴²⁾. A csepregi vár a mai Cinka, mások szerint a piacon, az urasági kastély, ma főszolgabírói hivatal helyén, állott. Mivel a várból semmi rom sem maradt fenn, azért Farkas kétségbevonja létezését⁴⁴⁽⁴³⁾, holott a várat több régi kézirat említi⁴⁵⁽⁴⁴⁾.

A borzasztó tűzvészt hosszú versben írja le Magyar-Kozma István, az akkori plébános. A tűzvész emlékére, hálaadásul a város kis részének épenmaradásáért, még ma is harangoznak minden délután 4 órakor a Szent Miklós-templomban.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Csepreg irodalmi multja és népköltészeti hagyományai. Rajczy Mária Mechtilda nővér. I. M. L. / I. Csepreg irodalmi multja. / 2. A reformáció művelődéstörténeti előzményei Csepregben.

832. A reformáció művelődéstörténeti előzményei Csepregben.

a) Vallásügy.

A reformáció korában lendült fel Csepreg. Felvirágoztatásában a legtöbb érdemet a Nádasdyak szereztek, elsősorban I. Tamás, aki nemcsak mint bátor hadvezér, hanem, mint a tudományok nagy mecénása is hírnévre tett szert. 1498-ban született, atyja Ferenc, anyja enyingi Török Borbála volt. Tanulmányait Budán, Grácban, Bolognán és Rómában végezte. 1526-ban tanácsos, 27-ben budai várkapitány, 37-ben horvátországi bán, 40-ben országbíró, 52-ben főhadvezér Lippa ostrománál, 54. április 15-én Magyarország nádora lett. Sok és nagy érdemeit II. Ferdinánd király 1558-ban Sárvár és Egervár birtokával jutalmazta meg (Eberhardon kelt adománylevél); hogy mikor jutott Csepreg birtokába, azt bizonyosan nem lehet megállapítani. A csepregi polgárokat már 1532-ben, mint Nádasdy jobbágyait hívták meg a községi vár védelmére⁴⁶⁽⁴⁵⁾.

Még ma is vitatkoznak Nádasdy vallásáról... Birtokain megtúrta az újhit hirdetőit, de azért 1560. május 26-án így ír „szerelmes Orsikájának”: „Ha lehet az pünköszd innepre haza megyek, azért várj készen pappal, hogy hallgathassunk misét, bucsut is vüszök velem”⁴⁷⁽⁴⁶⁾. Az év vége felé súlyosan megbetegedett. Meglátogatta ekkor „császár ü fölsége fő embere által”, „továbbá pápa követe”. „Hitire, tisztességére azt mondta, hogy pápa énnékem ezt s ezt izente – írja –. Tudja ü szent atyasága, hogy nem vagyok én Luther, de meglátja ü szentsége, hogy az Lutherök ellen szolgálni akarok néki”⁴⁸⁽⁴⁷⁾. Ilyen levél bizonyító erejű lehet!

Mégis a katolikus plébános 1554-ben elhagyta Csepreget. 1560-ban két szín alatt vették az úrvacsorát. A csepregi polgármesterek protocolluma 91. lapján Oswald János polgármestersége idején összeállított leltárban ezt találjuk:

„Az Szent miklos Egihazának Czepregen az mj Jouaj uadnak... keljhek uadnak kylencz kelihe, de eggiket itkyn hattak az ladabol. Es az ladaba czak niolczat tettek, kyuel az Pap betegeket itatot: azt itkyn azert hattak, hogj mikor giuntot.”

De a Dunántúlnak a Balaton és a Fertő közé eső területein csak 1576-ban került sor Nádasdy Ferenc hatalmas védelme alatt az önálló protestáns superintendancia megszervezésére. Első püspökének, Szegedi Máténak, halála után 1585-ben Beythe Istvánt választották utódjává.

Beythe 1532-ben született valószínűleg a baranyai Kő helységben, nemesi családból. Külföldön is tanult, de nem tudjuk, hol. Dunántúl több helyütt volt tanító. 1612-ben Németújváron halt meg.

Meggyőződött híve volt a református tannak, de a lutheri úrvacsoratan későbbi melanchtoni átfogalmazását is összegeyztethetőnek vélte hitelveivel. Bár e miatt óvatosan járt el a reformátustan általános elfogadtatására irányuló tevékenységében, mégis nagyon buzgón dolgozott⁴⁹⁽⁴⁸⁾. Az 1587. március 12-én Csepregben tartott zsinaton jelen volt. Hogy kik voltak még vele, azt nem tudjuk, de Gál Imrének **84**a 17. század első felében összeírt kánongyűjteménye megmentette a zsinat kánonjait, amelyeket Beythe hirdetett ki.

Ezek értelmében minden lelkipásztornak lelkiismeretesen kell ellátnia hivatalát, tisztességesen kell élnie, ne legyen részeges, veszekedő, szerencsejátékos, csúfolkodó, hízelkedő, hanem szerényen viselkedjék, magától kitalált tudományt ne hirdessen, a szentírásból mindennap olvasson egy-két fejezetet, különösen Pál apostol leveleiből, ünnepnapon tartson beszédet, fogadjon szót az előjárónak⁵⁰⁽⁴⁹⁾.

Ezekben a kánonokban dogmatikailag teljesen tartózkodó álláspontra helyezkedett, hogy a szigorú lutheránus párt ellenszenvét fel ne keltse. A lutheránusok azonban, kiknek vezére az erőszakosságra hajló Réczés János (írják meg: Reczés, Reczes) csepregi prédikátor, a Formula Concordiae-re támaszkodva akarták nyílt színvallásra bírni a püspököt. Kisebb hitviták után Nádasdy Ferec 1591. június első napjaira nagy colloquiumot hívott össze Csepregben⁵¹⁽⁵⁰⁾.

Beythe csak nehezen ment el, hogy ott Nádasdy II. Ferenc kívánságára Sculteti Szeverinnel az úrvacsoráról értekezzenek. A zsinat egész menetét Horváth Gergely írja le. Június 2-án a Szent Miklós-templomban tartott istentisztelet után Nádasdy magyar beszédben üdvözölte az összegyűlteket. Majd Szentgyörgyi Gábor a német prédikátorok kedvéért latinul terjesztette elő a zsinat célját. Beythe pedig magyarul köszönte meg Nádasdynak a vallásról való atyai gondoskodását. Azután az „Augustana confessio”-nak az úrvacsoráról szóló 10. cikkét olvasták fel; anélkül, hogy valami fontosat tárgyaltak volna, délután négy óráig vitatkoztak. Nádasdy megkérte Beythét, hogy maradjon még másnap is, de erre csak nehezen szánta el magát. Másnap reggel öt órakor kezdték meg a vitakozást; közben Beythe távozni akart. Nagy nehezen ott maradt ugyan, de mindenféle kérdésekkel húzta az időt, hogy ne kelljen komolyan állástfoglalnia. Majd mikor Horváth Gergely megkérdezte, miért vonja vissza, amit tegnap tanított, heves szövíta keletkezett, mire Beythe, András nevű fiával bosszúsán távozott a templomból. Nádasdy e fölött neheztelését fejezte ki és megparancsolta, hogy mindenki az Augustana confessio szerint tartsa meg hitét, mert a másképp cselekvőket birtokán nem tűri meg. A zsinat eredménye a nyílt szakadás lett⁵²⁽⁵¹⁾. Túladunán is nyilvánvalóvá vált a lutheri és helvét tanítás összegeyzhetetlen volta.

A zsinatról Beythe András írt egy hosszú verset, amelyet éppen terjedelme miatt nem közölhetek. A Historia Evangelica c. kódexben található⁵³⁽⁵²⁾.

*„Néked Magyar Ország egy éneket mondok,
Kinek tsak mását még nem hallottátok,
Jeroboamról és Amaziásról szólók,
Amos Profétarol tsoda példát mondok.”*

Már ebből a kis szemelvényből is látjuk, hogy „Az Csepregi Synatrol, ott az Praedicatorok között valo meghasonlasrol, Jeroboamrol, Amaziasrol, Amosrol es az mostani Praedicatoroknak szamkivetésekröl valo historia”-ban mindenki bibliai néven szerepel: Csepreg = Béthel, Sárvár = Dán. A vers dőcögősebb az

ugyanítt található [85](#)csepregi diák versénél. Elbeszéli hosszadalmasan a zsinat eseményeit, gúnyos hangon ír az ellenkező párt prédikátorairól, a végén pedig így szól:

*„Ez eneket szerzek Nadasdi jóságában,
Kik Praedicatorok valank jóságában,
De az Igazsághert valank bucsuztatásban,
Isten Hozzad immar, en jo Nadasdi Uram,*

*Irnak vala ekkor Kilencven Hatodikban,
Mind mikor e dolgok lönek az Országban,
Vannak nagy keserves Banatban es Sirasban.”*

1614-ben Zvonarics Imre Hafenreffer Mátyás tübingiai tanárnak „Loci theologici” c. munkáját magyarra fordította és fordítását egy hosszabb Epistola Dedicatoria kíséretében Nádasdy Pál vasvármegyei főispánnak ajánlva, nyomtatta a következő cím alatt: „Az szent-írás-béli hitünk ágainak bizonyos móddal és renddel három könyvekre való osztása. Melyek az szent-írásbéli dolgok summáját az írásnak illendő bizonsággal megerősítetvén rövideden befoglallják és azoknak kevés szóval keresztyéni gyakorlását mutatták és az mi időnkbeli kiválképpen való ellenkező tudományokat is hívősséggel magyarázzák. Irattak és magyar nyelvre fordítottak Zvonarits Imre csepregi felső templomi praedicator által a tubingai Hafenreffer Matheus írásaiból és Kereszturott nyomtattak Farkas Imre által M.DC.XIV. esztendőben (4 r., 542 lap. – L. [[52\(53\)](#)] jegyzet.).

Sármelléki Nagy Benedek kőszegi iskolamester hat lapra terjedő „Praefatior” írt eléje, Klaszekovich István szuperintendens, négy szénior társaságában, Protestatio az nemes magyar nemzetséghez c. iratot csatolt hozzá.

„Ütik itt Pázmán Kalauzát” – olvassuk a prefáció 4. lapjának szélén. Ütik pedig a következő vádakkal:

1. Mert hamissan gyaláz minket hitünkben és életünkben.
2. Nem igazán bizonyít ellenünk az irásokkal.
3. „Nihult szép szün alatt, mint az fényes köntösben öltözött fekete angyal, lépes nyelvét mézzel bekevervén, alattomban veszedelmes dolgokra tanét.”

Pázmány Péter a Csepregi Mesterséggel felel Szyl Miklós álnév alatt. Fraknoi szerint talán azt akarta elhíttetni, hogy nem áll elszigetelten a harctéren és hatalmas szövetségesei vannak oldala mellett. Vagy előljárói vélték ilymódon elhárítani rendjüköröl a gyűlöletet, melyet heves támadásaival felidézett.

A Csepregi Mesterség eredeti kiadása kisnyolcadrétű, 48 lapra terjedő munka. Egyetlen példánya a mármaroszigeti líceum könyvtárában van, teljes címe a következő: „Csepregi Mesterség, az az: Hafenreffernek magyarrá fordított könyve eleiben függesztett leveleknek czégeres czigányságai és orca szégyenítő hazugságai. Mellyet az Igazságnak óltalmára irt Szyl Miklós.”

„Az tekintetes, nemzetes, nagyságos Urnak, gróf Nádasdy Pálnak, etc. az szent Istentül bódog hosszú életet és örök dicsősséget kívánok – írja – ...sok ravasz [86](#)mesterséggel... terhelik naponként az Római Anyaszentegyház tudományát az mostani... prédikátorok... az Nagyságod böcsületes nevének ajánlott Hafenreffer könyve eleiben függesztett levelekből is nyilván lehet. Mely leveleknek sok bojtörjással

egybecsoportozott üstökét rövideden megfésülöm. „...Ezért négy részre osztott munkámban – folytatja tovább – bebizonyítottam, hogy az az igaz apostoli tudománytul elhanyagolt az Lutheristák vélekedése”, csalárdul vádolják a Kalauzt Zvonarits harangozó, a csácsogó nyalka mesterke, a mi csepregi bátyánk hivei. Minden vádat sorba véve be fogom bizonyítani, hogy a csepregi Domine munkája nem méltó arra, hogy tudós emberek kézbe vegyék. Különben a Hat-fél-réf ember megrostálására is szánom az időt. Azt hiszem, bizonyításaimat igaznak találván mindenki belátja, „hogy nem oroslány-ordítás, hanem szélindító rivás a Morgók nyelveskedése, melylyel a Kalauznak hitelt szerezvén, magukat szégyenítik, mert ily nagy epeséggel, hárman egybeczimborálván, nem találtak benne csak egy hamisságot is”⁵⁴⁽⁵⁴⁾.

Zvonarics és Nagy „Pázmány Pironsági” címmel utasítja vissza a Csepregi Mesterség elveit. Zvonarics ebben a könyvben három gúnyverset is írt Pázmány ellen. A könyv teljes címe a következő:

„Pázmány Péter pironsági. Azaz: Azokra az szitkos káromlásokra és orczátlan pántolódásokra, mellyeket Szyll Miklós neve alatt Hafenreffer tudós Doctornak könyve eleiben függesztett levelek ellen, áll-orczássan kibocsátott vala: Derék Felelet. Melyben az Csepregi Mesterségnek nevezett nyelves csélcspásai torkában vezetnek, de még az ő Csavargó Kalauzzának csintalan fartélyi, mint egy világos tükörből kinyilatkoztatnak. Irattatott az együgyüeknek hasznokra és az mimagunk ártatlanságának tiszta mentségére Zvonarith Imre és Nagy Benedek által.”

A könyvet egy Nádasdy Tamás és Pálhoz ajánlott levél előzi meg, mivel Pázmány P.

„nem csak közönségesen édes hazánkban egy-nehányszor immár új pártos Catilina soldosnak mutatta magát, de még az Nagyságtok jószágában is igyekezett nem mast hizelkedő írásával valami eszvesztő változtatást szerezni... tompa fogakkal rágódván, szitkos mogorva Feleletit ujjobban Nagyságtok közül idővel kissebbiknek ajánlá... annakokáért az egész írásunkban világossan szemére hányjuk és megmutattuk, hogy Pázmán Péternek sepelekedése csak merő fartély, tétovázás ravaszság.”

Pázmány erre 1616-ban kiadja a „Csepregi Szégyenvallás. Azaz Rövid felelet Melyben Az Csepregi Hivságoknak községi Tóldalékit Verőfényre hozza Pázmány Péter” c. munkáját.

„A lézzengő feleleteket rendben és két seregben állatom, hogy tudgyak én is kivel viaskodni – írja –, ők pedig érezzék, hun vezetnek... mivelhogy csak hamissággal és hazugsággal viaskodtak... nem én pironságimnak, hanem csepregi szégyenvallásnak kellett volna nevezni az ő írásokat...”

Ebbe a harcba belevegyült Balásfy Tamás is. 1616 végén Pozsonyban közzétette a „Csepregi iskola, kiben a Luteránus és Cálvinista Predikátoroknac tanuságokra és tévelygésekből való kitérésekre, az Csepregi szitok szaporító morgó Predikátort, az igaz hűt ellen és Pázmány Péterre való hazugságaiért is, az igazságnak jóra tanító ostorával iskolázza Balásfy Tamás” c. munkáját. Elöl a csepregi prédikátorokhoz közöl Előljáró intést⁵²⁽⁵⁵⁾.

87 1633-ban kiadott Disharmoniával kezdődik egy másik vitatkozás, de az evangélikusok és a reformátusok között. Lethenyei István csepregi prédikátor vitatkozik ebben a műben Samarjai János ellen. A vitatkozásra a munka terjedelme miatt nem térhetünk ki, de mielőtt ezt a fejezetet lezárnók, pár szóban meg kell emlékeznünk Lethenyei Istvánról.

A 16. század nyolcvanad éveiben született Császtán, Baranya megyében. Születési helyét Zvonarics verses életrajzából vették életírói. Wittenbergben Nádasdy költségén tanult. Itt fordította le tanárának, Hutter Lénárdnak Compendium Locurum Theologicorum c. munkáját, de ekkor nem adta ki. 1611-ben sárvári

tanító lett. Zvonarics Imre leányát vette feleségül. Mikor 1621-ben Zvonarics csepregi prédikátor meghalt, Lethenyi került Csepregbe. Itt írta meg apósának életrajzát versben. Hítelveinek diadalrajzításáért sokat fáradozott. Követői között csakhamar nagy tekintélyre tett szert. Ez magyarázza meg, hogy csaknem minden csepregi nyomtatvány az ő előjegyzésével jelent meg. Csepregben kiadott munkáit a csepregi nyomda termékei között említjük meg. 1643-ban Nádasdy Ferenc áttérése után Kőszegre ment. 1653-ban hallunk utoljára róla, ekkor vett részt a rőjtöki zsinaton.

1632-ben ismét tartottak zsinatot Csepregben, ennek eredményei azonban csekély jelentőségűek⁵⁵⁽⁵⁶⁾.

b) Oktatásügy.

Nádasdy Tamás 1536-ban felállítja a sárvár-újszigeti könyvnyomdát. Farkas azt állítja, hogy egyes írók szerint ugyanekkor állítja fel a csepregi könyvnyomdát és református szellemű iskolát is. Az írók nevét azonban nem sorolja fel. Az első iskolamesterről csak 1557-ben hallunk.

A csepregi iskola „a melyben háromszáz és több szép iffjunak Szép száma megvala⁵⁶⁽⁵⁷⁾ eleitől fogva... Dunán innen a Magyar scholák között legfőbb és nevezetesb... kiben Ngos Uraknak, Nemzetes, Nemes főfő rendeknek fiai, Németh gyermekekkel egyetemben tanultanak, alatson Rendek fiok itt tanulván schola Mesterségre hivattának, és azokból elvégre Isten igéjének Hirdetői és Prédikátorai lettenek...”⁵⁷⁽⁵⁸⁾.

A csepregi „iskola-házat” Nádasdy Ferenc urbárium (3. l.) a „Piarc” környékére teszi tehát a felsőtemplom előtt a Répce partjára. A feljegyzések és a hagyomány szerint ugyanis a Répce a mai Széchenyi-téren át, a város közepén folyt, áradásaival nem egyszer tetemes kárt okozva. Azóta letért régi útjáról, keleti irányban jóval messzebb kanyarodva siet Rápca néven a Rábába.

A Répce partján épült protestáns iskola rektorainak és diákjainak jólétéről a város gondoskodott. Az 1585. csepregi jegyzőkönyv⁵⁸⁽⁵⁹⁾ szerint az iskolamesternek minden gyerek, aki gramatikát tud olvasni, avagy leckét tud hallgatni, egy-egy forintot, az Abecedariusok, vagy akik „Syllabálny” tudnak, negyven pénzt, vagy tíz denárt, a cserébe adott német gyermekek nevében „az Chepreghy ember csak annyjt fizessen **88** mint eőneön fiatul”. Országos vásárcor minden polgárgyermek két-két pénzt, minden nemes négyet, a németek pedig egy-egy garast vagy egy „Patzon”-t adjanak az iskolamesternek. Minden gyermek a németek kivételével Szent Gál napján egy kakással tartoznak, „melliet zent Gal kakassanak hinak, nem kapannal, arra nem ereöltetthetj eő kegme, hanem az kj io akarattiabul olljant akar adnj, szabad vele”. Télen, mikor kemencét kell fűteni, minden gyermek egy-egy szekér fát vitessen az iskolába, a szobák melegítésére. Ha télen gyertyát vesz a mester, mindenki négy-négy gyertyapénzt adjon. Ebédjéről, vacsorájáról a Szent Miklós-templom prédikátora gondoskodik: a három tál étel közül az egyik mindig borsos legyen, délben, este egy fél meszely bort kapjon, mint „az eleött ualo eztendeökben”. Mikor az Úr ő nagysága udvarbírája beszedi a hegyvámát, az iskolamester minden hegyen lévő szőlőt lajstoráljon fel, aki megadta a hegyvámát, azt igazán ki kell jegyeznie, hogy kárt ne valljon a szegény ember miatta. Ennek fejében a szegény emberek egy-egy penna bort adjanak a mesternek, jóakarattjuk szerint, ki többet, ki kevesebbet. Az Úr ő nagysága pedig huszonöt vödör musttal tartozik szolgálatjáért. Cseresznyeérskor kimehet a hegybe harmadmagával, ehetik a földről cseresznyét, de a fára nem mászhatnak fel. Haza is vihet „kezkenóczkejében tisztességh szerent, de ne szatorban, auagy tarizniaban”. Barackérskor is kimehet egyszer-kétszer, de nem ehetik mindenkor. Az iskolamester jövedelméhez tartozik a temetéskor szedett harangozópénz is, amelyet pontosan szabályoz a jegyzőkönyv.

Ezzel szemben kötelessége, hogy az iskolában a diákokat szép szertartásban tartsa, az öregebb diákok közül a kisebbekre felügyelő diákokat válasszon, az öreg deákoknak járó búzát-rozsot igazságosan elossza.

Válasszon „Collaborátort”, aki a kórusnak gondját viselje. Mindennap „primatth” énekeljenek, böjtben litániát tartsanak, nagy viharban könyörögjenek az Isten irgalmáért és harangozással üzzék el a felhőket (lásd függ. I. 1. sz.).

Volt az iskolamesternek még más jövedelme is.

Nádasdy Ferenc Urbariuma 1658-ban ezt írja (61–68. l.): „...három helyen való Malmokrul az Censusunak az fele az Papoké, az fele az Oskola-Mesterré... az Oskola-házhoz is... volt egy Rétecske falc. I. Mellyet az Mester kaszáltatott, de az mint referállják, mostan közöttük el vezett...”

Az iskolamesternek 1640. október 19-től kezdve 9 óra után harangoztatnia kellett „az latorsagh miat kobarlo legeniek” kihágásainak elkerülése végett „niugoura”⁵⁹⁽⁶⁰⁾.

Már korán voltak Csepregnek jeles tanítói. Ákosházi Sárkány Antal, Nádasdy rokona és főtisztje, 1557. május 25-én Bécsből írja urának: „Továbbá az mestert is megszereztem, ugyan jeleset és tudóst. Akkor is ott vala Olaszországban Páduában, amikor mi ott valánk, ez héten jött onnét, az felföldi mester is sokáig volt, de addig nem megyen reája, mig kegyelmeddel szemben nem leszen... adassa tudtára az csepregi uraknak, hogy mást ne fogadjanak, mert egy hitvány akar menni”⁶⁰⁽⁶¹⁾. Hogy ki lehetett az a tudós iskolamester, ma már nem tudjuk.

89Később Deberhegyi Fabricius Gáspár tanított Csepregben. 1562. április 1-én írja Nádasdynak, hogy nagyon népes és virágzó az iskolája, de még tovább szeretne tanulni⁶¹⁽⁶²⁾.

Thury Etele írja⁶²⁽⁶³⁾, hogy 1565-ben Nádasdy Tamás özvegye, Kanizsai Dorottya, Sibolti Demetert hívta meg a csepregi iskolába rektornak. Főteendője azonban az ifjú Nádasdy Ferencnek Isten félelmében való nevelése volt. Hogy meddig tanított itt, azt nem tudjuk. 1567-ben Bécsben volt urával, a kis 12 éves Ferencsel. Majd gróf Salm Gyula elhívta, nem tudjuk, mikor, Semptére. 1568. július 14-én a gróf arra kéri édesanyját, hogy volt tanítóját nyomorúságában ne hagyja el, mert egyetlen egy mesterének sem akar háládatlan lenni⁶³⁽⁶⁴⁾. Sibolti Demeternek két munkáját ismerjük. Vigasztaló Könyvecskéjét Gyarmati Balassa Istvánnak ajánlotta. Mind három részében a bűnös, beteg emberhez intézett vigasztaló szó van, és egy kegyes elmélkedés arról, hogy miképpen lássa magát az ember a halál országában. Az egészet egy a halálhoz közelgő embernek szánt imádság zárja be. Másik munkája a Lelki harc, a bűnös embereknek felette igen nehéz lelki kísértetéről való vetekedése és azoknak Isten ígéjéből való meggyőzése. A bűnös ember lelkében felmerült kérdésekre az evangélium vigasztalásaival ad választ röviden, de elég ügyesen⁶⁴⁽⁶⁵⁾.

1587-ben jött Csepregbe a mecklenburgi Grosstädtenből származó Gabelmann Miklós fiatal tudós, aki itt ismerte és szerette meg a magyarokat. Később, mint Rudolf király történetírója szokatlan lelkesedéssel szólott a magyarok vitézségéről és erényeiről. Mikor Csepregben tanított 1588-ban Németújvárott Manlius János sajtóján kiadta Monomachia Hungaro Turcica c. hadtörténeti munkáját. Nádasdyhoz és ennek titkárához, Szentgyörgyi Gáborhoz, latin ódákat írt. Tanulmányainak folytatása végett Blotius Hugó császári könyvtáros támogatásával 1589-ben Páduába ment, 1591-ben Grácban lett tanár. 1593-tól kezdve haditudósító- és történetíróként járt a harctereken. Ekkor több munkát írt. 1595. október 26-án esett el a harctéren. Kéziratait a bécsi levéltár őrzi⁶⁵⁽⁶⁶⁾.

Gabelmann idejében a virágzás magas fokán állott az iskola. Sopronból, Bécsből, Bécsújhelyből is hoztak ide német gyerekeket cserébe. Ekkor járt az iskolába Lackner Kristóf, Sopronnak későbbi tudós

polgármestere.

Gabelmann után ismerjük Tömör Balázs és Kereszturi Mihály rektorokat. Mindkettő 1596 és 1598 között írta alá a különböző protestáns egyezségeket. Kereszturi Mihály Beythe István fiával, Andrással vitatkozott. Egy kötetnyi hexameteres verset írt. A Historia Evangelica etc. c. kódex gondos írója többet lemásolt ezekből⁶⁶⁽⁶⁷⁾.

Csepregen működött ismeretlen esztendőben bizonytalan ideig Dongó Gergely, Nádasdy Ferenc alumnusa és Fejér János, a későbbi újkéri lelkész.

A lipthói Andreades Mihály több évig volt rektor. Magyar István Az országokban való sok romlásoknak okairól... c. könyvében két hexameteres verset közöl tőle. Az első, a nyolcsoros ajánlást nem számítva, 18 sorból áll. Az író műzsája méltónak tartja Magyarit a ⁹⁰dícséretre, mert a jámborságra és a rábízott nyájra éberem vigyáz. A második tíz soros epigramma is Magyarit dicsőíti, mert nagy tetteket cselekszik. Hiszen mi lehet nagyobb, mint megtanítani az Isten igazi ismeretét, megmutatni a helyes utat? Megérdemlett dícsérettel halmozza el ezért Apolló és a műzsák kara!... Andreades Mihályt 1607-ben avatták lelkésszé. 1608-ban már Szakonyból válaszol a soproniak meghívó levelére⁶⁷⁽⁶⁸⁾. 1603/4-ben az ő rektorsága alatt tanult Csepregben Kanizsai Pálfi János, a későbbi híres püspök, de a Bocskay hadjáratától való félelmében 1605-ben Kőszegre ment Sármellyéki Nagy Benedek tanítóhoz⁶⁸⁽⁶⁹⁾.

1613-ban jött az iskolához a galgóczi nemes családból származott Brunckwicz Tóbiás, és itt három évig nagy sikerrel működött. Az 1616. augusztus 1-én kiállított elbocsátó igazolvány a legnagyobb elismeréssel adózott képzettségének: „...miként a trójai lóól a legvitézebb katonák, úgy jöttek ki az ő iskolájából is a kiváló képzettségű ifjak, kiket azután a sopron-, vas- és zalamegyei iskolák vezetésére küldtek ki.” Az ifjú rektor hazájába tért vissza, ahol 1617-ben galgóczi lelkésszé avatták, három év múlva pedig püspökké választották. 1630-ban letette a katolikus hitvallást⁶⁹⁽⁷⁰⁾.

Utóda Potyondy István lett, aki 1614-ben Meisner Boldizsár elnöklete alatt vitatkozott Wittenbergben: „De personali unione duarum personarum in Christo.” 1619. május 9-én avatták lelkésszé és vele együtt Huber Márkot is, aki Csepregben tartott lelkészvizsgálati disputációját nyomtatásban is kiadta: „De justificatione hominis. Keresztur 1619.” Ugyancsak itt avatták fel talán pár évvel előbb Zaláti Pétert, akit kisbajoni lelkészsége alatt részegségért és összeférhetetlensége miatt 1612-ben a köveskúti zsinat elé állítottak⁷⁰⁽⁷¹⁾.

Potyondy után ismét kiváló rektort kapott az iskola. Galgóczi Miklós, aki két évig tanult Wittenbergben Nádasdy Pál költségén, 1619-ben foglalta el hivatalát. Még Wittenbergben adta ki 1619-ben 228 lapos hitvitázó Quatuor Theologicae Controversiae de omnipraesentia carnis Christi, de sacramentalis etc. című munkáját, feleletül a reformátusok 1616. II. helvét hitvallására. Az 1621-i nagy pusztulás idején ő is sokat szenvedett és „fő-fő könyvei” elpusztultak (l. függ. I. 2.). Az iskola újjászervezésében még résztvett, de 1622-ben már Fertőszentmiklósra ment lelkésznek.

Utódai közül ismerjük Szunyagovszky Mátyást, aki Zvonarich, csepregi lelkész, posztillái elé 1627-ben latin verseket írt.

1627–29. Kálmánczy Vazul lett rektor⁷¹⁽⁷²⁾. Több sajátkezű bejegyzését találjuk a csepregi polgármesterek protocollumában, 1627-ben szent György napján az új tisztviselők névsorát vezette be a jegyzőkönyvbe. 1628. február 15-én Mankó-büki Hansoll testvérek örökségi szerződését versben írta alá:

Haec Kalmanczy actis scripsit, qui natus in oris,

Sed Csepreghiane nunc premit arva scholae (74. l.).

Szentmiklósi Jánosról nem tudjuk, mikor került az iskolához, Kövesdre 1637. november 11-én távozott.

91 1647. december 13-án Verkay Márton „Czepreghy Schola Mester” 4 frton veszi meg Thakach Istvántól egy „oktály szőlejét”⁷²⁽⁷³⁾. Mást nem tudunk róla.

A csepregi községházán talált jegyzőkönyvekből ismerjük még 1700-ig a következő rektorokat: Hajdu Balás 1662–5., Horváth Miklós 1679., Peöcz Benedek 1684–90.

Csepregi Talabor Jákob Csepregen született, de 1595-ben Ujkéren volt rektor.

A híres sárvári tanító, *Sylvester János*, többször megfordult Csepregenben. 1541. május 19-én írja Csepregből Nádasdy-nak, hogy le akarja fordítani és ki akarja nyomtatni Pál pápa egyik bulláját⁷³⁽⁷⁴⁾.

Ugyanebben az évben innét közli nagy apai örömét urával: „Mihi natus filius est in feriis Stanislai, cum nomen indidi Joanis.” Fiacskája azonban nem Csepregenben, hanem Gógánfán született⁷⁴⁽⁷⁵⁾.

1543. március 26-án Bécsből betegen való visszatérése után itt keltezett levelében beszéli el Nádasdynak betegségét, családi bajait⁷⁵⁽⁷⁶⁾.

A csepregi „főfő” iskola 1644 körül oszlott fel; amikor Nádasdy Ferenc visszatért a katolikus egyházba, a protestáns szellemű iskola létalapja is megszűnt.

Récsey Viktor a Pázmány Péternek ajánlott magyar kalendárium c. tanulmányában⁷⁶⁽⁷⁷⁾ említi, hogy a kassai püspöki könyvtárban 1550–1700. írt könyvek egyikének táblája alatt találtak egy a csepregi iskoláról szóló kéziratot, addig ismeretlen adatokkal. Állítólag a Múzeumba került, de itt nem sikerült megtalálnunk. Érdeklődtünk a kassai püspöki könyvtár vezetőjénél, de – sajnos – itt sem ismerik⁷⁷⁽⁷⁸⁾. 1891-ben kiadott A kassai püspöki könyvtár kódexének és incunabulumainak jegyzéke c. munkájában nem említi a kéziratokat.

Az iskola diákjai közül az 1596. február 29-én kelt végrendeletből⁷⁸⁽⁷⁹⁾ ismerjük Tamás deák nevét, akinek özvegye Dorottya asszony férjének hagyatékáról a városi tanács előtt rendelkezik, hogy „egimast soha errwl az el uegeszet dologrol ne kereshessek” az örökösök.

Gergelj deák négy évvel előbb a város tanácsosai közt írja be nevét a Polgármesteri prot. 35. lapjára.

Ugyancsak a „betsületes Tanach” tagja András deák 1603. december 31-én.

1625-ben „Josa Deákk itt ualo Notarius” másolja be a jegyzőkönyvbe a schola mester jövedelmét (függ. I. 1.).

A diákok jólétéről is a város gondoskodott. „A Chepreghi Deák Iffjuságnak is volt malom vámjok” írja a *Historia Evangelica* c. kézirat a 112. lapon. Egyesek végrendeletileg is hagytak rájuk valamit, így például Kanisay Orsolya nádorispánné „az Oskolában leveö öregh Deákoknak” évenként 80 mérő gabonát rendelt⁷⁹⁽⁸⁰⁾. 1640. november 3-án Csáki Suska Czizmazia Gábor özvegye a két iskolamesternek és a temetésnél segítő két deáknak egy-egy pár csizmát hagyományozott⁸⁰⁽⁸¹⁾.

Sajnos, csak ennyit tudunk a „deákokról”. Műveltségük azonban nem lehetett csekély, hiszen a külföldön is több csepregi tanulóval találkozunk az egyetem diákjai között. Krakkó, Jena, Heidelberg 92 egyetemének

jegyzékében nem találjuk egy csepregi nevét sem, de Bécsben annál többét. Ez érthető is. Bécs volt hozzájuk a legközelebb. A csepregi tanítók közül több Wittenbergben tanult, mások viszont Olaszországban szívták magukba a humanista műveltséget.

Bécsben tanult 1412-ben *Johannes de Chepregh*, 1418-ban *Stephanus de Sczaeprae*, 1437-ben *Martinus Weiss de Schaepregen*, 1441-ben *Dauid de Scheberch*, 1449-ben *Johannes de Czebrech* és *Stephanus de Sczaeprae*. 1437-ben *Martinus Weiss de Schaepregen*, *Blasius Chepregiensis*. Wittenbergben tanult 1614-ben *Potyondy István* és 1617-ben *Galgóczi Miklós* csepregi rektor. Páduában tanult az első ismeretlen nevű rektor, Olaszországba ment Csepregből *Deberhegyi Fabricius Gáspár*⁸¹⁽⁸²⁾.

Valószínűleg külföldön tanult az az egyébként ismeretlen Csepregi Ferenc, aki 1431-ben írta a *Cronica Csepregiensis*-t, s aki egy ráánkmaradt kézirat tanúsága szerint tudott görögül.

1621-ből ráánkmaradt egy hosszú vers, Csepregnek ugyanazon esztendőben történt szomorú „pusztulásáról” (1. függ. I. 2.). Szerzője, a névtelen deák, Boldogasszonyhava 6-án írta versét „Chepreg Városának Lengyelek és Horvátok, s’ több kegyetlen Nemzetek által lett keserves romlásáról... könyvező szemmel s’ szívvél... minnyarást akkor, mikor a’ romlásnak vége lett.”

Halljatok, írja, egy csodálatos dolgot, a kereszténység romlásáról! Az egész kereszténység csodálkozhat ezen, mert ilyen szörnyű dolgot őseink sem olvastak a törtételekben, pedig Manasses, Hámán Néro nagyon kegyetlen volt. Ezek tetteinél sokkal szörnyűbbet mondok el, amely 1621. Boldogasszony-havának elején történt. Ferdinánd német, magyar, kozák, horvát katonái „Eszterház” zászlaja alatt megtámadták jó Csepreg városát, ahol sok vidéki is volt, mint egykor Jeruzsálemben. Reggel virradatkor támadtak a városra. Legelőször is az alsó templomot vették ostrom alá, minden embert válogatás nélkül megrohantak, a megholtakból máglyát raktak. A felső templomot sem kímélték. A bírák térdenállva kértek kegyelmet, de hiába. A város híres iskoláját, amelyben *háromszáznál* több „szép” ifjú tanult, feldúlták. A felső templom hív pásztorát, a nyáját el nem hagyó prédikátort, megölték. De a sok csapás között csoda is történt. Egy anya gyermekével leugrott az égő toronyból, és a gyermeknek semmi baja sem lett, megvédte az Úr Isten csodálatos gondja. Tizenkétszáz embert temettek el, sokan megsebesültek, sokan fogságba kerültek, sokan nagy summával „kimenekedtek”. Az alsó templom prédikátora megsebesült, az egyházi könyvek elégték, elpusztultak. A diákokkal énekeltek, azután kardélre hányták őket. Mátyás király könyveit a törökök megbecsülték, de Ferdinánd népe elpusztította az értékes könyveket. Mikor kivonultak a városból, sok özvegyet, árvát, koldust hagytak hátra. Mindennek, Eszterházi Miklós, te vagy az oka – mondja. Hogy állsz majd meg a felséges Úr Isten előtt?! Hiába mented magadat, kárhözatra küldetel, a megkínzott nép pedig hálát ad az igaz ítéletért. Szegyenítsd meg ellenségeidet, Úr Isten, kéri a diák, minket, a te hű népedet, pedig tarts meg békességben!

A szegény deák, aki ezt írta, most bujdosik, folytatja tovább.⁹⁴ Alig tudott megmenekülni a veszedelemből. Most a szegény nyavalyás azon búslakodik, „hogyan tanulás nélkül ideje elmúlik”.

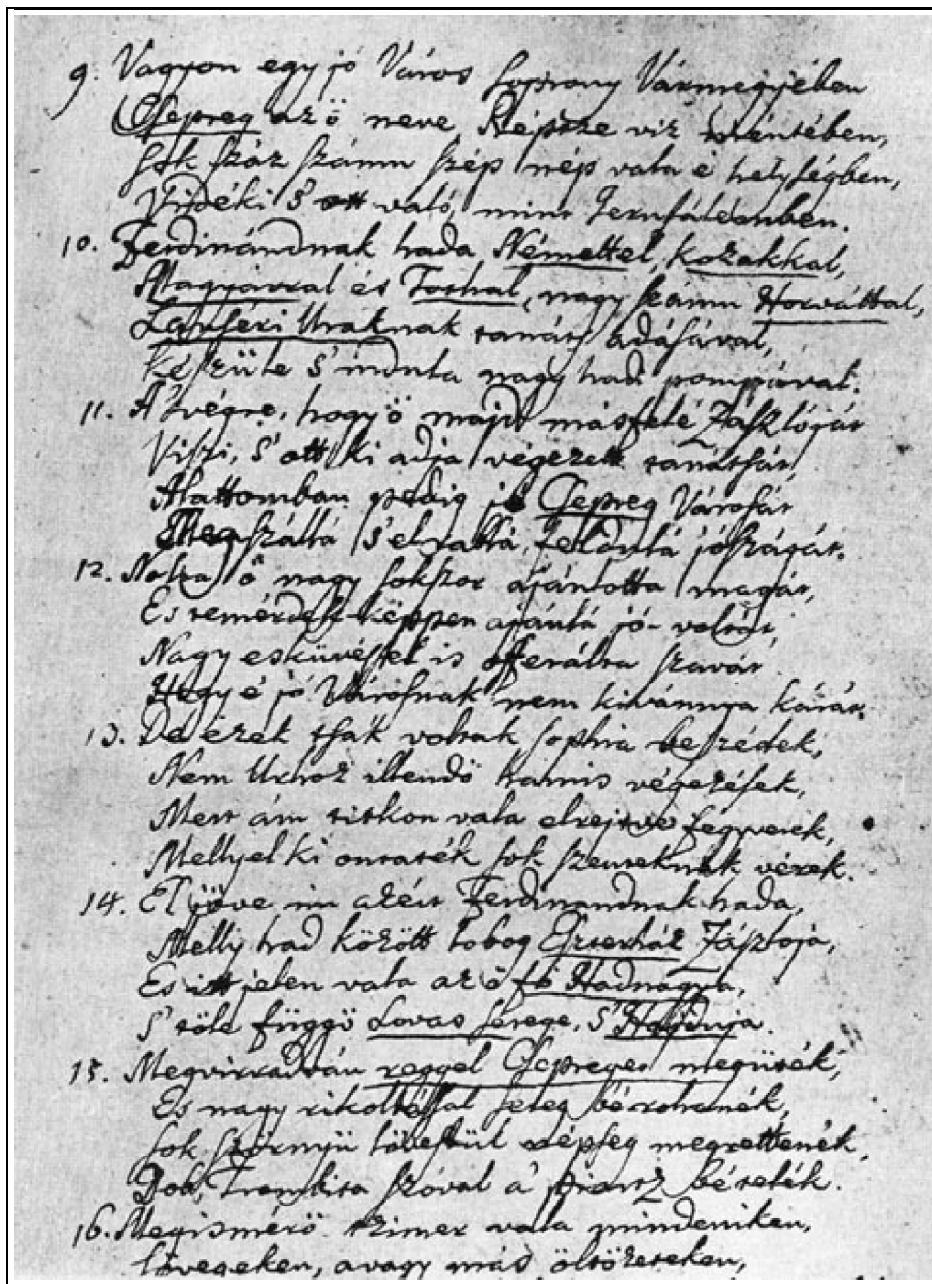
Az utolsó három szakaszban megmondja, hogy írása nem lehet kedves a római hitűeknek, mert ők az igazmondást gyűlölik, de a vers mégis példálul szolgál az egész kereszténységnek.

A szegény deákokról szóló szakaszok nincsenek meg Farkas közlésében. A korvinákról szólót pedig így közli:

„Régi magyaroknak, Mátyás királoknak

Könyvei bődön még most is vannak,
 Kiket az törökök becsületben tartnak,
 Noha ők azokhoz semmit sem tudnak.”

93. „Emlékezésnek okáért kik feljegyeztetének.”

(A csepregi deák verse. Múzeum 2077 Fol. Lat 226. I.)

A *bődön* szót úgy magyarázza, hogy mivel Bó faluban tudomásunk szerint nem jártak törökök, azért tollhiba lévén *bődön* = böven. Ezzel ellentétben az akadémiai kézirat is világosan mondja, hogy Budán

vannak. A diák is azt akarta bebizonyítani ezzel, hogy a törökök hódítása után még most is vannak Corvinák Budán, de Eszterházi serege még a könyveket sem kímélte meg. A szakonyi másolatban a vér sok követ, a másik kettőben sok könyvet festett be. Az akadémiaiban sok az elírás, összesen 112 szakaszból áll. A szakonyi 110 Zrinyi-strófa és az „amen” után még hat sor, amelynek tartalma a múzeumi kézirat utolsó versszakának felel meg. Azután 5 négy- és egy kétsoros versszak következik, másvalakitől, valószínűleg egy későbbi olvasótól, amelyet Farkas őrzött meg számunkra (i. m. 136. l.).

Sirj ilyen enyészeten észak, dél, napkelet! – írja a verselő. Még a vadállat sem bántja saját fajtáját, bezzeg az ember emberhúst éhezik. Jutalma az ilyen gonoszoknak a pokol lesz, ezt már Szent Pál is megmondta. Csak a virtus fogyhatatlan a világon, az emberi hiúság mulandó!

Csepreg ekkori pusztulását a Cantio nova Palatini Nem régen Eszterház... kezdetű gúnyvers is megemlíti. A gróf kudarcának okát Csepreg elpusztításában látva, bűnbánóan mondatja el Eszterházzal a névtelen versszerző:

*„Nézd azért, Csepregért bosszuját állá,
Erősen az Isten rajtunk megtorlá.
Uri méltóságomat rutul porban takará,
Gyalázatra híremet hozá.”⁸²⁽⁸³⁾*

Az 1621-i harcot a verselőn kívül egy történetíró sem említi. Kazy és Závodszy⁸³⁽⁸⁴⁾ a község feldúlását 1620 decemberére teszi és hadvezérként Brennert nevezi meg. Mivel Kőszeg városát is 1620-ban dúlta fel Brenner és a távozása után újra Bethlen pártjára állt lakosságot 1621-ben Eszterházi támadja meg, ezért azt gondolja Farkas,⁸⁴⁽⁸⁵⁾ hogy Csepreggel is így történt. Bár e történetírók is beszélnek a prédikátorok lenyakaztatásáról, a házak felperzseléséről, a templom felgyújtásáról, a verselő adatait is pontosnak tartja Farkas, hiszen egy év alatt jöhettek új prédikátorok, a házaknak csak egy részét égethették el 1620-ban, és a három templom közül is csak egyet. Azt hiszem ez lehetséges, hiszen a diák sehol sem említi a harmadik templomot, ⁹⁵holott a Boldogasszony templom lévén a legerősebb, odamenekült volna a nép egy része, ha épségben lett volna akkor.

Itt említem meg az 1776-i nagy tűzvészről szóló verset is (l. függ. I. 3. szám), amelyet a plébániai protocoollumba írt az akkori plébános Magyar-Kozma István.

Kozma Istvánról tudjuk, hogy győri káplán volt, majd 1774. december 3-án a németújvári gróf Battyányi József kalocsai érsek csepregi plébánossá nevezte ki. Kövesdi Boldizsár vasvári kanonok iktatta be hivatalába a következő év februárjában. 1787. január 28-án halt meg Csepregben. Csak ez az egy verse maradt ránk, amely minden bizonnyal nem az első, hiszen az itt-ott becsúszott botlás mellett is gyakorlott kézre vall.

A vers előtt latin prózában röviden közli a főbb eseményeket. A 18. század alkalmi verseinek száraz felsorolásával és adatszerűségével mondja el a történetet, de a megszemélyesítés és az elemek megszólítása Gyöngyösi hatását mutatja. Tizenkét szótagú sorokban van írva csoporttrímekkel.

Elmélkedéssel kezd. A csekély dolgokból nagy dolgok lesznek; egy szikra gyújtotta fel Csepreget. A város húsvét ünnepére készülődött. Nagyhétfőn egy „Nemes és Nemzetes Vitézljő Gazda” házánál, akinek nevét szeretetből elhallgatja a versszerző, vaját olvasztottak, de otthagyták a tűzhelyen. A szerencsétlenség csak erre várt! A vaj erősen felszította a tüzet, a szél tovább hordta, úgyhogy pillanatok alatt lángban égett.

Mindenki Isten kegyelméért könyörgött, de hiába! Ki tudja, nem volt-e valami nagy véték e csapás oka?!... Isten végzése ellen hiába minden emberi erőfeszítés. A legények nem bírják eloltani a tüzet. Benn égett a „nagyobb értékkel bíró” asszonyok selyem-bársony cifrasága, gróf Jankovich Antal summás pénzen épült kastélya, ember-állat elégett. A hamuból nem kelt fönixmadár... A nagy büntetés Éva anyánk engedetlenségének következménye:

*A savanyú szőlőt az Atyák ették meg,
és abban a fiak fogai vástak meg.*

Jól jegyezte meg Salamon, hogy a tűz sohasem mondja: elég! Most is fékezhetetlenül rohant tovább. Még a harangokat is megolvasztotta, azok nem vártak nagycsütörtök napjára, elnémultak előbb. Az óra is elütötte az utolsót. Megégett az orgona, beszakadt az oltár feletti boltozat; nem törődött a tűz Szent Miklós nagy érdemeivel. Még – borzalom elgondolni – a tabernákulumot is elpusztította a láng. Oza meghalt, mikor a frigyszekrényt fel nem szentelt kézzel megérintette, de a tüzet semmi sem állíthatta meg, hogy az egész templomot, amelyet az Isten elvett a lutránusoktól és igaz birtokosainak adott vissza, el ne pusztítsa. Mikor csütörtökön országos vásárra jöttek a vidékiak, a város helyén csak romhalmazt találtak. Áruikat sajnálkozva alamizsnaként osztották ki... Ha a nagy csapásból valamit kihagytam, írja, az könnyen megeshetett nagy bánatom miatt.

A felsorolt ádozatok közt magáról, „a jó tisztelendő Kozma Istvánról” is megemlékezik, mert „nem kevés” könyveit a tűz megsemmisítette, elégték az egyházi jegyzőkönyvek is.

96Íme ez a vers és a névtelen deáké megadják a feleletet arra, hogy miért van olyan kevés régi könyve Csepregnek. Mégis itt-ott, hiszem, hogy lappang egy-kettő, hiszen csak nemrégén találták meg a régi nyomda állítólagos helyén épült házban Káldi bibliájának 1732. évi második kiadását⁸⁵⁽⁸⁶⁾.

A VI. számú csepregi jegyzőkönyvben is maradt ránk egy szintén Zrinyi-strófákban írt 128 soros vers Szüts Ferkó fejevételéről. Huszonkétéves korában 1834-ben két gyilkosság miatt Sopronban, a Kurucdombon lefejezték⁸⁶⁽⁸⁷⁾. A verset Bognár János csepregi notárius írta az eset prózai ismertetése után a jegyzőkönyv 540. lapjára, első személyben mondva el a történetet (l. függ. I. 4. sz.).

Sírom előtt állok, mondja a gyilkos, amelyet magam szereztem. Büntetésemet megérdemlem, mivel két embert megöltem. A legjobban édesatyámat sajnálom, mert szégyent hoztam fejére. Akiket gyilkossággal megkeserítettem, bocsássonak meg nekem, hiszen az életemmel fizetek érte. Akik összejöttek sorsomat nézni, vegyetek példát rólam, és kérjétek az Isten irgalmát számomra. És Te, irgalmas Isten, bocsásd meg bűnömet, vedd magadhoz bűnös lelkemet, hiszen életemmel fizetek vétkeimért. Te pedig hóhér, végezd kötelességedet, kösd be a szememet, éles pallosoddal üsd le a fejemet!

Bognár János 1815–43. volt jegyző⁸⁷⁽⁸⁸⁾. Több verse nem maradt ránk, életéről sem tudunk egyebet.

Ezt a verset Csepreg mezőváros története c. könyv megjelenése után Farkas barátja, Lévy Pál, siklósi adminisztrátor⁸⁸⁽⁸⁹⁾ németre fordította. A verset a VI. számú jegyzőkönyvben találtam meg. Mivel eddig még senki sem írt róla, azért az egész levelet közlöm (függ. I. 5. sz.).

c) Könyvnyomtatás és kéziratos irodalom

1. Cronica Cheprengiensis.

A marosvásárhelyi Teleki-könyvtárban, amelyet 1799-ben, gróf Teleki Sámuel, Janus Pannonius verseinek kiadója, alapított⁸⁹⁽⁹⁰⁾, találtak egy kéziratot, a Csepregi Krónikát. A Magyar Tudományos Akadémia számára Sigmond László másolta le 1884-ben⁹⁰⁽⁹¹⁾.

Szentpétery Imre így ír róla⁹¹⁽⁹²⁾: „Exemplar ineunte saeculo XVIII. oriundum in bibliotheca Telekiana Marosvásárhelyensi sub. fol. 1902 servatum, quod – ut ex indice apparet – ex cod. membraneo Franc. quondam Csepreghi descripta inde codex Csepregianus dicitur. – Codex, qui item hoc verbo „qualenus” abrumpitur ut e primis versibus colligi potest anno 1431 scribi coeptus est. Sub finem exemplari folium quondam capita 171–175 continens deest.”

Csepregi Ferencről más történetírók nem emlékeznek meg. Szinnyi még nem ismerte, én sem tudtam sok fáradozás után sem életét megismerni. Az Országos Levéltár sopronmegyei összeírásaiban nem találtam nevét. A krónikában nincs semmi egyéni adat, sőt még a 47. fejezetben a Répce neve sem fordul elő, holott Kézai krónikája szerint Aba Sámuel és Péter összeütközése előtt a Répce partján vonult el a Péter segítségére siető császári sereg.

97A kódex 1777-ben került Teleki Sámuel birtokába. Azelőtti sorsáról semmit sem tudunk. Csepreg legrégebbi protocollumának, melynek első meglévő adata 1559-ből való, de elejéről nagyon sok levél hiányzik, a 120. lapján olvasható Dragovics Csizmazia János polgármesternek jegyzéke „az mit kezehez Inuentalt az beöczületes Tanacz” kezdettel. A második pontban szó van „egy igen eöreg város könyvről”.

Farkas szerint⁹²⁽⁹³⁾ ez az igen öreg könyv nem más, mint a fentemlített krónika. Ez nem lehet valószínű, mert a polgármesteri jegyzékben városkönyvről és nem krónikáról van szó.

Marosvásárhelyről szerzett értesülésem szerint⁹³⁽⁹⁴⁾ a kódex 36×22 cm nagyobb fóliás, tökéletesen ép karban lévő bőrkötésű könyv. Két részből áll. Az első 1–140-ig kézzel számozott lap. A végén a másoló feljegyzése: „Finita Budae Ac. Di. MCCCCLXXIII. in vigilia pentechotes per Andrea Hess.” A második része Csepregi Ferenc krónikája, 1–144-ig számozott, beírott azonban csak 140 lap. Pontosan körülvonalazott lapok, olvasható latin írás, kiírt betűkkel. Elöl idegen kéz beírásából megtudjuk, hogy az első Budai Krónika, a második pedig a magyarok története Cronica Hungarorum 1431-ből. Kezdeté így hangzik: „In nomine Domini nostri Jesu Christi Amen.”

Mivel az eredeti kéziratot nem kaptam kézhez, azért a tartalmát az akadémiai másolatból mondom el. A másolatot különben az akkori könyvtárőr hitelesítette Marosvásárhelyen 1884-ben.

A Prológusban beszél a királyok jogairól. A királyok az Isten kegyelméből, nem pedig a maguk hatalmából uralkodnak. Az Úr az, aki a porból felemeli az alázatosakat és leveti a trónról a hatalmasokat. Könyörületesség és igazságosság védi a királyt, kegyesség erősíti a trónt. Sokat idéz a szentírásból. Végül inti a királyokat, tanulják meg félni az Istent, és megtartani parancsát, hogy hosszú ideig uralkodhassanak a földön, nevük és jó hírük pedig örökké éljen.

Azután a szent doktorok és a szentírás nyomán kezdi leírni a magyarok eredetét és Scithiából való kijövetelét, Márk krónikáját véve alapul, amelyet ő Codex Caesareusnak nevez. A magyarokat Noétól származtatja. Noé egyik fia: Jafet, ennek egyik fia Magog, akitől szent Jeromos doktor állítása szerint a scithák és a magyarok származnak. Cáfolja egyes rosszakaróinak állítását, akik szerint Hunor és Magor, a húnok és magyarok ősei, Nemrohtól származnak, aki viszont Noé megátkozott fiának, Kámnak ivadéka.

Ír a magyaroknak Scithiából való kijöveteléről, „Attiláról, Attila harcairól, Aquilla ostromáról, a venetek

eredetéről, Attila haláláról”. A X. fejezetben kezdődik a magyarok krónikája; a második bejövételről szóló prológussal. Majd szó van a hét vezér választásáról, sorban megemlékeznek az összes vezérekéről; Árpádról és Örsről ír legtöbbet. Beszél a Tatai nemzetségről, „Kun és Pázmán” nemzetségről és másokról, Simon és Michel grófokról is. Majd a vezérek cselekedeteit mondja el: Bulgária elpusztítását, Lél, Bulcsu vezér halálát, a görögök legyőzését, szent István király születését, „Cupan” vezér elleni harcát, Gyulával való csatáját, Keán vezér elleni ütközetét, a régi Budában épített templomát, szent Imre herceg halálát, Vazul megvakítását. ⁹⁸Részvételt szól a szent király haláláról, felháborodva írja le Péter vadságát, beszél Aba Sámuelről, az utána következő királyokról és viszályokról. Szent Lászlóval kapcsolatban megemlíti a váradi egyház építését. IV. Béla haláláról írva közli annak két hexameteres sírversét is. A krónika Károly Róbertnek 1330-ban Bozarád vajda ellen hadjáratával végződik, mint Márk krónikája.

A hét vezér megválasztásáig csak Kálti Márk krónikáját vette alapul, azután kevés eltéréssel Thuróczi krónikáját is használta. Mivel az eltéréseket Sigmond László pontosan beírta a másolat végére, azokat nem közlöm.

Farkas azt gondolja Csepregi Ferencről, hogy pap volt⁹⁴⁽⁹⁵⁾. Semmi adat sem bizonyítja, mégis elfogadhatjuk, mert a szent István alapította budai templomról és a váradról részletesen szól. Mindenesetre a Szentírást jól ismerte.

A marosvásárhelyi könyvtárban megvan még Csepregi két művének másolata. Az egyik *Archaeologiae hebraeae* (port. II. 4. M. S. Tom. III. 240–242. kvtsz.), a másik *Antiquitatum graecorum, praecipue Atticarum scriptio* (4. M. S. 657. kvtsz.). Mindkettőt 1736-ban másolta Butyka Mihály professzor. A két kéziratról többszöri érdeklődés után sem tudhattam meg többet. Annyit azonban látunk ebből is, hogy Csepregi Ferenc művelt, tudós ember volt, foglalkozott a régiek irodalmával és tudott görögül. Figyelemreméltó adat az is, hogy 1432-ben egy csepregi tanult ember krónikát szerkeszt.

2. A könyvnyomtatás.

Csepreg a könyvnyomtatás terén az elsők között vette ki a részét. Nádasdy Tamás 1536-ban felállítja az újszigeti nyomdát. Farkas azt mondja⁹⁵⁽⁹⁶⁾, hogy ugyanakkor a csepregit is. Torkos ezt írja: „Csepreg mezőváros Sopronvármegyének sági⁹⁶⁽⁹⁷⁾ járásában, közel a Répcéhez, 3273 magyar lakossal, kik jó bort s gyümölcsöt természetnek; itt évenként lóverseny tartatik. A XVI. században már nyomdája volt, melyben Erdőssi (Sylvester) János, Nádasdy Ferenc és Tamás grófok pártfogása mellett az Ujszövetségi szentírást magyar nyelven nyomtatta. – 1591 jun. 2-án itt jelent meg az első magyar nyelvűtan...”

Fényes Elek ugyanígy ír⁹⁷⁽⁹⁸⁾: „Gr. Nádasdyak alatt igen virágzó város lévén, hires evang. iskolája s könyvnyomóintézete volt. Itt tette közönséggé Sylvester János a magyar Ujtestamentumot 1541-ben; és Veszprémi szerint, a legelső magyar grammatica is itt nyomtatott 1539-ben.”

A Figyelő XVIII. 378. lapján ezt olvassuk: „Sylvester János magyarra fordította az Ujtestamentumot, s azt ...gr. Nádasdy Tamás költségén Csepregen 1541-ben adta ki.”

Más bibliáról tud Korabinszky⁹⁸⁽⁹⁹⁾: „...Unter dem Grafen Nádaschdy war dieser Ort in einem sehr blühenden Zustande, und ein angenehmer Muzensitz. Die Evangelischen hatten allhier ein berühmte Gymnasium, und eine Druckerei, aus welcher viel nützliche Schriften zum Vorschein gekommen sind, die noch in Bibliotheken als Seltenheiten aufbewahrt werden. Es wurde hier an einer Uebersetzung der ⁹⁹ungarischen Bibel gearbeitet von Stephan Lettenyei hiesiger Prediger, gab allhier Leonhardi Hutteri

„Meditationes de Fundamentis fidei” 1625. in ung. Sprache heraus...”

Sándor Magyar Könyvesház 14. lapján így ír: „Saeculo 16-to fuisse impressum Tsepregini Novum Testamentum Hungaricae”.

Farkas Alsószakonyban a protestánsok között kutatott egy a csepregi nyomdából kikerült magyarnyelvű biblia után, amelyről akkoriban a csepregiek beszéltek. Persze hiába! Bükön talált egy 17. századból való latinnyelvű bibliát, de ez sem volt csepregi nyomtatás⁹⁹⁽¹⁰⁰⁾. Érdekes, hogy még én is hallottam róla, kutattam is a környéken, de hiába.

Ma már tudjuk, hogy az első teljes magyar Biblia fordítását Újszigeten Sylvester felügyelete mellett Abádi Benedek nyomtatta 1541-ben. Abádi 1543. március 22-én beiratkozott a wittenbergi egyetemre. Sylvester pedig 1544-ben a bécsi egyetem héber tanára lett. Gulyás Pál szerint a sajtó apránként elkallódott¹⁰⁰⁽¹⁰¹⁾. Farkas felveti gondolatot, hogy esetleg Csepregbe hozták át, de azt ő is elismeri, hogy ezt bizonyítani nem lehet. Különbösen az evangélium- és epistolákat, amelyeket Torkos szerint¹⁰¹⁽¹⁰²⁾ a csepregi luth. collegium adott ki 1589-ben, nem Monyorókeréken, hanem itt nyomtatták volna. Igaz, hogy Torkos adatai, amint már fent láttuk, nem elfogadhatók. Az első Csepregben nyomtatott könyv tudomásunk szerint az 1621. esztendőből való; összesen huszonegy itt nyomtatott könyvről tudunk, ez mind egyetlen nyomdász, Farkas Imre munkája. Sándor szerint¹⁰²⁽¹⁰³⁾ Farkas Imre 1610–19-ig Kereszturon működött. Farkas Sándor pedig azt mondja¹⁰³⁽¹⁰⁴⁾, hogy 1625-ben kezdett Csepregen dolgozni, de Payr¹⁰⁴⁽¹⁰⁵⁾ már 1621-ből ismer itt nyomtatott könyvet.

A nyomda helyét Nádasdy Ferenc 1658-ig urbáriumában leírt egész más berendezésű városban ma nagyon nehéz megtalálni. Csepregben úgy beszélnek, hogy a piaci templom mögött, a jelenlegi Fehér-utcában, a mai jegyzőlak helyén lett volna. Ez a ház 1887-ben Goda I. jegyző tulajdona volt, majd utóbb sörfőző, színház és újra jegyzőlakás lett. Mivel minden fontos épület a Szent Miklós-templom körül csoportosult (itt volt az iskola is), ez könnyen lehetséges. Farkas Imre özvegyének, „az néhaj Istenben ellnyugodott... könnynyomtatónak maghagiott Eözvedgye” végrendelete szerint 1648-ban „Nyaka vághó Szent János napján” a Gangoly-utcában volt háza. Ezt az utcát ma már nem ismerjük. Ugyanitt volt a háza az 1658-i úrbéri összeírás szerint is¹⁰⁵⁽¹⁰⁶⁾.

A nyomda termékei időrendben a következők:

1. 1621. Erre az évre szóló kalendárium. Címlapja hiányzik. 8. r. A–C = 24 levél. Másodcímlap: Prognosticon az Egi Csillagoknac Forgasabul, Neminemu^e Toertenendo^e Dólgokrul És Bizonyos ido^enec állapattyátul, Szereztetet Es Hu^eseges Szorgalmatossággal irattatott az Cracai Acemiában tanító M. Cunzelvviai Doctor Pilosophus és Mathematicus Hercius által... A vége hiányzik¹⁰⁶⁽¹⁰⁷⁾.
2. 1625. Lethenyi Stephanus. Succincta vitae Mihaelis Zvonarich diatyposis metris poeticis expressa Csepreg^h¹⁰⁷⁽¹⁰⁸⁾.
3. 1626. Calendarium. Azaz: Az Ezer Hat Száz Huszon Hatodic ¹⁰⁰Esztendeő Napiainac szamlalasa, és abban nemely megleendeő dolgoznac iövendeölese: mely az Bissextilis utan a masodic. – Az Cracai Acemiában tanito M. Alexander Milesius Rokitnensis Philosophus és Mathematicus Doctor által szerkeztett, és annac irásibul Magyar nyelure fordittatott. Csepregben Nyomtattatott Farkas Imre által¹⁰⁸⁽¹⁰⁹⁾.
4. 1626. Röuid Felelet. Mellyben Pecseli Imrenec, Ersec Uyuari Calvinista Predicatornac Tanacsa

meghamisított, és az több Doctorok irasaira is valasz adatic im ez kérdés feleöl: Az keresztyén Embernek kellessék-e Lutheranusnac avagy Calvinistanac nevezeteni ez végre, hogy az igaz tudoman avagy hitnek vallasa az hamistul megkeöleönbeöztessenec? Mellyet Isten igejebeöl és az szentiras magyarazo keresztyen Doctornac irasakbul szedegetett, és az egyigyü hiveknek eppületytekre keözeönsegesse teött Sarvari Zvonarits Gyeörgy Csepregben Farkas Imre nyomtatta 1626 Esztendeöben. (Ajálva Ttes és Nmes Poppel Éva asszonynak, T. és N. boldogemlékü Batthyányi Ferencz özvegyének. – (4. r.)[109\(110\)](#)

5. 1627. Magyar Postilla. Azaz Vasarnapokra es egynehany nevezetes innepekre rendeltett Evangeliumoknak Elseö részben foglaltatott vilagos es értelmes Magyarazattya, mellyet az feö tudos es nevezetes szent Irás Magyarazo Doctoroknak es Profesoroknak Irasokbul irtt es szerzett elteben az Istenben elnyugott es idveözült Zvonarich Mihaly Sarvari Predicator, es Dunan innen valo keresztyen Ecclesiának Superintendense: es holta utan Maradeki kinyomtattattanac az Keresztyeneknek Isten igejebeöl leki epeületytekre nezeö es szolgáló igyekezettel. Csepregben, Nyomtattatott Farkas Imre által 1627. Esztendeöben[110\(111\)](#).

6. 1628. Ennek a munkának második része Szentháromság vasárnapjától magyarázza a vasárnapi és ünnepi evangéliumokat[111\(112\)](#).

7. 1629. Imadsagos könyvecske... Lethenyi Istvántól[112\(113\)](#).

8. 1630. Calendarium. Az Ezer Hat Szaz Harminczadik Esztendeöre, mely masodic Bissextilis utan. Szereztetett az Cracai Academiában tanító M. Hercius Pal Philosophus es Mathematicus Doctor es Professor által. – Az ervagasrul es keöpeöleözésrul valo tanusaggal egyetemben. Csepreg Farkas Imre által 1630. Esztendeöben[113\(114\)](#).

9. 1630. Keresztyeni Istenes es ahetatos Imadsagoc. Ezek melle adatnac egynehan szep Isteni Dicseretes és Soltari enekec. Csepregben Farkas Imre által 1630. Esztendeöben. – Szerzője Mihálykó János eperjesi prédikátor[114\(115\)](#).

10. 1630. Az egyhazi szolgálac etelenec, tisztenecc es tisztesseseges magoactartasanac Regulai. Iratattanac az Sopron Varmegyebeli Ecclesiac Senioritul, Isten tisztessesegere es az Anyaszentegyhaznac abban valo tanitoknak epülesekre. Csepregben Farkas Imre által 1630. Esztendeöben[115\(116\)](#).

11. 1631. Scholtz Jeremias. Descriptio thermarum Wolffsensium ad Sempronium, quae ignis beneficio calefiunt. Csepregini Anno 1631.[116\(117\)](#)

12. 1631. Scholtz Jeremias. A Soproni birodalomban leveö Balffi [101](#)Feredö mersekkletes állapotu természetinec, munkalkodó erejenec es hasznalotossaganac magyarazo megirasa. Csepreg, 1631.[117\(118\)](#)

13. 1631. Evangeliumoc es Epistolac. – Tartalma ugyanaz, ami a keresztúri kiadásnak, de Lethenyi István egy kicsit kibövitette[118\(119\)](#).

14. 1631. Ahitatos es Buzgo Imadsagoc. – Egybeszedett és iratott... Groff Nadasdy Pal... által... Saruarat, Sz.-Iuan honac masodic napjan 1631. Esztendeöben[119\(120\)](#). Ferenc és Tamás fiának ajálja.

15. 1633. Az Calvinistac Magyar Harmoniaianac azaz: az Augustana es Helvetica Confessio Articulusunac Samarjai János Calvinista Praedicator es Superintendens által lett összehasonletasanac meghamisetasa, mellyet Lethenyi Istvan Csepregi Praedikator és Senior az Sz. Irás magyarazo Lutheranus Doctoroknak keözönseges irasakbul magyar nyelven vilagossagra ki bocsátott az 1633.

Eszteendőben¹²⁰⁽¹²¹⁾.

16. 1635. Az szent Irasbeli Hiteönc Againac reövid eöszveszedese, mely az Szent Irasbol es a keresztyeni egyessegröl irott Concordia keönyvbeöl, az masodic Christianus Saxoniai Elector fejedelemenec parancsolattyabol az Isten Ecclesiainac, es az Scholakban valo Tanitoknac es hallgato hivec nec tanulsagukra es epülettyekre szereztetett es iratott Lenhard Hutter wittenbergai doctor által, es az deac nyelvböl magyarra fordittatott Lethenyey István Csepregi praedikator által az 1635. Eszteendőben¹²¹⁽¹²²⁾.

17. 1635. Calendarium Az 1635. Eszteendőre. Ki az Bissextilis utan Harmadic, Szereztetett Az Cracai Academiaban tanito M. Bandorkovecs Janos Philosophus es Mathematicus Doctor és Professor által¹²²⁽¹²³⁾.

18. 1636. Evangeliumoc es Epistolac. – Említve van a bártfai 1698-i hasonló című kiadás ajánlásában¹²³⁽¹²⁴⁾.

19. 1637. Lethenyey István: Epicedion in Obitum b. Viri Adm. Rev. et Clariss. D. Gregorii Dongo Ministri Ecclesiae Kövesd dignitissimi et Ecclesiarum Vicinarum in Comit. Soproniensi Verbo Dei collectarum et constitutarum Senioris vigilantissimi, qui placide in Domino obdormivit die 24. Febr. 1637. suae vero aetatis 62. Csepregini typis Emerici Farkas Anno 1637.¹²⁴⁽¹²⁵⁾

20. 1641. Az 1641. Eszteendőre valo Calendarium, az mely Bissextilis utan elseö, szereztetett az Kesmarkon lakozo David Frölichius Mathematicus Doctor által¹²⁵⁽¹²⁶⁾. (32. levél.)

21. 1643. Evangeliumoc es Epistolac. – A bártfai 1698-i kiadás előszavában említi Lövei Balázs, hogy efogyván az 1636-ban Csepregben nyomtatott példányok, újra kinyomattak 1643-ban Farkas Imre által¹²⁶⁽¹²⁷⁾.

A nyomda termékei közül sem korábbi, sem későbbi nyomtatványokat nem ismerünk. Az itt felsoroltak közül legtöbbet a csepregi prédikátorok írták. Zvonarich Mihály postilláinak költségéhez Takács Miklós, Nádasdy csepregi ispánja és Kiss Tamás csepregi polgármester is hozzájárult, amint ezt a polgármesterek protocolluma megemlíti. Lethenyey István ipának verses életrajzán kívül még több vitatkozó verset, ajánlást írt, de azokat más nyomdában adta ki.

¹⁰²Bár a csepregi nyomdában nem jelent meg Csepregi Turkovics Mihály egyetlen egy munkája sem, mégis meg kell őt említenünk. Sok német munkát fordított magyarra, járt Amsterdamban; Csepregből távozva, Erdélyben telepedett le és Abaffy fejedelem kedves embere lett¹²⁷⁽¹²⁸⁾. 1648-ban kolozsvári, 1663-ban nagyszebeni lakos volt.

A csepregi nyomda működése idején kellett megjelennie a *Csepregi Graduálnak*, amelynek ma már egyetlen példányát sem ismerjük, de Vajda György lövői udvari lelkész, volt kőszegi rektor, 1650. március 16-án kelt levelében így ír Csepregi Mihály csepregi vagy kőszegi diáknak, akit már előbb felszólított egy graduál szerkesztésére: „Az mi az Graduálnak quantitását illeti... az írása... szép öreg legyen. Kótákra való lamentatiók Passio előtt legyenek, a többi Passio után s mindenik eleiben azt írja Kegyelmed: hoc et hoc tempore dicenda. Továbbá csak válogatott hymnuszokat... irjon kegyelmed beléje, az mely énekeket pedig megtalálhatni az Nyomtatott Csepregi Graduálban, ne is írja Kegyelmed belé. Az ádventre és böjtre való tótból fordított énekeket és mindennapi reggelre valókat is, de olyanokat, melyek nincsenek az Csepregi Graduálban, legelőször irjon Kegyelmed...”¹²⁸⁽¹²⁹⁾

Láttuk, hogy Korabinszky Csepreget a múzsák kellemes lakhelyének nevezi. Zvadovszky¹²⁹⁽¹³⁰⁾ is szépen

nyilatkozik a csepregi iskoláról és könyvnyomdáról, Bél Mátyás pedig így ír: „Oppidum olim nobilissimum fuisse, rudera palam ostendunt. Laxitate certe ea fuit, quo hac regione vix sperari potuisse imprimis sub Thoma Nadasdio Reg. Hung. Palatino, et Francisco gentis eiusdem Heroe effloruerat, Musis simul in ius Cicitatis admissis¹³⁰⁽¹³¹⁾.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Csepreg irodalmi múltja és népköltészeti hagyományai. Rajczy Mária Mechtilda nővér. I. M. L. / I. Csepreg irodalmi múltja. / 3. A csepregi községházán őrzött kéziratok.

3. A csepregi községházán őrzött kéziratok.

A községházán 1940 őszén tizennyolc kéziratot találtam. Ezeket Farkas is ismerte, de forrásai között nem nevezi meg valamennyit. Könyvében csak tizenegy kéziratot említ, de a többiben is az ő bejegyzésére ismertem. A kéziratok, amelyeket sem Farkas, sem más eddig még részletesen nem ismertetett, időrendben a következők:

1. A polgármesteri protocollum, amelyet Farkas nevezett el így. A címnélküli, vastag márott papírra írt könyv a polgármesterek számadásait tartalmazza évről-évre, azonkívül a plébánosváltások idején a templom vagyonának összeírását és több végrendeletet. (31×19,5 cm.) 581 levélből áll, de 100 nincs beírva. Az első adat 1559-ből, az utolsó 1677-ből való, de a könyv bekötési maradványai mutatják, hogy az elején és végén sok lap hiányzik. Farkas számítása szerint a bejegyzés 1500 körül kezdődhetett¹³¹⁽¹³²⁾. Ebben történik említés az igen öreg könyvről. Megtaláljuk benne a csepregi tizenkét tanács végzéseit. Érdekes feljegyzéseket olvashatunk benne a fizetésekről és a pénz vásárlási értékéről: 1 hold föld 5 forint, ugyanakkor egy tehén 5–7, egy köből búza 1, egy pár ökör 13–18 forint. A város órájának fizetése egy köből búza, a „czordas giurkonak” 15 denar, a kisbírónak 2 „Magiar forint”, egy új saru, egy cipellő. 1577. április 17-én Molnár János polgármestersége alatt „len az be iouetnek az somaia fl. 103100. den. 5. Az kj menetnek az somaia, az kyt koltott kedegh teszen fl. 100. d. 35. Benkes Balázs céhmestersége alatt pedig „len az be iouet kezehez flo. 92. den. 30. az kj menet... len az kyt koltott fl. 92. den. 19. az folit megh engedenek nekye, mert azt monda, hofi eggi kannaiat el wottek az piczeiebwl es eggi ewregh feyszeiet is¹³²⁽¹³³⁾. 1631. január 29-én a város fürdőjét „eöreökeös Feöreödeösnek az beöczeöletes Pirchner Egied Mester ember”-nek adják bérbe. A „Varasý ember kadban ha feöreödik maga, adgion három garast: Ha masodmagauaal feöreödik egy kadban, fizessenek ketten negy garast, es az Vizhordonak is ketten egy egy penzt adgianak... az ki Padon feöreödik, ketth garast adgion, es az Vizhordonak egy Penzt fizessen: De azert mind ezekett tartozik meghkeöppeöleözny ...az Er Vagastul uegien kett garast”¹³³⁽¹³⁴⁾. A város fürdője ekkor „Tapsony” végén lehetett, és talán a padfürdő gőzfürdőt jelent. – Ebben a protocollumban olvashatjuk a már említett jövedelmét az iskolamestereknek, és ebben találjuk az utolsó polgármesteri címzést is, amelyet utoljára Varga Ferenc használt 1793-ban, de az év végén már bírónak írta magát.

2. „Garas János Polgar Mestersegheben Csinaltatott Csepregh Varasnak Protocollum Könyvö” 1636-ból. Táblánélküli, szúrágta jegyzőkönyv (31×20 cm). Bár táblája hiányzik, a könyv maga teljes. A legelső lapon fakó tintával egy jelmondat látható: „Omnia si perdas, famam servare memento!” A következő lapon több Szentírás idézet, van köztük magyar is: „Jay azoknak, az kik latrot ayandekert meghjamborettiak és az igazaknak igassaghokat elfordditiak teölök. (Esai. 5. v. 23.) – Ne itellietek abrazath szerent, hanem ighaz itelettal itellietek. (Joan. 7. v. 24.) – Jaj az hamis decretom szerzőnek, es az kik irnak emberek niomoretasara ualo hamis sententiakat. (Esai. 10. v. 1.)” – A könyv a csepregi törvényszéki tárgyalásokat foglalja magában 1636–46-ig. 581 levélből áll, 17 lap üres. A 17. laptól kezdve égési nyomokat találunk. A 31. lap csak félig írott. Több kéz írása, rendszerint kacskaringós betűk. 135 pert tartalmaz. Két

boszorkányper is van benne. 1637-ben a piaci csordás, Mihály, szolgálata díjául járó túrórt kérte J. asszonytól. A túróban egy egész „tikmonj”-t talált, amely nem kerülhetett bele „eördöghi mestersegh neköl, masoknak kara, auagi veszedelme neköl, bü-baj s babonasagh neköl”. „Az büiös baios boszorkansaghkeppen uaraslo asszony” a hosszúra nyúlt tárgyalások után húsz tisztességes személlyel kimentette magát. 1643-ban A. asszony házában bizonyos barátai voltak. Az asszony bort ment vásárolni, de erszényét elejtette, melyben a kocsmáros „az penz között talalt olj szert, auagi csinalmant is, meli nem szüntő ionak talaltatott”, és amelyet az asszony gyomor baja gyógyulása végett hordozott magánál. „...Polgar mester Vram... meghuisgaluan proicator Vrainnak az dologh mellett ualo beö feleletthiek” és a huszonegy tisztességes csepregi tanu védő-bizonyosságát, felmentette őt is. 1648. április 26-án Polgár Istvánét bűbájosságról vádolta Varga Jakabné. Mivel a vád rágalomnak bizonyult, azért Varga Jakabnének 20 pénzt kellett fizetnie, melynek a fele a magistrátusé, fele pedig a megrágalmazotté lett. A végzés kimondja, hogy „Tizenötödnapra 104penighlen tartozik az A.-t, itt az feölseö Templomban terden alva meghkeövetni embersighes emberek ielen litiben, meghadvan neki az eleöbbeni tiztessigít, és az pinzt is azon napra meghadni.” Garas polgármester jegyzőkönyvében találjuk az első adatot egy csepregi cigányról, aki 1634-ben egy tallért adott a templomnak; a második adat szerint Horvát Pál csepregi cigányt lólopásért vádolta be 1637-ben Tamás, muraszombati cigány¹³⁴⁽¹³⁵⁾.

3. Hasonló protocollum, elől-hátul hiányos. 1648. február 12-én kezdődik és 1656. február 23-ig tart. 119 pert tartalmaz. Farkas Garas II. prot.-nak nevezi. Kötésnélküli, erős, sárgás papír, rendes, de halovány írás. Itt is találunk egy boszorkányper 1653. karácsony táján. Rabay Katalint Nagy Pál plébános állítja törvényszék elé, mivel újszülött gyermekével itteni szokás szerint az oltárt háromszor megkerülve „némönemö eszközt, avagi Ördöghösséghre való dolgot két Ruhában kötvén, az Oltárra tett le”, hogy gyermeke soha ne sírjon és rívó ne legyen. A per eredményéről semmit sem tudunk.

4. A hegy mesterek protocolluma nagyon érdekes jegyzőkönyv. 1395 lapból áll. Szép barna bőrkötés, az egyetlen rajzokkal díszített fedelű könyve Csepregnek. (30×20 cm.) A fűzés nem rendes, közepe táján a lapok kiállnak. Szíjjal és spárgával van összefűzve. A spárta elől és a végén átmege tizenkét nyomtatott lapon. Sajnos, az idő nagyon megviselte, úgyhogy csak néhány fejezet címet lehet valahogy kibetűzni, de mivel négy-négy lap azonos szöveget tartalmaz, ezzel a pár fejezettel sem megyünk semmire, mert majdnem minden olvasható fejezet egyforma. Annyit megállapíthatunk, hogy református szellemű hitvitázó munka, mert egy helyen az pápa hitin lévőkről szól, de közelebbit ilyen csekély adatból nem tudhatunk meg. Az első adat 1646-ból, az utolsó 1799-ből való.

5. Nádasdy urbáriuma 1658-ból, átírva 1735-ben. Teljesen ép, 195 levél. Birtokviszonyokat tartalmaz „ioe uendo Po-r-Patuarok-nak eltauosztatasaert”. Vastag, fehér, mártott papír, rendes, olvasható írás.

6. A IV. számú jegyzőkönyv. Szép sárgás kötése van. A kötés belső oldalán későbbi írással bejegyezve: „Flostrom Recept igen használatos.” Borecet, olajat, sárgaviaszt, szarvaszsírt kell ötször felforralni és szüntelen keverni, „ott nem lehet hagyni, mert félő, hogy ki üti magát és szerencsétlenség lehetne”. Itt van megemlítve, hogy minden évben szent György napkor pásztorfogadás volt. Ez a „tsunya” szokás abból állott, hogy a pásztornak jelentkeznie kellett a tanács előtt, és megvárni, hogy egyakarattal újra felfogadják-e. Ha igen, akkor áldomás volt, amelyet úglátszik nem helyeselt a jegyzőkönyv írója. Megtudjuk azt is, hogy 1811-ben július 4-én délután 3–4 óra között olyan rémületesen fekete felhő közeledett, hogy azt hitte mindenki, itt az ítélet órája. – A szíjjal összefűzött könyv 1676-ban kezdi meg az esetek feljegyzését, elég hiányosan. Törvényszéki rendeletek, currensok, köztük „Siető Currens a Sóról”, itt-ott „pro memoria” bejegyezve néhány Csepregen történt esemény és a városi tanács által hozott

határozatok. A kötés gondatlan. (32×21 cm.) 735 levél, 16 üres.

1057. Az V. számú jegyzőkönyv, a Hegy-Könyve a legszebben megírt könyve Csepregnek. 81 lapból áll. (33×21 cm.) A város „borainak conscriptióját” tartalmazza 1676-ból. Vastag fehér levelek, 32 kék levél. A hegytörvényt is közli. A pátrónusnak, szent Donátusnak napján, vásár- és ünnepnap nem szabad a hegyben tartózkodni. Bírságot fizet, „aki a hegyben vért ereszt másón, ...aki attával, teremttével Mennykővel szitkozódik, vagy átkozódik a hegyben..., aki éjjel a Szőlő Hegyben, Gyümölcsöt, Szőlőt, vagy edényt, és Szerszámot ellopván megtapasztaltatik.” ...Hogy a törvényt szigorúan vették, mutatja a Garas prot. I. 98. lapja, ahol azt olvassuk, hoy Bödi Pál, mivel „Karacson napian” a Grádics nevű szőlőhegyben fát vágni merészelt, 12 frt. bírságra ítéltetett, „nagiub uolna az büntetese”, de megtekintik szegény állapotját.

8. Egy 33×21·5 cm nagyságú, arannyal cifrázott, vékony, piros papírkötésű könyv különféle oklevelekkel, polgármesteri végzésekkel. A kötésen több helyen zöldes foltok láthatók. A könyv jó állapotban van, mártott erős papíron barnára fakult tintával írva. Az első kéz írása alig olvasható. A könyv későbbi átírata egy 1680–85-ben készült jegyzőkönyvnek. A Draskovics Rósáliáról írt oklevél szép, kacskaringós írásával a könyv legolvashatóbb része. Az egész, teljesen épen maradt könyv, mindössze 10 lapból áll.

9. Egy zöld, piros díszítéssel tarkított, sárgás bőrkötésű, latin és magyar iratokat tartalmazó könyv. Az alsó része kissé rongyolódott. Majdnem végig egy kéz írása. 404 lap, 13 üres. Nagysága 32×21 cm. Csepreg földbirtokosait, állatállományait sorolja fel.

10. A molnárcéh könyve. 59 lap, üres 20. Piros bőrkötésén kék ceruzával felírva, Farkas Sándor írásával, a könyv keletkezési és átírási évszáma: 1694/1733. 31×20 cm nagyságú. A könyvet két zöld kötő tartja össze. Az első lap írása nagyon kopott. Ugyanezen kéz írta a 4. lap aljára ezt a fohászt: „Jövel Jézus Jüvel.” A könyv lapjait Farkas számozta meg, de forrásai közt sem ezt, sem az előbbit nem említi meg.

11. 1558–1770-ig tartalmaz adatokat a „Csepregi Inscriptio” kezdetű latin kézirat, amely 1057 lapból áll és a Markovich-család tulajdona.

12. A Persely és Harangozás pénzek protocolluma 1752–1865-ig írja össze a számadásokat. Összesen 100 lap, de ebből 27 üres, vagy félig írott. 31×21 cm. Nagyon kopott sárga disznóbőr kötése a sarkokon barna. Eléggé viharvert, a szű sok helyen olvashatatlaná tette az írást, több helyen erős vízfoltok láthatók.

13. Zöld vászon tartóban, erős világoskék vászonkötéssel behúzott karton közt egy csomó oklevelet találtam. Egyiken Farkas írásával: „k. b. 1755.” Ezeket sem nevezi meg forrásai között. A legtöbb oklevél erős mártott papírra van írva. Irodalomtörténeti adatot azonban nem találtam köztük.

14. Egy nyomtatott Urbárium 1767-ből száraz adatokkal és birtokviszonyokkal.

15. A VI. számú jegyzőkönyv 459. lapján található a „Süts Ferko fejevételére készített versek”. 1783-tól polgármesteri végzéseket, körleveleket, 106hirdetményeket tartalmaz. 35·5×23 cm, 712 levél, üres 23. Az erős bőrkötésű jegyzőkönyv levelei a 612-től kezdve fordítva állanak a könyvben.

16. 1776-ból a Protocollum parochiae Csepregiensis a plébánosok névsorát, a templom vagyonát közli. A plébános említésével 1391-ben találkozunk először, majd 1458-ban Széchi Dénes esztergomi érseknek néhány soproni polgár ellen kiadott idézőlevelében. Az idézés végrehajtására kiküldött egyének között a csepregi plébánost is megnevezi... Csepregben két plébánia volt, az egyik a Szent Katalin-templommal. Ez 1592-ben leégett, akkor épült helyébe a ma is fennálló gótikus kápolna. A mellette lévő plébániát 1877-ben zárdaiskolává alakították át. A tanításra az Isteni Megváltó Leányai kaptak megbízatást. Az átalakításkor,

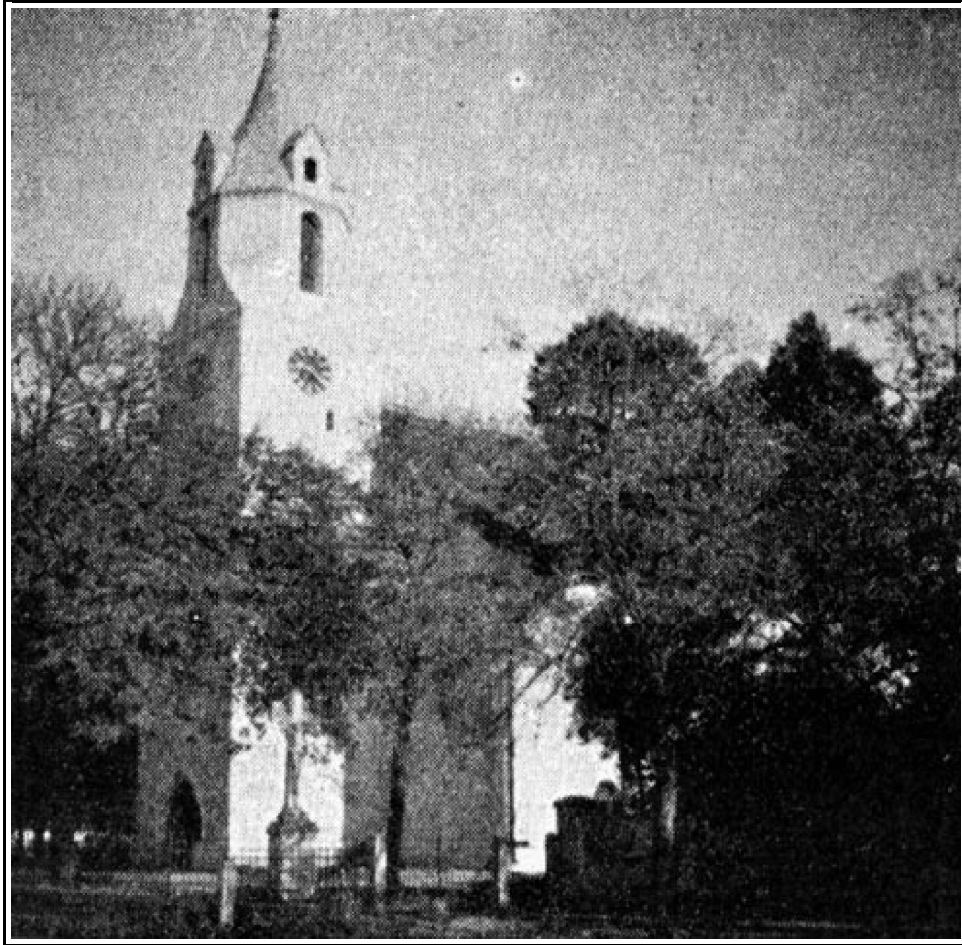
amint még most is emlegetik, egy csontváz került napvilágra. A lábszárcsont után ítélve, két és fél méter magas ember maradványa¹³⁵⁽¹³⁶⁾. A régi templom tornya ma is ép, két harangja hívja imára a híveket¹³⁶⁽¹³⁷⁾. A másik plébánia a mai helyén, a fiúiskolával szemben, a Szent Miklós-templom mellett épült... A község régi jelentőségét bizonyítja az is, hogy plébánosai közül a legtöbb magas egyházi tisztséget is viselt vagy akkor vagy később. Egy veszprémi, három győri, egy soproni kanonok, egy bakonybéli, egy csatári, egy monostori, egy kapornoki, egy boldogfalvi, egy tormovai, egy császári apát, két csornai, két szentadalberti, nyolc vasvári prépost, tíz főesperes, esperes és alesperes volt¹³⁷⁽¹³⁸⁾. A káplánok közül egyet káptalani, egyet pedig karkápláni minőségben helyeztek Győrbe, az egyik bencés káplánt pedig idővel főapáttá választották. Az első katolikus plébános, a visszatérés után, Szenttamássy Máté volt. Egyévi csepregi térítő munkája után csornai prépost, majd erdélyi választott püspök lett.

17. Processus Izidori Jankovich contra novercam Comitiss. Alojziam natam Festetich. Latinnyelvű kézirat 1814-ből, 801 lap, a Markovich-család tulajdona.

18. Van egy jegyzőkönyv 1889. nov. 4-től kezdve. 42×25 cm, 220 levélből áll, 19 üresen hagyva, 3 félig írva. A kötése kopott, a széle nagyon szakadozott, a címlap háromnegyed részéig le van tépve. Benne találtuk egy csepregi születésű leány németnyelvű cselédigazolványát. Teljesen megtalálhatók ebben a kéziratban az 1869. évi népszámlálás adatai, azonkívül az 1880–91-ig terjedő évek anyakönyvi jegyzékei is.

A meglévő jegyzőkönyvek hivatkoznak Csikos János polgármesterségének idején, 1612-ben és Takács Miklós polgármestersége alatt készült jegyzőkönyvekre. Farkas még talált belőlük néhány levelet, de sajnos, semmit sem közöl belőlük; én már nem találtam.

Tizennyolc jegyzőkönyv tele hivatalos adatokkal, a „betsületes Tanács” rendeleteivel, meghalni készülő polgárok végrendeleteivel... és mégis a szinte évről-évre azonos tartalmú jegyzőkönyveket két nagy csoportra osztja az a különböző szellem, amely itt is, ott is kiüt a sorok közül. Egy-két rövid megjegyzés, egy-két fohász, amelyet a munkája közben elfáradt nótárius küld Istenéhez, megmutatja, ha az évszámot nem nézzük is, hogy protestáns, vagy pedig a katolikus ¹⁰⁷hitre visszatért vagy – különösen az utolsó jegyzőkönyvekben – erős meggyőződésű katolikus írja-e.

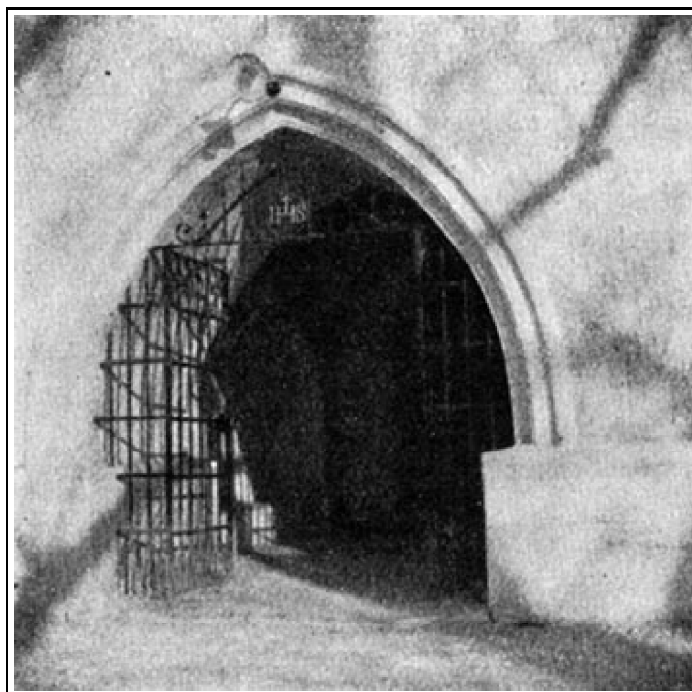
Főtemplom.

Boldogasszony-templom. Régen jezsuitakolostor.

Csepreg életében fordulópontot jelent az 1643-i esztendő, amikor Nádasdy III. Ferenc buzgólkodására visszatért az egész város földesurával együtt a katolikus egyházba. 1676. október 12-én hálából az isteni gondviselés iránt, hogy „ex labyrintho haeresis Lutheranae cuius is Oppido hoc prioribus temporibus maximus nidus fuit” kiszabadultak, 26.500 forintnyi alapítványt tesznek három szerzetes számára, hogy ezek a tudomány ápolása mellett a szomszéd községek eretnek nemeseit viszatérítsék az igaz hitre. Lakhelyül a protestánsok volt Akadémiáját és a három templom közül egyet felajánlanak nekik¹³⁸⁽¹³⁹⁾. Hogy létrejött-e ez az alapítás, nem tudjuk oklevéllel bizonyítani, de a Boldogasszony-templom körül sok kolostorra mutató nyomot találunk. A templom gondozását még ma is egy állandóan itt lakó „remete” végzi. A remete említésével már 1693-ban találkozunk. 1745–1757-ig Horváth László szerzetes fráter remetéskedik itt. 1753-ban úgylátszik Rómában is megfordult¹³⁹⁽¹⁴⁰⁾. 1757. október 31-én kelt végrendeletében temetése költségeire 9 frt 35 dénárt, 15 messzely főtt vaját, lisztesládáját, ács- és asztalosmesterséghez szükséges szerszámaikat hagyja... Könyveit pedig „az kiket helyesek állítanak lenni, az Remete Cassájába” téteti örök időkre, „az többit az kik alább valók lesznek bona conscientia, ki mit ad érettek, distribuáltatni” kívánja... Örök időkre!... Ma már egyet sem ismerünk közülük¹⁴⁰⁽¹⁴¹⁾. A 17. század közepe táján Nádasdy Ferenc kérésére Magger Placid pannonhalmi főapát a csepregi plébániára

küldi Olasz Istvánt, a későbbi bakonybéli apátot¹⁴¹⁽¹⁴²⁾. Mivel a nagy munkát egyedül nem bírja, Mátyássi Orbán és Móríc Mihály rendtársa jön segítségére, akik 1665-ig buzgón dolgoznak¹⁴²⁽¹⁴³⁾, ezt a város főbírája és esküdtjei 1665. június 26-án hitelesen igazolják is¹⁴³⁽¹⁴⁴⁾. A felső plébánián Olasz István, az alsó plébánián a két segítőtárs dolgozik. **108**Már az 1549-i egyházi adóösszeírás két plébániát említ Csepregben¹⁴⁴⁽¹⁴⁵⁾. A bencéseknek ezzel nyomuk veszik. 1700-ban a ferencesek akarnak itt rendházat építeni¹⁴⁵⁽¹⁴⁶⁾, de az eredményről semmit sem tudunk. 1731–40-ig a bécsi jezsuiták bírják Csepreget¹⁴⁶⁽¹⁴⁷⁾. És talán ez oldja meg a rejtélyt, hogy miért kellett a városon kívül olyan hatalmas, várszerű templomot építeni. A Szent Katalin- és a Szent Miklós-templom hatalmas méretei kielégíthették a város lelki szükségletét. A Boldogasszony-templom, amely 1365 körül épült özv. Magyar Pálné Gelsei Chap Margit de genere Nádasd alapítására, vagy 1560 körül Magyar Erzsébet, Nádasdy Mihály özvegyének alapítására, vagy az elpusztult Cheykad falu temploma lehetett, vagy pedig már nagyon régen kolostornak épült¹⁴⁷⁽¹⁴⁸⁾. Ma már kápolna áll a helyén, de a környező szántóföldeken találtak itt-ott épületromokat, amelyek a nagyméretű templom maradványai lehetnek. A kápolnát körülvevő kökerítésen belül még az 1840-es években temetkeztek¹⁴⁸⁽¹⁴⁹⁾. Szerzetesek ma nem élnek Csepregben, de a leányokat az Isteni Megváltó Leányai tanítják, akik 1877-ben kaptak a tanításra megbízatást. Zárdájuk a régi Szent Katalin-templom maradványain épült fel.

A Szent Miklós-templom legrégebbi része a bejárat.

A Boldogasszony-kápolnát 1869-ben gr. Jankovich Gyula alapította¹⁴⁹⁽¹⁵⁰⁾.

A szentkúti kápolnát egy mesterházi vagy damonyai ember építette a mély tó mellett hálából a Szent Szűznek, hogy megbokrosodott lovai nem ragadták a tóba... de csak a nép szerint. A valóságban 1815-ben Csuzy Gáspárné vizeki Tallián Rozália építette. Homlokzatán ez a felírás olvasható:

„Üdvözlégy Szűz Anyánk, Üdvösség Kuttya Mária

Áldást e kútnak, nyerj betegeknek erőt.”[150\(151\)](#)

A szoborról azt beszélnek, hogy egy nyilvános botrány alkalmával lement a kápolna melletti kútba. Mikor felhozták, a Szent Szűz arcán a vízcseppek megkövesedtek. A szobor arcán valóban láthatók könnyyszerű kis dudorodások, amelyeket a nép csak csodával tud megmagyarázni.

Itt említem meg a „város” legnagyobb templomát, a Szent Miklós-templomot. A templom felirata a következő:

„Építteté Kanizsai János Esztergomi érsek Kr. sz. u. 1391. évben. 1537-től 1643-ig eretneknek bírták, kik Nádasdy Ferenc példájára visszatértek őseik róm. kat. hitére, e templom is visszaszállott Krisztus Jézus igaz egyházának birtokába.

Áldassék Isten szent neve! 1890.”

„Ujjáépíttetett 1939.”

109A gótstílusú templom főoltárának majdnem négy méter magas művészi képe Szent Miklós egyik legendáját ábrázolja. Egy Afrikában élő fehér család gyermekét elrabolják a pogány négek. A család folyton Szent Miklós közbejárását kéri. Az egyik rabló keresztény hitre tér, visszaviszi a gyermeket. Az anya örömmel öleli át, az apa pedig boldogan tekint az égből kitekintő szent püspökre. A képen sem a művész neve, sem az évszám nincs feltüntetve. Farkas Sándor azt írja[151\(152\)](#), hogy a műértők Maulbertschnek tulajdonították és 1845-ben 10.000 forintra becsülték. Maulbertsch mellett szóba jöhetne Dorfmeister István, aki nagyon sokat dolgozott a Nádasdy-családnak. A színezés, a kép hármasság beosztása: mennyország, föld és a poklot képviselő pogány néger a kép alsó harmadában, az arcok átszellemült tekintete, a főalak erős kidomborítása Dorfmeister munkáihoz hasonlít[152\(153\)](#). A mennyezetfestés is az ő tónusában készült, amelyet sajnos, az utolsó átalakításkor teljesen eltüntettek, holott a szentély változatlan maradt. Bár semmi jel nem bizonyítja Dorfmeister szerzőségét, mégis a színek jellemző tónusa és a környéken készült sok munkája miatt[153\(154\)](#) hajlandó vagyok azt hinni, hogy inkább ő festette az egész templomot.

Meg kell még említenünk Csepreg híres lóversenyeit is, a „város” „lakói már rég idők óta fogva évenként lóversenyt tartanak”, írja Fényes Elek[154\(155\)](#). Torkos is megemlíti[155\(156\)](#), Frankenburg pedig a pesti lófuttatásról beszélve, így ír: „...A lófuttatás maga kevesebb élvezetet nyújtott, mint reméltük... Annyi bizonyos, hogy a csepregi gyöpon Sopron megyében minden pünkösdhétfőn tartani szokott paraszt lóversenyek, melyeknél a győző ujdunuj ruhát kapott s a falu házában három napig ingyen megvendégeltetett, már népi ünnepi jellegükönél fogva is sokkal mulattatóbbak voltak, s az ottani földesuraknak, Jankovichéknak, kiknek pártfogása alatt rendeztetek meg, nagy népszerűséget szereztek...”[156\(157\)](#). A verseny nagyszabású volt, mert más megyékből is sokan jöttek futtatni. Egy versenyben két somogyi gazda nyert 30–30 aranyat. Az utolsó verseny 1890 körül volt; Pócza Antal csepregi gazda nyerte meg a főfutam díját, a Széchenyi-címmel díszített aranyórát és az 1 aranyat. A második díjat egy góri kisgazda nyerte. A versenyzők kalap nélkül, ingben és bőszárú gatyában voltak. A főfutam nyertese más futtatásban nem vehetett részt, a többi nyertes igen. A határban a verseny területét ma is Futtatógypnek hívják[157\(158\)](#).

Sajnos Csepreg továbbfejlődését megakadályozta, hogy földesura nem egyezett bele, hogy a Bécs–Sopron–Kanizsa közti vasútvonal nagy kiterjedésű földbirtokán vonulhasson keresztül[158\(159\)](#). A trianoni békeparancs pedig elszakította tőle a jómódú községek egész sorát. Szorgalma, öntudatos

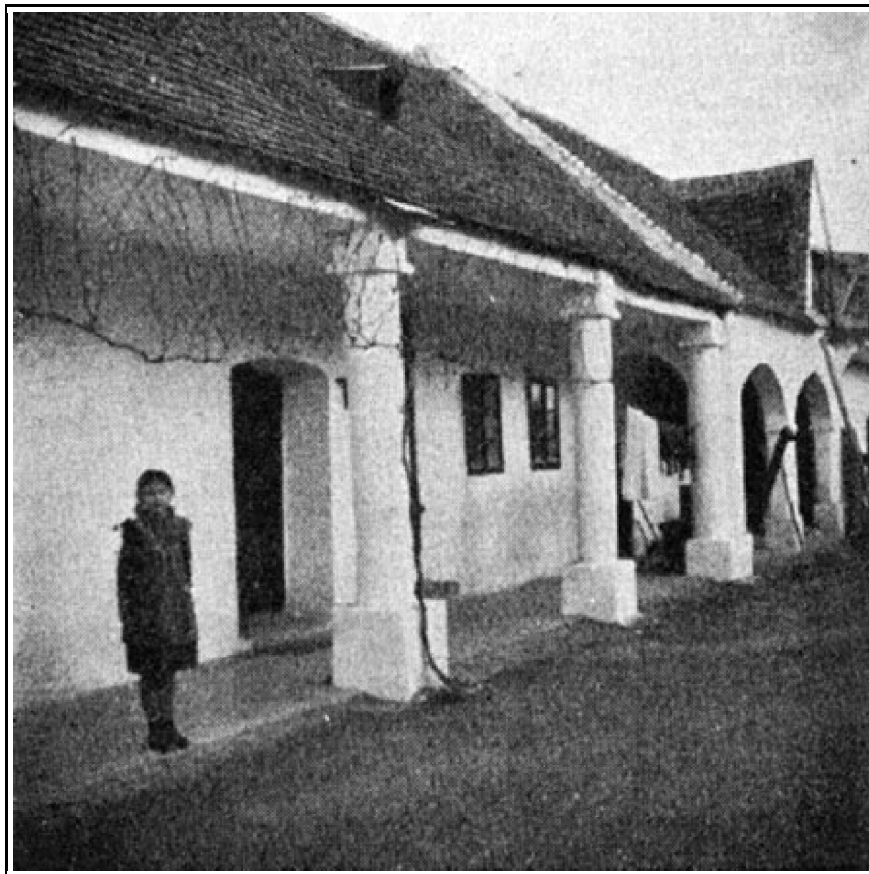

polgársága újabban ismét nagy szeretettel dolgozik a kis „város” fejlődéséért. Lakosai ma mind magyarok, holott a 17. században sok német, horvát telepese volt¹⁵⁹⁽¹⁶⁰⁾.

A német származású Herr Ignatz Vogel von Weissenfeld, Rákosi Jenő, a Budapesti Hírlap kiváló szerkesztőjének nagyapja, aki a csepregi Jankovich-család gazdatisztje volt, itt szerette meg a magyarokat¹⁶⁰⁽¹⁶¹⁾.

110 Megemlítjük, hogy a csepregi országút kijavítását a legnagyobb magyar, Széchenyi István 1845-ben javasolja, mikor a rossz sopron–győri postautat akarja kiépíteni¹⁶¹⁽¹⁶²⁾. 1841-ben személyesen is járt Csepregben, mikor a vármegyei selyemhernyótenyésztést egyesületi úton akarja megvalósítani. Hogy erre buzdítson és tanítson, bejárja Sopron és Vas megye majdnem minden községét, és Csepregben Jankovichéknál, a gazdag földbirtokos családnál szállt meg¹⁶²⁽¹⁶³⁾.

Bár munkánk terjedelme nem engedi meg, hogy minden itt járt, illetve itt született magyar íróról megemlékezzünk, mégis megemlítem, hogy Felsőbüki Nagy Pál híres szónok, 1843 szeptember 21-én királyi jutalmul kapta a Tallián-féle csepregi birtokot, amely a IV. sz. jegyzőkönyv adatai szerint 1832-ben kilenc „egész helyet” tartalmazott¹⁶³⁽¹⁶⁴⁾.

Barasics-ház udvari részlete.

Farazatos zsупp fedett ház.

Csepreg fejlődéséről némi tájékoztatást nyújtanak a következő statisztikai adatok:

A házak száma 1785-ben 261, 1828-ban 265, 1880-ban 400, 1930-ban 705; kőből-téglából épült 1900-ban 243, 1910-ben 290, 1920-ban 330, 1930-ban 390; kő-, vályog-, sárból 1900-ban 67, 1910-ben 98, 1920-ban 93, 1930-ban 143, vályog- vagy sárból 1900-ban 180, 1910-ben 107, 1920-ban 89, 1930-ban 167; cserép-, pala-, bádogtetővel 1900-ban 239, 1910-ben 298, 1920-ban 339, 1930-ban 538; zsidely-deszkatetővel 1900-ban 4, 1910-ben 8, 1920-ban 40, 1930-ban 8; nád- vagy zsупptetővel 1900-ban 247, 1910-ben 192, 1920-ban 143, 1930-ban 159; földből vagy más anyagból 1900-ban –, 1910-ben 3, 1920-ban 10, 1930-ban 5; összesen 1900-ban 490, 1910-ben 498, 1920-ban 522, 1930-ban 705.

Népesség: Össznépesség 1785-ben 1612, 1828-ban 1813, 1880-ban 3952, 1890-ben 3843, 1900-ban 4065, 1910-ben 4103, 1920-ban 4192, 1930-ban 4135; magyar anyanyelvű 1880-ban 3568, 903%, 1890-ben 3707, 1900-ban 3974, 878%, 1910-ben 4058, 899%, 1920-ban 4144, 989%, 1930-ban 4083, 987%; német 1880-ban 189, 48%, 1890-ben 97, 11125%, 1900-ban 69, 17%, 1910-ben 41, 10%, 1920-ban 31, 07%, 1930-ban 32, 08%; tót 1880-ban 1, 00%, 1890-ben 0, 1900-ban 8, 02%, 1910-ben 0, 1920-ban 1, 00%, 1930-ban 0; oláh 1910-ben 1, 00%, horvát 1880–1930-ig 0, szerb 1880-ban 21, 05%, 1890-ben 10, 03%, 1900-ban 4, 01%, 1910-ben 2, 01%, 1920-ban 3, 01%, 1930-ban 3, 01%; egyéb 1880-ban 21, 05%, 1890-ben 10, 03%, 1900-ban 4, 01%, 1910-ben 2, 01%, 1920-ban 3, 01, 1930-ban 3, 01%;

1785-ben 38, 1828-ban 28, 1880-ban 116, 1930-ban 61; cigány 1938-ban 177, ugyanakkor a lakosság létszáma 4135, a csepregi járásban 432. *Vallás*: 1930-ban róm. kat. 3981, gör. kat. 2, református 22, ág. ev. 66. – *Ír-olvas* 1930-ban 3494¹⁶⁴⁽¹⁶⁵⁾.

114(Folytatjuk.)

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Dr. Klempa Károly: Gróf Széchenyi István levelei gróf Festetics Taszilóhoz.

Dr. Klempa Károly: Gróf Széchenyi István levelei gróf Festetics Taszilóhoz.

Az első Festetics, aki országos viszonylatban is tekintélyes politikai szerepléshez jutott, Festetics Pál volt, ugyancsak Pál nevű édesapjának egyetlen fia. Apja, a németújvári tisztartó korán elhalt és anyja ezért újra férjhez ment Ságodi Istvánhoz. Batthyány Ádám körmendi várának kapitányához. Itt nevelkedett az ifjú Pál. 25 éves korában elvette Toldy Annát, a pápai várkapitány leányát.¹⁽¹⁶⁶⁾ Ügyes kereskedő és gazda volt. Török rabok kereskedésével, kölcsönök adásával birtokállományát tekintélyesen megnagyobbította, hírnevet szerzett. Amikor I. Lipót országgyűlést hirdetett Sopronba, Veszprém vármegye megválasztotta követjének.²⁽¹⁶⁷⁾

1687-ben néhány évi özvegység után másodszor nősült és feleségül vette Fitter Erzsébetet, Sárkány István keszthelyi kapitány özvegyét.³⁽¹⁶⁸⁾ E házasság révén előkelő emberekkel jutott rokonságba. Ez a házasság vetette meg tulajdonképpen a Festetics-vagyon gazdasági alapját.⁴⁽¹⁶⁹⁾ Felesége elsőrangú üzleti tehetség volt. Egybekelésük után a sajtoskáli plébániához tartozó Ságón birtokot vásároltak és ott kastélyt építettek. Ettől kezdve (1691) *Ság* lett a család főfészke.⁵⁽¹⁷⁰⁾ Az élelmes házaspár azután Zalában és Sopronban is terjeszkedni iparkodott.⁶⁽¹⁷¹⁾

Két fia volt: József és Kristóf. Ez utóbbi, a fiatalabbik, örökölte az egész vagyont. Festetics Kristóf élete végéig együtt lakott apjával, aki 1704 óta szinte állandóan Sopronban tartózkodott. A gimnáziumot is itt végezte és hamarosan (1714) Sopron és Somogy vármegyék táblabírája lett.⁷⁽¹⁷²⁾ Apja birtokvásárlásait folytatta. Az egész gazdaságot Ságról irányította, ahol kastélyát megnagyobbította és könyvtárt rendezett be. Az 1740-es években megvette a kihalt gersei Pethő-családtól ¹¹⁵Keszthelyt s azóta *Ság* megszűnik a család számára gazdasági központ lenni. Legidősebb fia Pál (e néven harmadik) is Sopronban járt iskolába s miután felsőbb tanulmányait Nagyszombatban kitűnő eredménnyel elvégezte, visszakért Sopronba és hamarosan a vármegye helyettes alispánja lett. A vármegye a nagyműveltségű fiatalembert nagyon megszerette és 1749. november 24-én egyhangúlag megválasztotta rendes alispánnak, majd vármegyei követnek.⁸⁽¹⁷³⁾ Így került Festetics Pál az országgyűlési tárgyalások forgatagába, mint annak egyik legfiatalabb tagja. A ránk maradt pasquillus-irodalom nagyon is kiemeli azt a szerepet, amelyet a sopronvármegyei Festetics az országgyűlés ideje alatt játszott.⁹⁽¹⁷⁴⁾ 1756-ig viselte ezt a hivatalt. Alispánsága alatt született Julianna (1753), első gyermeke, a hagyomány szerint a vármegye legeszesebb leánya, akit gróf Széchenyi József vett feleségül 1772-ben. Halála után az elhunyt testvéröccse, gróf Széchenyi Ferenc, hogy az özvegyi haszonélvezet tekintetében felmerült nehézségeket eloszlassák, sógornéjával egyezsége lépett 1774-ben Ságón. Ezután az ifjú özvegy Keszthelyre vonult vissza szüleihez, de Ferencre már régóta nagy vonzóerőt gyakorolt. A gróf édesanyja Juliannát ezért „keszthelyi mágnes”-nek nevezi állandóan. Hosszú habozás után Ferenc elhatározta, hogy kezét nyújtja neki. Az öreg Festetics rendkívül ridegen fogadta a kérést, de nem szegült ellene. Másfélévi tárgyalások után érkezett meg

1777-ben a pápai bréve, amely a szükséges felmentést megadta.¹⁰⁽¹⁷⁵⁾

A Széchenyiek és Festeticsok így kerültek egymással rokoni kapcsolatba. Juliánna bátyja, gróf Festetics György, a Georgikon alapítója, felsőbb tanulmányait a bécsi Teréziánumban végezte. Itt kötött örök barátságot gróf Széchenyi Ferencsel, későbbi sógorával.¹¹⁽¹⁷⁶⁾ A két ifjú benső összeköttetésbe került egymással. Ez megmaradt később is köztük, amikor rokoni kapcsolatok fűzték őket össze. 1781-től sűrű levelezésben is álltak egymással. Az ifjú Festetics ezekben a levelekben egész lelkét feltárta barátjának és sógorának.

Gróf Széchenyi Ferenc fia, István, a későbbi legnagyobb magyar, lángeszét édesanyjától, Festetics Juliánától örökölte. Gróf Széchenyi István pályája kezdetén más irányban volt elfoglalva, s nagybátyja nagyszabású nemzetmentő munkáját csak annak halála után kezdte megérteni és méltányolni. Lehetséges, hogy a vele való foglalkozás terelte Széchenyi István gróf figyelmét az egyik Festetics-birtokra, a fentemlített sopronmegyei Ságára.

Széchenyi akkor már a döblingi tébolyda lakója volt, ahol állapota annyira megjavult, hogy nemcsak irodalmi munkásságát folytatta, hanem családjára sorsának irányítását is saját kezébe vette. Hogy két fia jövőjét biztosítsa, családjára birtokállományát akarta növelni. Erre ^{116a} célra legalkalmasabbnak a közelfekvő Ságot tartotta. Levelet írt tehát gróf Festetics Taszilónak,¹²⁽¹⁷⁷⁾ a hitbizomány akkori urának, aki – mert a gazdálkodáshoz nem volt kedve – katonai pályára lépett s a családi birtok kezelését átadta György nevű öccsének,¹³⁽¹⁷⁸⁾ magának csak Keszthelyt, Balatonszentgyörgyöt és Ságot tartva meg. A vitéz katonát, aki 1857-ben lett tábornok, 1858-ban Milánóba vezényelték; ekkor kereste fel őt Széchenyi Döblingből a sági birtok megvétele ügyében. Széchenyi öt levelet intézett a tábornokhoz s ezeket mint drága emlékeket őrzi a keszthelyi hercegi levéltár. A levelek, bár tartalmuk nagyrészt üzleti, mégis bepillantást nyújtanak Széchenyi lelkébe.

*

Az első levél – Széchenyi címerével díszített levélpapíron – 1858. május 31-ről keelve, azt a kérdést intézi Festetics Taszilóhoz, vajjon hajlandó lenne-e Ságot bérbeadni, esetleg eladni? A levelet németül írta, a végén azonban magyarul jegyzi meg Széchenyi, hogy... azért írtam németül, mert nőm nem elég jártas honi nyelvünkben s tulajdonképpen most ő a család feje”. A válasz Milánóban kelt június 5-én. Ebben közli Festetics tábornok, hogy Ságot 9 évre szívesen bérbe adja 16 ezer forintért, de 450 ezer forintért eladni is hajlandó. A vételt azonban feltételekhez köti.

A második levél válasz Festetics Tasziló levelére, német nyelven kilenc oldalon. Ebben Széchenyi elmondja vásárlási szándékának okait. Amikor ugyanis megnősült, Csokonya nevű somogy megyei uradalmát bizonyos járadék fejében átengedte testvéreinek. A járadék összegében Pesten és Budán tíz kisebb-nagyobb házat vett s mivel a házak keveset jövedelmeznek s a pénz értéke akkor nagyon ingadozó volt (ez pedig aggasztotta Széchenyit, hisz egy devalvációt már átélt), azért akarja a család jövőjét földben biztosítani. Ságára azért fordult a figyelme, mert szinte határos az ő köves birtokával.¹⁴⁽¹⁷⁹⁾ Ságért 400 ezer forintot ajánl fel Széchenyi. Levelét ezúttal is magyarul fejezi be: „Sággal vagy nélküle, üdvözöl hú híved Széchenyi István.” Festetics Tasziló július 8-án közli, hogy szívesen átadja sági birtokát 400 ezer forintért, de az eladást feltételekhez köti. Egyúttal megjegyzi, hogy hitbizományról lévén szó, az érdekelt családtagokat meg ¹¹⁷ kell nyerni az ügynek. Azonban a birtokot már addig is szívesen átadja, míg a hatósági formázásokon túlesnek.

A harmadik levél július 21-én kelt Döblingből, tehát Széchenyi a levél vétele után nyomban válaszolt

Festetics Taszilónak. Ebben szíve egész melegével köszöni a nagylelkű gesztust, mellyel minden nehézség nélkül hozzájárult kívánsága teljesítéséhez. Megnyilatkozik itt Széchenyi lelkiismeretessége is. A tervezett szerződés egyik pontja ugyanis kimondja, hogy a kisebb nyugdíjak az új birtokost terhelik. Erre Széchenyi, hogy az ügyet tisztázza, Pap Sándor nevű soproni ügyvédjét megbízta a szükséges tennivalókkal. Különböztet Széchenyi ebben a levélben is, mint a többiben, a legrajongóbb kifejezésekkel illeti feleségét, aki – mint ismeretes – csodálatos hűséggel kitartott mellette. A szerződést ekkor írta alá mint tanu Festetics Dénes,¹⁵⁽¹⁸⁰⁾ aki Széchenyit többször meglátogatta Döblingben. A levél végén Széchenyi megjegyzi, hogy a szerződést magyar nyelven is elkészítette, „mert ez a mai napig, még meg van engedve s egy Festeticshez, meg egy Széchenyihöz, nem illenék a magyarok pusztulását siettetni”.

A negyedik levél rövidebb, augusztus 3-án kelt s ebben Széchenyi szinte újjongva jelenti, hogy emberei elmentek Ságára a birtokot átvenni. Azután megjegyzi, hogy ahol annyi nagylelkűséggel és előkelőséggel bonyolítható le egy üzlet, ott én öreg fiú igazi lelkesedéssel kiáltok fel: „Él magyar, áll Buda még!” Végül hozzáfűzi, hogy Festetics Taszilóban a Hohenzollernek lovagias gondolkodását a nagy ős, György gróf szellemi erejével párosultan találja meg.¹⁶⁽¹⁸¹⁾

Egy újabb levél augusztus 13-án indult el Döblingből. Ebben a levélben megköszöni Széchenyi, hogy a fizetés módját megkönnyítették neki azáltal, hogy a részleteket nem siettetik.

Az ötödik levelet Széchenyi titkárja írta 1858. február havában Festetics Taszilónak. Csak az aláírás mutatja Széchenyi kezeírását. Festetics Tasziló időközben Milánóból Páduába ment, hogy az ellenség titkos szándékai felől megbizonyosodjék. Ebben a levélben írja Széchenyi, hogy jóllehet Ság ebben az évben még nem hozott egy krajcárt se, mégis azon van, hogy fizetési kötelezettségeinek eleget tegyen a Sina-bankháznál.¹⁷⁽¹⁸²⁾ Felesége is, aki eleinte ellenezte a vételt, úgylátszik megszerette már az új birtokot. Festetics Tasziló és György a későbbi években sokszor ellátogattak Döblingbe. A házmozgás után 1860. március 4-én elsőként voltak, akik felkeresték és vigasztalták. Sőt Györgyöt egy időben fel akarta kérni Széchenyi gondnokul gyermekei mellé, ha pörbe fognák.¹⁸⁽¹⁸³⁾

¹¹⁸Széchenyi öt levele, bár ezek csakis a sági birtok megvételével foglalkoznak, nemcsak azért féltett kincse a keszthelyi hercegi levéltár több mint ötezer levelet kitevő gyűjteményének, mert a Festetics-család egyik legrégebbi törzsbirtokának rokoni kézbe való jutását örökíti meg, hanem azért is, mert a legnagyobb magyar kezeírásának, minden szava még ma is egyéniségének különös varázsát leleli. Halála után nyolc évtizeddel is tanít, oktat és megihlet bennünket.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Főző Géza: Sopron vidékénak gyümölcsei.

Főző Géza: Sopron vidékénak gyümölcsei.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Főző Géza: Sopron vidékénak gyümölcsei. / Alma.

Alma.

A soproni gyümölcstermesztés a várost alapító keltáknál kezdődik, akiknek letelepedésénél fontos szerepet játszhattak a mai lövérek és azokat határoló erdők helyén levő nagykiterjedésű ősgesztenyések. Az őszember

és később a népvándorlás nomád népei mindig szívesen választották letelepedésre a gesztenyeerdők környékét, hol ez a nagyértékű és tápláló gyümölcs sokoldalú felhasználhatóságánál fogva bizonyos mértékben mentesítette a táplálékszerzés gondjai alól.¹⁽¹⁸⁴⁾ Gyümölcskertészkedésük azonban valószínűleg csak annyiból állott, hogy a jobb fajta gyümölcsöt termő fákat kíméletben részesítették.

Ennél fejlettebb lehetett már a római telepések gyümölcsstermesztése, akik különösen a szőlőn kívül – az almát természethtették, mivel ez a gyümölcs mindig szerepelt a szőlővel együtt a római lakomákon. Feltehető, hogy e gyümölcsstermetüket a római birodalomból magukkal hozták ide és együtt művelték a szőlővel. Ezt a feltevést bizonyítani látszik az is, hogy míg a történelmi ókor déli népei – így a görög Teophrastos is – még csak hat almafajtát ismertek, a rómaiaknak fejlettebb almaismeretük volt és mint Plinius, Varro, Columella és Cato munkái tanusítják, már 27 almafajtát különböztetnek meg.

Hogy hazánkban az almatermesztés nagyon régi multra tekinthet vissza, bizonyítja az alma szó honfoglalás előtti bolgár-török eredete,²⁽¹⁸⁵⁾ mely szó érdekes véletlen folytán a latin nyelvben „táplálót” jelent. Nincs azonban kizárva, hogy alma szavunkat bolgár-török eredetének ellenére a rómaiaktól vettük át. Valószínű ugyan, hogy honfoglaló őseink gyümölcskertészete sem terjedt tovább az itt talált nemes fajták és az erdei gyümölcsfajták kíméleténél, annak ellenére, hogy vándorlásaik közben megismerkedhettek az almával, szilvával és szőlővel, tekintve ezeknek Turkesztán és Kaukázus vidékéről való származását. A szilvát mindenesetre nagyon jól ismerték, mert ezt aszalva állandóan magukkal hordozták, amire nézve elfogadható bizonyítékaink is vannak. Erről a szilva alatti fejezetben bővebben lesz szó.

A középkorig kevés almafajtát ismerünk még, főleg csak a veresalma, ¹¹⁹pirosalma, telelőalma, fűzalma nevek fordulnak elő. A 16. században a Török György, János vajda, szamosközi alma nevek szaporítják almafajtáinkat. Cordus Valerius ugyan e században már 31 fajtát írt le, míg a század végén Baubin Jean képes növényteni szakmunkában ismerteti az alma- és körtefajtákat.

A 17. században Lippai János is 20–30 almafajtát ír le Pozsony vidékéről.³⁽¹⁸⁶⁾

Az első gyümölcskertek a 17. század végén keletkeztek Sopronban. A kuruc-labanc háborúk után a polgárok a várárookban, bástyákon és a várfalakon kívül, a farakodásra szánt helyeken létesítettek gyümölcsösöket. A 18. században a lövéreket ültették be gyümölcsfákkal, amiért Bredeczky Sámuel tanító panaszkodik is a „Beyträge zur Topographie Ungarns” című munkájában (1803), hogy a lövértulajdonosok egy Springer nevezetű úr példáján felbuzdulva, gyümölcsösöket kezdenek létesíteni „és félő, hogy néhány évtized mulva nyoma sem lesz a gesztenyes erdőknek”.⁴⁽¹⁸⁷⁾

Sokat nyert a soproni gyümölcsstermesztés a Városszépítő Egyesületnek 1869-ben történt megalakulásával. Már működésének első évtizedében mintegy 300 darab gyümölcsfát ültetett és mint alább látni fogjuk, a gyümölcsstermesztés továbbfejlesztése a városszépítési célon kívül állandóan szívügye maradt.

A háború előtti években nagy faiskola is volt Sopronban, nevezetesen a mai Balogh-Kovács Sándor-út (Szegély-út), Gömbös Gyula-út (Honvéd-út), Gróf Tisza István-út (Vasúti sor) és Hunyadi János-utca (Nyúl-utca) határolta területen lévő Meyne-telep, hol egyúttal nagy gyümölcsös is volt. A telep eperfasövénnyel volt bekerítve, csak a Gömbös Gyula-út felén volt téglafal, melyet omladozott állapotban bár, még napjainkban is megtalálhatunk. Ez időben a Hosszú-sor (II. Rákóczi Ferenc-utca) kertjei egészen a Deák-térig nyúltak ki és szintén nagyobbbrészt almafákkal voltak beültetve. Általában az alma- és szilvafák voltak többségben minden gyümölcsösben és a Meyne-telepen, valamint az Alsólövért-utca egyes házaiban a pincék zsúfolásig telve a legfinomabb, de leggyakrabban Masánszki téli almákkal. Ezekben a helyeken állandóan lehetett almát venni télen kilós tételekben 20 fillérért, mert a kerttulajdonosok

közvetlenül adták el almatermésüket a fogyasztóknak. Kint a lövérekben pedig szokásban volt nyáron az arrajáró gyerekeket behívni és a hullott gyümölcsöt nekik adni. De nem egyszer előfordult az is ilyen alkalommal, hogy a gyerekhadat a fákra is felküldötték. A vasárnapi sétálók a Szegély-úton vásárolhattak néhány fillérért finom körtét, nyári almát, lasponyát, berkenyét, szilvát. A gyümölcsösök kertajtaja előtt szék, rajta az eladó gyümölcs, miként a városi kisbirtokos-polgárok házai előtt ma is láthatjuk így a zöldséget, krumplit, savanyított káposztát, tejeles bögrét. Hullott, férges gyümölcsöt eladni szégyenlette volna mindenki. A szilvafák termését pedig szilvafánként adták el, vagyis a vevő szedte le a fáról a gyümölcsöt. Természetesen ezt is gyermekekkel szedették le, akik ilyenkor hasrepedésig tele ették magukat a mézédésre érett besztercei [120](#)szilvával. Az akkori kereseti-, illetve pénzviszonyokhoz mérten is olcsó volt a szilva: egy nagy ruháskosár (ez volt a leggyakrabban használt mértékegység) szilva egy forintba került.

Vitathatatlan, hogy a termések is jóval nagyobbak voltak annakidején, mint napjainkban. Ennek magyarázata abban rejlik, hogy az akkori gyümölcsfák még vadalanyra oltott és a soproni éghajlatot tűrő edzettebb fajtái mázsás terméseket hoztak. Másrészt a fáknak meg volt hagyva a szükséges térköz, tehát a fák koronái egészségesen fejlődve, terebélyesedni tudtak. És ezek a még vadalanyon élő fajták alig kívántak metszést, ápolást és edzettségüknel fogva a kártevőktől is kevesebbet szenvedtek. Ezek a fák ma már elvénültek, nagy részük korhadt törzsű és felkopaszodott. A világháború okozta ínség, valamint az azt követő esztendőök szülte kapzsiság a „többtermelés” jegyében elszomorító cselekedetekre ragadtatták a kerttulajdonosokat. A gyümölcsfák térközeit teleültették annyira, hogy sok gyümölcsösben másfél és két méternyire állanak a fák egymástól és még a jó öreg soproni szél is csak sírva tud átbújni közöttük. Az ilyen gyümölcsösök melegágyai lettek a különféle kártevőknek, úgyhogy azok az utóbbi két évtizedben hihetetlen módon elszaporodtak. Azóta külföldről is kaptunk még néhány új kártevőt, rovar- és gombabetegséget a meglevőkhöz. Az újonnan ültetett gyümölcsfák már vagy ál-vadalanyon, vagy doucin, paradicsomalma-alanyra vannak oltva, legtöbbször újfajta, nem edzett fajták, nem alkalmazkodók a soproni éghajlati viszonyokhoz. Ezenfelül pedig nagyon sűrűn ültetve, levegő és napfény hiányában csenevész fejlődést mutatva, csak arra jók, hogy a még megmaradt régebbi fáktól elvonják a talaj amúgy is gyatrán, vagy sehogy sem pótolta tápanyagait.

Jelentős és eredményében tovább követendő volna a fenti egyesület kezdeményezése folytán az 1923 évben létesített és tulajdonképpen az első tervszerű gyümölcsöskertek példája. A város a Lazaret-Spitz dűlőben a tulajdonát képező ifjúsági játszóteret 600 négyszögöles családi kertekre osztotta fel és azokat négyszögölenként 1 aranykoronáért engedte át az igénylőknek olyan feltétel mellett, hogy a kerttulajdonosok a Városszépítő Egyesület irányítása és ellenőrzése alatt kötelesek gyümölcsöst létesíteni és azt szakszerűen kezelni. Ez, csupán a termelésre vonatkozó egyetlen megszorítás észszerűbb volt, mint a későbbi telepítések feltételei. Kilenc parcella került kiosztásra, melyeknek nemcsak a vételára, hanem a törlesztése is előnyös volt. A mai telepítések feltételei már eleve önmagukban hordozzák a telepítés céljának sikertelenségét. Legnagyobb és legelső hátránya, hogy a telek nem megy át az igénylő birtokába, hanem haszonbért fizet kat. holdanként évi 25–30 pengőt; másodsorban súlyos feltétel, hogy azonnal be kell drága vassodronykerítéssel keríttetni, mely feltétel kat. holdanként 600–800 pengő befektetést igényel a telepítés első esztendejében (1941-es állapot). A sodronykerítés karbantartása költséges minium- és olajfestést követel; eltekintve attól, hogy újból háborús időket élvén, anyagihiány miatt ez mindig nehezebben lesz keresztülvihető, tehát a sodrony elpusztul. Végül: a gyümölcsös 30 év után a város tulajdonába megy át. Mi sem természetesebb, [121](#) hogy ez a kilátás senkit sem fog befektetésekre ösztönözni, csupán arra, hogy ez alatt a 30 év alatt a lehető legnagyobb hasznot kikényszerítse a telekből. Hiányzik a tulajdonszeretet, röghözragaszkodás, a jövő nemzedéknek ültetés, ellenben a kizsaroló haszonlesést annál is inkább ápolja. A bekerítés költsége a tulajdonbamenés kizárásával egyúttal a szerényebb anyagiakkal rendelkező egyszerűbb

népréteget is kizárja a lehetőségből, hogy gyümölcsöskertet létesíthessen. Pedig az így kizárt réteg az értékeesebb gyümölcsstermesztés szempontjából. Saját maga kapálja, metszi, permetezi, ápolja kertjét, illetve fáit. Olt, szemez, kísérletezik, tapasztalatokat gyűjt és mások tapasztalatait hasznosítja. Az anyagiakban lehetősebb nagy garral bekerítetteti, első egy-két évben sülvé-főve a gyümölcsöseben van, legtöbbször hivatalnokember lévén, semmi hozzáértéssel nem rendelkezik, mindent bérelt munkással (sopronbánfalvi képzelt pomológusokkal) végeztet és amit az ilyen bérelt munkás tudatlanságából vagy tudálékosságból mond, az előtte szentírás – egy ideig. Néhány év múlva, mikor a fák már termőre fordulnak és nem hozzák meg a képzelt hatalmas hasznot (bérelt munkások mellett?), megúnja a folytonos és évről-évre megismétlődő nagy kiadásokat, számolni kezd és csakhamar rájön hogy a kert ápolására kiadott összegekből annyi gyümölcsöt vehetne a piacon, hogy a pincéje, padlása, éléskamrája zsúfolásig megtellene vele, míg így? Jó, ha terem néhány kosárral, feltéve, hogy el nem lopják.

Tehát ott, ahol elkezdődött a gyümölcsösök létesítése kilenc parcellával, egyúttal be is fejeződött, mert a későbbi évek ilyen célzatú telepítéseihez feltételei olyan súlyosak voltak, hogy gyümölcsészettel való foglalkozás szándéka már nem hajlam és rátermettség kérdésén – hanem kizárólag anyagiakon állott és – bukott.

Az ifjúsági játszótéren a Városszépítő Egyesület – tekintve hogy Sopronban a Meyne-telep megszűntével faiskola sem volt – 1 kat. hold területen faiskolát is létesített. 1929-ben a harkai út mentén 10 kat. holdon újabb faiskolát létesít, míg a régebbit kísérleti- és mintagyümölcsösnek tartja fenn.

1932-ben nagyszabású telepítések létesülnek a Harasztos-lejtőben (Laubleiten), a katonai lövöldéhez vezető út baloldali, keleti lejtőjén, a Béka-tótól a Brand-majorig kb. 100 kat. hold gyümölcsösökkel, melyeket főleg kajszli-, őszibarack-, alma-, körte-, cseresznye- és diófákkal ültettek be. Az egyes telkek nagysága 1 kat. holdtól felfelé terjed, a tulajdonjog a városé és 30 évre vannak bérbeadva kat. holdanként évi 30 pengő bérösszegért. Ennél a telepítésnél figyelmen kívül hagyták az országos pomológiai bizottságnak Sopron vidékére érvényes megállapítását, nevezetesen, hogy Sopron vidéke kajszli- és őszibarack tömegtermesztésre nem alkalmas. Ennek ellenére Sopron környékén napjainkban többszáz holdon történt főleg őszibarack telepítés: a legsiralmasabb eredménnyel.

De figyelmen kívül maradt a terület fekvése, szélviszonyai, talajtani sajátosságai (magasan vizes altalaj), melyek szerint oda csak szilva- és diófákat lett volna szabad ültetni.

A kötelező sodronykerítés még a jogosan feltételezett nyúlragás [122](#)elleni védekezés szempontjából sem helytálló. Ez ellen kitűnően és azdaságosabban védekezhetünk a gyümölcsfáknak egyenkénti sodronyhálójával való körülburkolásával, [5\(188\)](#) a gyümölcsöt pedig gazdaságosan élősvénnel – különösen vadrózsával – volna ajánlatos bekeríteni, már csak madárvédelem szempontjából is. Ezt mindenki által ingyen megszerezhető csipkebogyó magjáról helybe vethetjük, de faiskolából beszerezve sem kerül sokba. Az ebből észszerűen ültetett és ápolt sövény a tolvajlás ellen vitathatatlanul nagyobb védelmet nyújt, másrészt a hozzáférhetetlen sűrűségű sövényt a hasznos bokorlakó madarak előszeretettel választják fészkelő helyül. Ezenkívül virágzata pompás méhlegelő, termése pedig – a közismert csipkebogyó – kitűnő lekvárt, gyümölcsízt ad. De feldolgozható bornak, s ebből főzik a felvidék híres – baracknál finomabb csipkepálinkáját is. Némi számítással elképzelhető, hogy a többszáz holdnyi meglévő és esetleg még ezután létesülő gyümölcsösök sövénykerítéseinek csipkebogyó termése, méhlegelője, madárvédelme közvetve és közvetlenül nem megvetendő hasznot nyújtana.

A rózsza különben sem idegen a mi gyümölcsfáinkhoz. Így az almafa (*Pyrus malus* L.) az északi öv fája, de

rendszerint a rózsafélék (Roseae) népes növénynemzetség I. Almástermésűek csoportjába tartoznak. Mintegy 12–15 fajta ismeretes, melyek Európában, Ázsiában, Észak-Amerikában mint fák és magas cserjék honosak.

A közönséges almafa (*Malus communis*) alakkörébe tartoznak a nemes gyümölcsöt termő fajták, melynek két alfaját különböztetünk meg: a *vadalmafát* (*Pyrus malus* L., – *Malus silvestris* Mill., – ssp. *silvestris*), Európában honos, megtalálható a soproni erdőkben, de előfordul a Kaukázusban és itt van terjeszkedésének keleti határa is (Transkaukázus).

A *nemes almafa* (ssp. *pumila*), mely ázsiai eredetű, főleg Turkesztánban, Kaukázusban található bőven, de előfordul még Kelet-Európában is, a Balkánon és Erdély déli részén. A nemes almafának három változata van: ú. m. a *cserjealakú paradicsomalma* (*Malus paradisiaca* Schneid.), ennek egy értékes változata a sárgafájú paradicsomi almafa (*Malus pumila* var. *paradisiaca* f. *lutescens* M.), a doucin (Var. *tomentosa* f. *mitis*, – *Malus pumila* var. *gallica*), mint használatos alanyfajok a törpefákhoz és végül a gyümölcséért termesztett fajták őse, a házi almafa (Var. *domestica*⁶⁽¹⁸⁹⁾, ⁷⁽¹⁹⁰⁾).

Az alma termesztésének bölcsője Turkesztánban és a Kaukázus vidékén ringott, hol ma is szokásban van erdőirtáskor a jobb gyümölcsű fákat megkímélni, illetve kiválogatni, melyekről azután oltóágot szednek és ezzel megindul a fajta terjesztése és nemesítése. Ezekben a területeken az almafajták átmeneteinek egész sora megtalálható a házi almafa vadon élő alakjaitól a nemes kerti almafajtáig. Az orosz kutatók szerint házi almafa vadon élő fajtáinak gyümölcsei Turkesztán vidékén ugyanazt a változatosságot mutatják méretekben, alakban, íz- és színeződésben, mint a nemes almafajták ¹²³főbb csoportjai. Bizonyosra vehető tehát, hogy a nemes almafajták ősei a házi almafának Turkesztánban előforduló alakjaitól erednek.

Egyéb termesztett almafajta keletkezésében két ázsiai almafa – a Kelet-Ázsiában, Szibériában és Himaláján honos *cseresznyealmafa* (*Malus baccata*) és a Szibériában, Észak-Kínában ősz *szilvalevelű almafa* (*Malus prunifolia*) is szerepet játszik. Ez a két almafa nyugati terjeszkedésének határán találkozva a házi almával, könnyen kereszteződött. Így a rózsalmák eredetét – nevezetesen az asztrakáni fehéralmát – a szilvalevelű és a házi almafa kereszteződésére vezetik vissza, míg a cseresznyealmafa és házi almafa kereszteződésének származékai volnának a renetek.

Európába nagyon korán eljutott az almatermesztés. Svájci csiszoltkőkori leletek között kétféle almaaszalványt találtak. Egy kisebbet, ez az európai vadalma és egy nagyobb, mely oly nagy mennyiségben találtak, hogy kézenfekvő volt e fajta termesztésének feltételezése. Ezt a fajtát valószínűleg még a bevándorolt törzsek hozták magukkal Ázsiából.

Az almafajták kertészeti nemesítése csak a 17. században kezdődött Francia- és Angolországban, de nagyobb jelentőségre csak Angol-, Német- és Oroszországban tett szert, míg Franciaországban, hol inkább a körtének adtak elsőbbséget, értékben második helyre jutott.

Régebbi hazai fajtáink főleg nyugati és keleti szomszédainktól származnak. Így pl. a pogácsa- és a szercsikaalmák a dinári vidékről kerültek hozzánk. Északkeleti szomszédainktól származnak a daru- vagy sóvári almák, míg nyugatról a Török Bálint, „Bálingalma” néven jutott hozzánk a német Weinling népies alakjából, melynek hivatalos Török Bálint nevét Entz Ferenc adta megfelelően a Türkischer Weinling névnek. Meissen cseh névből eredt a Masánszky almanév, így tehát meissenai almának kellene nevezni.

Az alma, mint a földi jó, gazdagság, élvezet, hatalom szimbóluma mindíg fontos helyet foglalt el az emberiség gondolatvilágában. Az alma, mint az első emberpár bűnre csábítója, az istennők között viszályt

szító Eris almája, a hatalom jelképe a koronázási jelvények között „az ország almája” szerepel.

Az eddig ismert és termesztett almafajták száma kb. 1700, mely szám évről-évre sok új változattal gyarapodik. Bizonyos tulajdonságaiknál fogva rendszerbe foglalhatók és így megkülönböztetünk arany-, szürke-, piros-, masánszki-, viasz- és fontos renetteket, fontos-, rozmaring-, rózs- és kálvil almákat stb. Illat- és fűszerízen kívül a cukor-, sav- és vitamintartalom, valamint az eltarthatóság is szerepel az egyes fajták minőségének megállapításánál. Az almának átlagos összetétele 82–85% víz, 6–16% cukor- és 0,2–1,2% savtartalom. A savanykás és borízú almákban több a sav és a cukor, mint az édesnek nevezett almákban, melyek jóval üresebbek. A piroshéjú almák vitaminban kétszerte gazdagabbak a zöldes almáknál és az alma héjában sokkal több a vitamin, mint a húzában, ezért nem helyes az almát meghámozni. Az alma vitaminja a skorbutellenes C-vitamin, mely kilogrammonként és fajták szerint 25–165 milligramm között van jelen az almában. Leggazdagabb C-vitaminban az ananász-renett [124](#)és téli aranyparmén. A magyar, és így a soproni gyümölcstermesztés jövőjében is óriási fontossága és lehetőségei rejtőznek abban a megállapításban, hogy az összes téli almafajták közül csak a magyar almafajták tartalmazzak C-vitamint. [8\(191\)](#)

Az alma a legáltalánosabb és legegészségesebb gyümölcsünk egyike, levének literenként 400 kalória tápereje van. A legkitűnőbb csemegék és italok alapanyaga, mint pl. az almáslepény, almásrétes, almásgombóc, almaíz, almamust, almabor, sültalma, almakompót, almalé, folyékony gyümölcs. Inyencfalat a sajtok sokfélesége almával. Kitűnő aszálványnak, almasajtnak, kocsányos almaíz (jam) és almapaszta is készül belőle.

Jellemzők almatermesztésünk maradiságára a statisztika adatai: 1935-ben behoztunk almát külföldről 40.376 q-t, melyért 1,702.000 pengőt fizettünk. Ugyanez évben 184.475 q volt a kivitelünk 5,720.000 pengő értékben. Tehát a behozott alma mázsájáért 42 pengőt fizettünk, míg a kivitt almáért mázsánként csak 31 pengőt kaptunk. Ennek sajnálatos megmagyarázata a magyar almának nagy mértékben férges és pajzstetves volta, mert csak „almát” termelünk és nem minőséget.

Az almafa virágja hímnős, de azért a legtöbb fajta nem önbeporzó. Ezért almafatelepitésnél, ha azok különállóak, 2–3 almafajtát kell keverve ültetni, hogy egymást kölcsönösen megtermékenyítsék. Ennek magyarázata az oltással történő szaporítási mód, minek következtében a sejtmagfonalak (kronoszomák) klónok, tehát szétdarabolt egyének lettek. Az almavirág hímporában (polen) rendszeren 17 a sejtmagfonalak száma és ugyanennyi van a petesejtben is, de vannak rosszul termékenyítő fajták, melyekben 51 a sejtmagfonal. [9\(192\)](#) A késő tavaszi fagyok iránt nagyon érzékeny. A virágbimbók 3–8, teljes virágzásban 2–2°, a fejlődő kis gyümölcsök 1–8° C-fok hideget bírnak el. [10\(193\)](#)

Fájának belseje fiatalkorában fehéres, később barnás-vörhenyesbe játszó. Puhább, mint a körtefa, de műipari célokra, faragásra, csiszolásra, pácolásra és fényezésre alkalmas. A szübojár előszeretettel kezdi ki.

Sopron vidékén főleg a Masánszki, Ananász-renet, Batul, Bismark alma, Bleinheimi renet (öreg kormos, aranyrenet, Blenheim pippin stb.), Boskoopi szép, Champagnei renet (Loskrieger, Herrenapfel, Zwiebel apfel), Fontosalma (tüköralma, rétesalma, Tellerapfel, Pfundapfel), Landsbergi renet, Muskotály-renet, Nyári csikos fűszeres, Nyári piros kálvil (Roter Stichapfel, Veilchenapfel), Parker peppin (bőralma, kormosalma, koszosalma), Téli piros pogácsa (Roter Pogácsaapfel), Török Bálint-alma (Türkischer Weinling, Stettiner, Annaberger, Malerapfel, Rubiner, Roter Zwiebelapfel, Rostocker), újabban a Jonathán, Kanadai renet, Ontarió, Delicious és a különböző almafajták magról kelt ezernyi változatai

vannak elterjedve, illetve ültetve.

125 Ezzel szemben az Orsz. Pom. Biz. az 1. sz. gyümölcsstermesztési körzetbe (Sopron–Kőszeg–Szombathely vidéke) a következő almafajtákat ajánlja tömegtermesztésre: Batul, Jonathán, Baumann-renet, Nemes Masánszki, Kanadai renet. Természetesen házikertekbe olyan és annyiféle fajtát ültethetünk, amilyen ízlésünknek megfelel, azonban tömeges termesztésre csak a felsorolt öt fajta ajánlatos, már csak a könnyebb értékesítési lehetőség miatt is.

A *Batulalma* (narancsalma, üvegalma, Batullenapfel) november–márciusig érő, közép nagyságú, éretten szalmasárga, napos oldalán élénk karminpirossal belehelve. Íze savanykás-édes, bőlevű, üdítő, fűszeres zamattal. Nagyon vizes altalajon álló fájának gyümölcse mocsaras mellékízű. Törpe- és alakfának nem való, mert a nyesést nem tűri. A szelet jól állja. Erdélyből, a Maros környékéről származik és neve az oláh „pátul” szóból keletkezett, mely boglyafeneket jelent. Erdélyben ezt az almát szénaboglya alá teszik, hol tavaszra szépen megérik. Többféle változata van.

A *Jonathanalma* Amerikából származik. Kingstonban fedezték fel 1860 körül és Hasbronk Jonathán gyümölcsstermesztő farmer nevééről nevezték el, ki először ismertette ezt az almát. Érése november–május, közép- vagy jókora nagyságú kúpos gömbölyű alakja van, színe élénkpiros, vérpirossal lángozott. Leve bő, cukros, fűszeres-savanykás ízű, illatos aromás. Bokor-, törpe- és cserepesfának alkalmas. Gyümölcse a szelet jól állja a fán.

A *Kanadai renet* (Winterreinette, Weiberreinette) novembertől februárig érő, nagy, vagy igen nagy, kúpos vagy lapos gömbalakú, szalmasárga alapon szennyesvörössel bemosott, bőlevelű, cukros, savanyval telt fűszeresízű, ismeretlen származású alma. Korán és bőven terem. Közepes törzsű-, törpe- és alakfának egyformán alkalmas. Sok változata van.

A *Baumann-renet* novembertől januárig érő, néha igen nagygyümölcsű, aransárga alapszínen, élénkpirossal befutott és sötétebb pirossal sűrűn csíkozott alma. Fája edzett, igen bőtermő, a gyümölcsök a szelet jól állják.

A *Nemes Masánszki* (Borsdorfi) november–decemberben érő, tavaszig eltartható, legfeljebb közepes nagyságú, aransárga, napos oldalán pirossal mosott, keményhúsú, nagyon sajátos aromájú, jóízű, nem törődő, vermekben, pincékben kitűnően eltartható alma. A szelet jól állja.

Végül – bár a Sopron vidékén termesztendő fajták között nem szerepel, egy igen nagyértékű almafajta a *Jász vadóka* (Barátalma), mely különösen külterjes szántóföldi termesztésre, legelőre nagyon ajánlható. Középnagy, néha kisebb gyümölcse fínom, roppanó, cukros, enyhén savanykás, fűszeres ízű. Decemberben kezd érni, de hűvös helyen a következő év terméséig is eltartható. Teljesen edzett, korán és rendkívül bőven termő, a szelet jól álló fajta, mely hazánkban csak elvétve, Sopron vidékén pedig egyáltalán ismeretlen, pedig a jelenleg ismert 1700 almafajta közül egy sincs, mely annyi kiváló jó tulajdonsággal rendelkezne.

Az edzettség, a különféle kártevők elleni ellenállóság szempontjából nem közömbös sem az alany, sem a ráoltott nemes fajtának az éghajlat, talaj, nedvesség, szélviszonyok, stb.-vel szemben tanúsított érzékenysége. Az alanykérdés tekintetében pedig különösen figyelemreméltó, hogy az almafáknál és körtefáknál a magvetés útján nyert utódok (hybridek) nem öröklik az ős növekedési tulajdonságait. Pl. a **126**Delicious erős növekedésű és kiválóan ellentálló fajta, magoncai (hybridjei) azonban nagyon gyenge növekedésűek. Viszont a Jonathán-almafajta magról kelt utódai erős növekedésűek, holott a Jonathán

közismerten gyenge növekedésű fajta.

Gyakorlatilag természetesen fontos ezenkívül az új fajta termékenysége és gyors termőre fordulása is. E szempontból kitűnő hibridek a Borovitzky, az orosz Autanovka, a német Oldenburg, az amerikai Ashton almafajok keresztezéseiből származott almamagoncok. (Erőteljes növekedés, bőtermőség és ellentállás a kártevőkkel szemben.)

Az alany- és hibridkérdésben különösen kitűntek az orosz pomológusok munkásságukkal az utóbbi évtizedben. Így pl. Vovilov Ázsiában olyan rendkívül életerős vadalmafajtát talált, melynek gyümölcsei a természet nemes gyümölcsökét felülmúlják nagyságban, ízben és színben egyaránt.

Azonban ilyen rendkívüli vadalmafajtákat találhatunk Erdélyben és a román, valamint a balkáni fajták között is azzal a különbséggel, hogy ízben megtartották a vadféleiség fanyarságát.

Ugyancsak értékesek az amerikai hibridálók eredményei is. A newyorki kísérleti állomás 1932-ben több kitűnő új fajtát terjesztet el, melyek már hozzánk is eljutottak: az Early Mac Jutosh-t, mely korai érésével, – a Sweet Delicious-t, mely különlegesen finom, parfümös ízével tűnik ki. De talán legértékesebb a Northorn Spy alma fajta, mely teljesen vértétümentes, mi több, ezt az értékes alaptulajdonságát átörökíti nemcsak az ivartalan szaporításnál (oltás, szemzés), hanem az alanyhibridnél is oly annyira, hogy az utódoknál mindig az a tulajdonság az uralkodó.¹¹⁽¹⁹⁴⁾

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Főző Géza: Sopron vidékének gyümölcsei. / Körte.

Körte.

A közönséges vadkörtefa (*Pyrus communis*) kerekded, fényes levelű, a gömbölyű gyümölcsöt termő nemes fajták őse. Elterjedésének határa jóval nagyobb, mint az almáé, mert a Kaukázusban, Közép-Ázsiában és Európában egyaránt őshonos. A soproni erdőkben nagyon közönséges, nagyobb ligeteket alkot a római út mentén, Istenszékén. Egyik változata a Kínában és Mandzsúriában honos *Pyrus usuriensis*, mely száraz, homokos talajokon él. A hosszúkás gyümölcsű nemes fajták őse pedig a Georgia vidékéről ideszarmazott molyhoslevelű vadkörtefa (*Pyrus nivalis* Jack), melynek levelei hosszúkásak. Szórványosan ez is megtalálható erdeinkben. Változatai a Kis-Ázsiában és Krim-félszigetén található *Pyrus elaeagrifolia*, továbbá a Kaukázusban honos fűzlevelű körte (*Pyrus salicifolia*).

A vadkörtefák elterjedési határai északon és a magas hegyeken a lombosfák határaival majdnem azonosak.

Kétszáz évig is elélő fajának belseje fiatalon fehéres, később vöröses-barna, elég kemény, mutatós, könnyen faragható és fényezhető. Az asztalosipar gyakran felhasználja. Mint az almát úgy a körte fajtát is előszeretettel keresi fel a szübgár.¹²⁽¹⁹⁵⁾

¹²⁷Virágja hímnős, de azért a legtöbb körtefajta nem önbeporzó, ugyanazon okoknál fogva, mint az almánál említették. Fagyérzékenysége a virágbimbóknál 3·8°, teljes virágzásban 2·2°, az apró gyümölcsöknél 1·1° C¹³⁽¹⁹⁶⁾

Nálunk fontosságban több gyümölcsfajta mögött áll, míg Franciaországban az első hely illeti meg. Sokféleképpen felhasználható gyümölcseinek közgazdasági jelentősége annyival nagyobb az almáénál, hogy ebből lényegesen kevesebbet termelnek, tehát nagyobb iránta a kereslet.

A körte termesztése ellen sok helyütt felhozzák, hogy a gyümölcs húsa kövecsesedő, tehát a vidék nem neki való. A kövecsesedésre való hajlandóságot azonban nem a vidék, mint inkább a talaj okozza, akkor is csak bizonyos fajták, vagy némely fajtának vadbirsre (*Pyrus cydonia*), vagy Angersi birsre történt oltásakor. Általában a száraz, mészből gazdag talajokon a svanykásízű, finom húsú, téli érésű fajták hajlamosak erre. (Téli esperes, Erdei vajkörte, Serres Olivér, Vilmoskörte, Napoleon vajkörte, Hardenpont téli vajkörte, Lepin jegyző.) Ha tehát ezekből a fajtákból akarunk törpe-, bokor- vagy alakfát nevelni, akkor vagy a gyengébb növekedésű Császárkörtére Izambert vajkörtére oltunk, vagy pedig birsalmára kétszeroltást (közbenoltás) alkalmazunk.

Sajnos, a körténél nem rendelkezünk olyan kitűnő kultúralanyfélésekkel, mint az almánál (Doucin, Paradicsomalma és ezek kiválasztott egyedei) és ez is részben oka a körtetermesztés elhanyagoltságának. Vadalanyra, mely magastörzsű fák alá a legkitűnőbb alany, faiskoláink nem oltanak, hanem ehelyett növényélettani és termesztési szempontból legrosszabbra – a nemes gyümölcsök magjaiból kelt vadoncokra –, vagyis alvadanyra oltanak. Az ilyen alanyra oltott fák közül nincsen kettő hazánkban, mely ugyanazon tulajdonságokkal rendelkezne. Oltanak birsre is, azonban a fentebb említett okoknál fogva ez sem az az alanyfélése, melyet ideálisnak nevezhetnénk. A harmadik körtefaalany – törpefák alá – a galagonya volna, de sem szemzéssel, sem oltással nem ad kielégítő eredményt. A faiskolák az általuk nevezett vadalanyhoz szükséges magvakat úgy szerzik be legkönnyebben, hogy a beteg, rothadó, vagy egyéb okok miatt gyümölcsformában nem értékesíthető gyümölcsök kipréselt és megszáradt törkölyéből a magvakat kirázzák és ezt használják fel gyümölcsfaalanyként. Mivel pedig tudjuk, hogy a magról kelt egyedek megtartják az anyafa rossz tulajdonságait, mi több, a származási törvény szerint csak a rossz tulajdonságokat öröklik, elképzelhető, hogy körtetermesztésünk az ilyen alanyokon hova fejlődhetett és fejlődhetik még a jövőben.¹⁴⁽¹⁹⁷⁾

Ezzel ellentétben az erdei vadkörtefák gyümölcsének magjai – melynek szülői csak edzett fajták lehetnek – kitűnő tulajdonságokkal rendelkeznek, melyeket a legtöbb esetben a ráoltott nemes részre is átörökítenek. Ez természetes is, mert az erdei vadgyümölcsök magjaival szemben érvényesül a természetes kiválasztódás törvénye (szelekció) a már nekünk megfelelő tulajdonságok kiválasztásával és átörökítésével. Az erdei vadfák ugyanis ki vannak téve ugyanazoknak a káros – kívülről jövő – behatásoknak, mint a nemesített fajták, csak hogy amazok teljesen védtelenül állanak ezekkel szemben. Így tehát a kevésbé ellenálló egyedek elpusztulnak, míg az ellenálló megmaradnak. A megmaradt vadfák csak életerős, betegségmentes egyedek lehetnek. Ha hozzávesszük még, hogy az ilyen és ma már csak elvétve található vadfákra oltott körtéfák 20–25 q termést adnak (Dr. Borza Pál és Hajas Sándor nagysimonyi, vasmegyei kertjeiben például), ugyancsak meggondolandó volna visszatérni a vadalanyraoltáshoz magastörzsű gyümölcsfáknál. Mert míg a birs sok szempontból nem elvetendő alany és a galagonyának is kegyelem adható törpefák alá (amíg helyettük jobbakat nem találunk) a nemes gyümölcsök magjaiból kelt alanyok mindenképpen elvetendőek, mert csak körtetermesztésünk további pusztulását segítik elő.

Mindenesetre legjobb megoldás lenne magát a magtermést kiküszöbölni, mert ezzel a kövecsesedésre való hajlamosság nem lenne akadály többé a birsre oltásnál. Hogy ez nem éppen elérhetetlen cél, ezt bizonyítják Ewert német biológus elméleti- és az amerikai Burbank gyakorlati kísérletei, különösen az utóbbinak kitenyésztett magnélküli szilvája sokat ígérő tekintetben.

Legnagyobb sikereket e téren a szőlőnél értek el, úgy látszik ez a növény leghajlamosabb a magnélküliségre. Hazai szőlőkultúránk több magnélküli szőlőfajtát ismer, így többek között a piros Korinthusit, a Malaga blanc perfection-t, Kis-Mis-t és még több, részben elcsenevészedett magvú, vagy teljesen magnélküli

fajtat. A mazsolaszőlő szintén magnélküli szőlőfajtából készül aszalás útján. A növényvilágban a szőlő nem egyedülálló a magnélküliség terén, mert az annyira vitatott tápértékű banán szintén magnélküli voltával érte el azt a közkedveltséget, amelynek nemcsak hazánkban, hanem másutt is örvend.

A magnélküliség a gyümölcsstermelésben tehát nem boszorkányság, hanem a rovarvilágban inkább ismert szüzi termékenység (parthenokarpia) következménye. Vagyis a virág bibéjét nem okvetlenül szükséges, hogy virágpór (pollen) érje, azért mégis fejlődhetik ki gyümölcs az egyes erre kiválasztott és természetükénél fogva hajlamos növényeknél. A szüzi megtermékenyülés a magnélküliségen kívül még nagy horderejű előnyt rejt magában. Ugyanis, ha nem szükséges beporzás a gyümölcskötéshez és kifejlődéshez, az időjárás nem befolyásolhatja többé a fa termékenységét. Ezek szerint a gyümölcsstermelésben nem lennének terméketlen évek, az almánál megszűnne a pergamenszerű kemény és rághatatlan magvédő burok, a körténél a kövecsesedés, a csontároknál a gyümölcshúst kevesbítő nagy mag, növelné az aprómagvú gyümölcsök értékét is a magnélküliség (szőlő, málna, köszméte, szeder, szamóca stb.).

Amíg azonban idáig eljutunk, mi több, a kitenyészített magnélküli fajtákból elegendő szaporító anyagunk is lesz, addig még több [129](#)évtized fog elmúlni. Egyelőre tehát meg kell elégednünk a meglévő alanyokkal, de ez nem zárja ki, hogy ezen belül ne végezzünk kísérleteket megfelelő egyedek kiválasztásával. Így az angolok már régebb idő óta szelektálnak tipikus törpefaalanyokat az East Malling-i kísérleti telepeiken. Általában az összes európai alanyfaj-tenyésztések mind innen, illetve az itt tapasztalt elvekből indultak ki.

Figyelmet érdemel még a szovjet-oroszországi Michowinsk kísérleti állomáson kitenyészített új körtefaj, melyet a *Pyrus usuriensis* és a Beurré Royal (királyi vajkörte) keresztezéséből állítottak elő. Ennek az új körtefajtának Michowin Winter Beurré (téli vajkörte) a neve és úgy a fagyok, mint a betegségekkel szembeni ellenállóságával tűnik ki.

Új körtefajtákat mesterséges keresztezéssel legelőször Hardenpont Miklós belga pap, majd Van Mons, a löweni egyetem tanára, nálunk pedig Bereczki Máté és Budai József állítottak elő. Azóta ilyirányú rendszeres kísérletekkel hazánkban senki sem foglalkozott, noha nagy szükség volna erre.

Vidékünkön úgy az almát, mint a körtét magas- és középestörzsű fákön termesztik. Csak az utóbbi két évtizedben terjedt el a bokoralakú gyümölcsfák ültetése. Redély- (Spalier), szárnyas-, orsógula-, vízszintes és függőleges füzérfákat csak egy-két lövérben, valamint a volt ifjúsági játszótér helyén alapított gyümölcsöskertekben látni elvéve, azonban ezeknek is nagyrésze inkább érdekességjellegű, mint gyümölcsöt termő fa, a szakszerű termőremetszés és gondozás hiányában. Pedig termésfokozás szempontjából nagyobb figyelmet, felkarolást, de főleg szakszerűbb ápolást érdemelnének ezek a fák. A termőségi vizsgálatok szerint a négyzetméterenkénti termésátlag 12 éves bokorfákon 0,75 kg, orsógulafán birsalanyra oltva, 8 éves korban 2 kg körte volt. Ez pedig számokban annyit jelent, hogy egy kat. holdon bokoralakú körtefán 4000 kg, orsógulafán pedig 11.000 kg körte termelhető. Ez a mennyiség 50 filléres átlagárat számítva, évi 5500 pengő. De vízszintes és függőleges füzérekön, belgasövényen termeltek 4 kg-os négyzetméterenkénti átlagot is. Ezek az átlagok nem is egy év csúcsteljesítményei, hanem 23 év termésátlagából lettek kiszámítva. [15\(198\)](#)

Az alakfák igazi hazája Francia- és Németország. Párizs környéke 50 km-es körzetben törpegyümölcsösökkel, főleg körte-piramisfák végtelen soraival vannak tele ültetve. A kerítés ismeretlen fogalom ott. De legnagyobb jelentősége a házikertekben és luxusvillákban van, ahol másféle fát, mint körte- és barackfát nem is találunk. Ugyancsak megtalálhatók a redélyfák a régi szász udvarházak homlokfalán, a délbajor és rajnai parasztelepeken, a többmillióra tehető örök- és hosszúbérletű munkáskertekben

(Schrebergarten). Hazánkban a törpegyümölcsösök úttörője a gróf Szécheny-Wolkenstein Ernőné törpegyümölcsös volt, melynek nyomán az újabb időkben számos törpegyümölcsös létesült.

Sopronban csak Schneider Károly balfi-utcai pékmester törpegyümölcsöse és edényben nevelt gyümölcsfái érdemelnek komoly figyelmet. [130](#)Bámulatos szakképzettséggel és szeretettel neveli apró fácskáit és csak puritán szerénysége okozza, hogy a közvélemény vajmi keveset tud munkásságáról. Szinte nevelésesen apró kis fácskákon termel hatalmas alma- és körte példányokat.

Tévedés lenne azt hinni, hogy az edényes (cserépben nevelt) gyümölcsfák nevelése a mai idők hóbortja és nincsen gazdasági jelentősége. A cserépben, vagy más edényben nevelt gyümölcsfák kultusza Kínában már 4000 éves. Tőlük a japánok vették át és annyira megkedvelték, hogy Kr. e. 1220-ban, Csen császár uralkodása alatt alig volt olyan ház, ahol ne lett volna néhány edényben nevelt gyümölcsfa.

De ápolták ezeket az egyiptomiak függőkertjeiben csakúgy, mint az asszírok intím pihenőhelyein, a rómaiak házaiban és ez utóbbiak lakomaasztalain nemcsak mint asztaldísz, hanem mint frissen szakítható gyümölcsöt termő fa is szerepelt. Tőlük átvették ezt a kultuszt a keresztények is és a lovagkorban a várak és klastromok szűk helyein, a bástyák között meglapuló apró kertekben, udvarokon természetették edényes fácskákon a gyümölcsöt. [16\(199\)](#)

Bár az utolsó évszázadban megindult szabadföldi gyümölcsstermesztés háttérbe szorította, jelentőségét még nem szabad lebecsülni, mert a legkisebb udvaron, erkélyen is jövedelmet nyújtó foglalkozás lehet. Termése nagyobb, minőségben magas áron értékesíthető, a vele való foglalkozással a gyümölcsstermesztés tudománya előbbre vihető. Így az egyes fajták tudományos megfigyelése, tanulmányozása, új fajták előállításuk könnyebben végrehajtható.

Sopron vidékén leginkább elterjedt körtefajták a búzáskörte, árpával érő körte, nagy szegfűkörte, Vilmoskörte, Hardy vajk., Hardenpont téli vajkörte, vékörte, Bosc kobakkörte, sózörte, Diel vajkörte, mézörte.

Az Orsz. Pom. Biz. által tömegstermesztésre ajánlott fajták: Vilmoskörte, Bosc kobakkörte, Diel vajkörte. Hardenpont téli vajkörte, papkörte.

Vilmoskörte. Augusztus második felétől szeptemberig érő, közepes nagyságú gyümölcs, igen bőtermő, szélálló, talajban nem válogat. [17\(200\)](#)

Bosc kobakkörte. Október–novemberben érő, nagy, fűszeresízű, rendszeresen, de nem nagyon bőven termő fajta. Talajban nem válogatós, gyümölcsei a szelet jól állják a fán.

Diel vajkörte. Október–januárban érő, nagy vagy igen nagy, kellemes fűszeres ízű gyümölcsei kiváló finom csemegék. Fája edzett, korán és bőven terem, de szélétől védett helyet és jó televénytalajt kíván.

Papkörte. Októbertől decemberig érő, igen nagy gyümölcse félfinom, eléggé olvadó, magháza kicsit kövecses. Kellemes, némileg fűszeres ízű, gyengén savanykás-édes, bőlevű, némi összehúzó fanyarsággal. 1750 körül Franciaországban, Leroi lelkész Clion közelében mint magról kelt fát fedezte fel.

Hardenpont téli vajkörte. Október–novemberben érik, de márciusig is eltartható. Némelyek elsőrendű, mások viszont másodrendű gyümölcsnek mondják. Igen bőlevű, édes, kellemesen fűszeres ízű, gyakran azonban timsós, összehúzó mellékíze [131](#)van. Fája edzett, korán és bőven termő. A 18. század közepén Belgiumban, Monsban, Hardepoint apát nyerte magról. Gyümölcse a szelet nem jól állja a fán. Csak

valamilyen oltásra, birsre oltva nem jól díszlik.

Két kitűnő tulajdonságokkal rendelkező körtefajtát nem említ az Orsz. Pom. Biz. vidékünkön tömegtermesztésre, azonban értékes és jóízű voltánál fogva házikertekbe nagyon ajánlható:

Kármánkörte. Helytelenül „Kálmánkörte”. Nógrád megyében budai körte, Biharban és a Felvidéken császárkörte, Erdélyben Szent Lőrinc körte, Dunántúlon és így Sopron megyében is torzsátlan a neve. Augusztus második felében érő és az egész országban elterjedt kitűnő régi körtefajtánk. Kb. a 15. században jutott hozzánk el a Balkánról, hová Kis-Ázsiából hozták. A balkáni népek nyelvén a kármánkörte neve karmanka. A kármán szó eredete a kisázsiai török néptörzsről, a kármánokra vezethető vissza, akiknek földjét a 15. és 16. században Kármániának nevezték. Fejlett iparú nép volt, áruait a Balkánra és Magyarországra szállította és így maradt ránk a kármán gyölcs, kármán zabola, kármán kengyel stb. elnevezés. A régi Karmania vagy Karamánia a mai Adana, Konia területén volt. A kármán eredeti alakjában *karaman* szó a magyarban fekete embert jelent.

Mátyás király egyik humanistája, Galeotto *eneurbitinus* néven emlegeti ezt a körtét. Annakidején még csak a Szerémségben termelték és innen terjedt el az egész országban. Nagyon megkedvelték a Felvidéken, ahol elnevezték császárkörtének. Lippai János 1667-ben így írja le: „Kármán, avagy mint a Felföldön hívják, Császárkörtvély, nagy, öreg, sárga, jó édes, leves, nem is köves, nem tart sokáig, nagy hasa vagyona, egy kevésbé hosszukás.”¹⁸⁽²⁰¹⁾ ¹⁹⁽²⁰²⁾ érési ideje augusztus hó végétől szeptember végéig tart. Elsőrendű gyümölcse majdnem magháznélküli, aszalásra, befőzésre nagyon alkalmas. Fája edzett és bőven termő, terebélyes koronát nevelő. Kötött, agyagos talajon érzi magát jól. Bár puha gyümölcse miatt szállításra nem alkalmas, minden egyéb tekintetben kitűnő fajta, mely vidékünkön kitűnően díszlik.

Nagy szegfűkörte. Július hó második felében érik, gyümölcse bár kicsiny, befőzésre, nyers fogyasztásra egyaránt kitűnő körtefajta. Fája edzett, bőven termő, talajban nem válogat. Gyümölcsei a szelet jól állják a fán. Csokrokban hozza gyümölcseit.

A körte feldolgozható aszalványnak, gyümölcslésnek, sajtnak, pasztának, párolt körtének, de készíthető belőle folyékony gyümölcs, szörp, kocsonya, bor és pálinka is. Aszalásánál figyelembe kell venni, hogy a savanyú fajták ízletesebb, de kevésbé szép aszalványt adnak, viszont az édes fajták aszalva rágósabbak. Körtepasztát nálunk Sopron és Vas megyékben ízes őszi körtéből készítettek, melynek „lictárium” volt a neve. Ez úgy készült, hogy a besűritett körtésajtót forró papírlapokra kenték 1–1 1/2 cm vastagságban, majd cukros vízbe mártva, aszalóban szárították.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Főző Géza: Sopron vidékének gyümölcsei. / Birs.

Birs.

A birs (*Pyrus cydonia* L., *Cydonia vulgaris* pers.) hazája a Kaukázus és Közép-Ázsia; a soproni erdőkben vadon nem fordul elő. De majdnem minden házikertben találhatunk egy-két fát belőle a háziszükséglet ¹³²kielégítésére. Tömegesen sehol sem termesztik, legfeljebb a helyi piacra kerül néhány kosárral. Gyümölcse nyersen nem élvezhető, csak mint befőtt, sajt vagy mártás kerül fogyasztásra. Fája legszebben a mérsékelt meleg, napos, védett fekvésekben, kellően nyirkos, kötöttebb, mélyrétegű talajokon díszlik. Száraz, meszes talajokon levélezete elsárgul, a gyümölcs pedig apró és kövecses lesz.

A közönséges és az angersi birsról dugványozás vagy feltöltéses bujtás útján szaporítjuk és nevelünk belőle

körte, birs és naspolya alá alanyokat. Természetes alakja bokor. Termőre metszeni szükségtelen, mert enélkül is évenként rendszeres termést hoz, csupán a korona ritkítására kell figyelemmel lennünk. 8–10 éves korától fokozódó termést ad. Gyümölcsét késő őszig, az első fagyok megjelenéséig fáján hagyjuk, majd leszedve, fagymentes helyen nyárig is eltarthatjuk. Legjobb fajtái a magyar származású berecki birs, a portugáli, metzi és konstantinápolyi, melyek körtealakú, míg a Mommouth és a Champion almaalakú gyümölcsöt teremnek.

Az ismert felhasználási módokon kívül azonban kevesen tudják, hogy a birsalma magja fontos gyógyszerészeti nyersanyagot tartalmaz, melyet leginkább a szépítőszerek készítésében használnak fel. A magvak ugyanis – mint a nyers gyümölcs húsa is – nagyon gazdagok egy izomösszehúzó anyagban. Ez az összehúzó anyag hasmenést és gyomorbajt is gyógyít. Használják mg szemvíz készítésére, tartóshullám hajvíz készítéséhez is.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Főző Géza: Sopron vidékének gyümölcsei. / Naspolya.

Naspolya.

A naspolya vagy naspolya (*Mespilus germanica* L.) a csontármák közé tartozik. Őshazája a Kaukázus és Közép-Ázsia, a soproni erdőkben vadon nem fordul elő, de kertjeinkben elég gyakori. Magvas és magnélküli változata ismeretes. Legértékesebb fajtája az óriási francia naspolya. Sem a háztartásban, sem közgazdaságunkban jelentősége nincsen. Fája a széltől és a hónyomástól gyakran szenved ágtörést.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Főző Géza: Sopron vidékének gyümölcsei. / Galagonya.

Galagonya.

A galagonya vagy cseregalagonya (*Crataegus oxiantha* L.) szintén a csontármák csoportjába tartozik. Ázsiában, Észak-Amerikában és Közép-Európában honos és nálunk inkább sövénykerítésnek, mint gyümölcsfának használt egyik faja a soproni erdőkben nagyon közönséges. Kitűnő alanya a naspolyának, mely valóságban szintén egy galagonyafajta. Körtefa alanyául is felhasználják törpefáknak. Van a galagonyának egy ehető gyümölcsöt termő, de díszfának is nagyon szép, laposkoronájú válfaja, a *Crataegus azarolus*, melynek gyümölcsét nyersen és befőttnek fogyasztják Dél-Európa egyes helyein. [20\(203\)](#)

Mint sövénykerítés és gyümölcsösök közelében növe bokr minden eszközzel kikapartandó, mert a molylepkek (galagonyalepke) anyafája.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Főző Géza: Sopron vidékének gyümölcsei. / A rózs.

133A rózs.

A rózs (*Rosa canina* L., *R. villosa*, *R. ponifera*, *R. rugosa*) vadon nemcsak erdeinkben, de kertekben, mezőkön, utak mentén nagyon közönséges. Gyümölcse az ismert csipkebogyó, csitke, hecseli, melyből jóízű lekvár, kitűnő bor és mégkitűnőbb pálinka készíthető. Virágjából illatszerek, íz és pálinka készül. A német Tillemanns vizsgálatai szerint 1 kg csipkebogyóban 6000 milligramm C-vitamin van, míg ugyanennyi

citrom csak 600, narancs pedig 900 mg.-ot tartalmaz.

Nemcsak mint nemes rózsák alanya értékes, hanem kitűnő sövénykerítést is ad. A bokorlakó kerti madarak előszeretettel választják áthatolhatatlan sűrűjét fészkelő helyül. Fája szépen erezett és a bútorgyártásban, régebben pedig a pipakészítésben fontos szerepe volt.

A rózsza közkedveltségére jellemző, hogy több mint 7000 rózsafajtát tenyésztettek ki és kb. ugyancsak 7000 család választotta címeréül. A régi rómaiak már Kr. e. 600 évvel annyira kedvelték a rózsát, hogy a vágott rózsza iránti kereslet megütötte a mai fogyasztás mértékét.

Az eddig felsorolt gyümölcsök a rózsafélék népes családjának első csoportjába tartoznak és gyűjtőneveük szerint *almástermésűeknek* nevezzük.

A következő második csoportba tartoznak a *csonthéjas termésűek*, nevezetesen a cseresznye, meggy, kajszibarack, őszibarack, szilvafélék és som.

Mindkét csoportba tartozó gyümölcsöt – mivel nem a termést képező magvakat, hanem az ezek körül levő gyümölcshúst fogyasztjuk – növénytani szempontból *áltermésűeknek* nevezzük.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Főző Géza: Sopron vidékénak gyümölcsei. / Cseresznye.

Cseresznye.

A nemes cseresznyék az Európában, Kis-Ázsiában és a Kaukázusban honos *madárcseresznye* (*Prunus avium* L.) leszármazottjai. Két kultúrváltozata ismeretes:

A *szívcsesznye* (*Prunus avium* var. *juliana* L.), a lágyhúsú, leveses, vörös vagy sárga termésűek őse.

A *ropogós cseresznye* (*Prunus avium* var. *duracina* L.) a nagy, keményhúsú, ropogós termésűek és a fekete- vagy a vörös vadcsesznye (*Prunus avium* var. *actinata* L.) fajokból származik.

A cseresznye vadon növekvő fája erdeinkben nagyon közönséges és csaknem mindenütt szembetűnik.

A nemes cseresznyét állítólag Lucullus hozta volna Pontusból Itáliába Kr. e. 74-ben. Ősi iráni nevén a Kaukázusban *kirahs*, Arméniában *keraseni*, a kurd nyelvben *ghélas*, ebből lett a latin *cerasus*, a görög *kerasos*, a középkorban *ceresea*, *kersa*, majd ebből a német *Kirsche*, szláv *csresnya*, végül a magyar cseresznye.²¹⁽²⁰⁴⁾

A cseresznyefa gyorsan növekedik és hamar termőre fordul. Hatalmas koronát nevel, 50–60 évig él. Kemény, vöröses fáját a bútorkészítő iparban használják fel leginkább.

Termőrügyeit egy év alatt kifejleszti, ezért évente rendszeresen ¹³⁴terem. Rossz önbeporzó tulajdonsága miatt több fajtát vegyesen ültessünk belőle még házikertben is. A nem nedves és nem is száraz, mésztartalomban gazdag talajokat szereti és a nem túl meleg, napos, szellős lejtőkön, domboldalakon, hűvös éghajlat alatt érzi jól magát. Ezért Sopron vidékén soha ne oltuk sajmeogyre (*Prunus mahaleb*), hanem vagy a fekete- vagy a pirosgyümölcsű vadcsesznyére, koronába oltuk fagyérzékenysége és mézgásodásra való hajlamossága miatt.²²⁽²⁰⁵⁾

Közgazdasági jelentősége, tekintve, hogy a kukacmentes cseresznyéből a szomszédos államok piaca minden

készletet felvesz, elég nagy.

Az Orsz. Pom. Biz. által tömegtermesztésre ajánlott fajták:

Badacsonyi óriás. Július elején érő, igen nagy, tompa szívalakú, barnapiros gyümölcse értékével majdnem fekete. Elsőrendű fajta, de nem nagyon bőtermő. Fája laza szerkezetű, ezért fagyérzékenysége igen nagy.

Germersdorfi óriás. A legnagyobb cseresznyefajta, néha 80–90 darab súlya 1 kg; június végén érő sötétpiros gyümölcsének húsa ropogós.

Glocker óriás. Július elején, közepetáján érik, nagy, vagy igen nagy gyümölcsei borostyánszínű alapon karminpiros festéssel, a napos oldalán sötétpirosak és gyengén pettyesek. Konzerválásra, eltevésre kiváló.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Főző Géza: Sopron vidékének gyümölcsei. / Meggy.

Meggy.

A meggy (borízű-, savanyú- vagy spanyolmeggy) a Kaukázusban, Anatóliában, Macedóniában és a Balkánon őshonos cigánymeggyből (*Prunus cerasus* L.) származik és a *Prunus chamaecerasus* Jacq.-nak művelés folytán előállott alakja. Több változata van:

A *csepleszmeleggy* vad- vagy bokrosmeleggy (*Prunus fruticosa* Pall.) alacsony, sűrűnövésű cserje, Közép- és Délkelet-Európában, Ázsiában honos, de előfordul hazánk déli részein is.

A *sajmeleggy*, törökmeggy, szagosmeleggyfa, törpemeggy, badeni meggy (*Prunus mahaleb* L.) kisebb fa vagy cserje, különféle meleggyváltozatok elterjedt alanya, Dél-Európában és Elő-Ázsiában őshonos.

Termesztési feltételei a cseresznyével azonosak, azzal a különbséggel, hogy több nedvességet elbír és televényben gazdagabb talajt kíván.

Fáját nagyban pusztítja az elmélgásodás, valamint a *Monilla* nevű gomba. A mézlgásodás elleni védekezésből ezt is koronába oltjuk cigánymeggyre, bokoralakú fának pedig sajmeleggyre.

Bármilyen fajtaival is telepítünk, ajánlatos egy-két ostheimi meleggyfát is ültetni, mert ennek virágai nagyon jól termékenyítő pollent szolgáltatnak.

Termését befőzésre, nyers fogyasztásra, likőr, pálinka, lekvár, sajt és aszalvány készítésre használhatjuk.

Legértékesebb fajták a *Pándy üvegmeggy* (kőrösi meleggy, kecskeméti meleggy), június végén, július elején érik, igen nagy gyümölcseiből néha 100 darab egy kg. Hazai fajta, melyet Szilassy György pándi földbirtokos tenyésztett ki magról. Kiváló magánpomológus és növénynemesítő volt. [23\(206\)](#)

135 *Ostheimi meleggy.* Július végén érik, elég nagy gyümölcse gömbölyű, értékével teljesen fekete. Fája edzett, teljesen télálló, bokorszerű növekedésű, lelógó ágaival a szomorúfűzhöz hasonlít. A monillának jól ellentáll.

Zselnice meleggy. Vad-, kutya-, zsidó-, madárcseresznye, tyúkszemfa, májusfa (*Pr. padus* L.), őshazája Eurázia, de előfordul a Bükk-hegységben, Kárpátokban és Dunántúl Vas megyében, de kertekben is művelik.

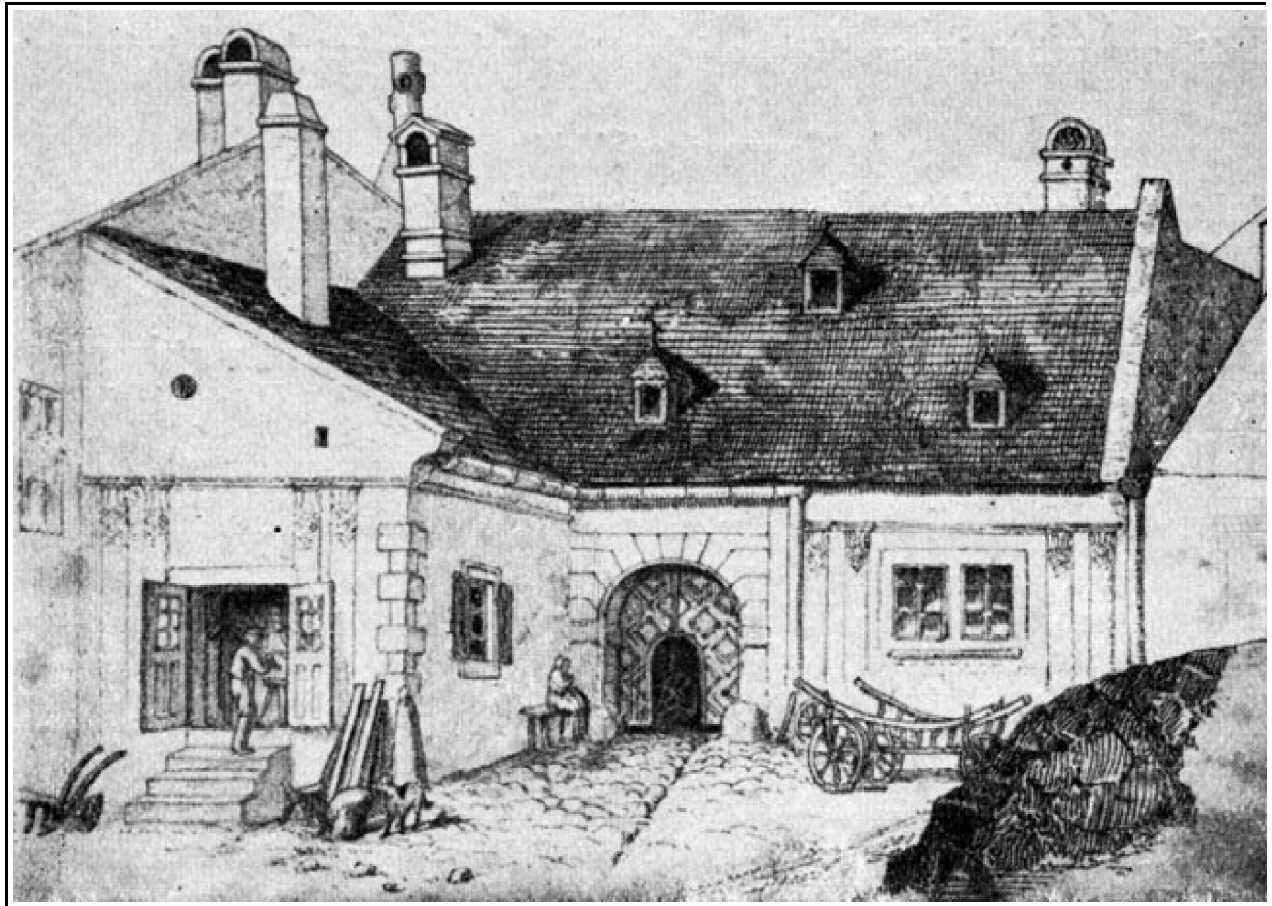
Vadon vagy elvadulva terem a *Fruticosa x cerasus*. Sovány, homokos talaj befásítására alkalmas a *Prunus Feritona E.*, hasonló a Pr. padushoz. Hazája Észak-Amerika. A kertekben, parkokban díszlő fajok a *Prunus triloba Lindl.* Hazája Kína.

A meggyfa virágjának minden egyes porzója kb. ötmillió kifejlődött pollenszemcsét tartalmaz, de ezekből egy is elegendő, hogy a meggyvirág bibéjét megtermékenyítse.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Főző Géza: Sopron vidékének gyümölcsei. / Főző, G.: Die Obstkultur in Sopron und Umgebung.

Főző, G.: Die Obstkultur in Sopron und Umgebung.

Die ersten Spuren der Obstkultur führt der Verfasser auf die Kelten zurück, die die Stadt gründeten. Die römischen Siedler kennzeichnet besonders die Liebe zur Obstzucht. Zu dieser Zeit hatten die Römer hierorts schon eine hochentwickelte Obstkultur. Verfasser bespricht dann die Arbeitsleistung der einheimischen Pomologen vom 16. Jh. an. Die Obstanlagen der Stadt stammen aus dem 17. Jh. In der Nachkriegszeit wurden große Flächen bepflanzt. Eingehend behandelt Verfasser die Herkunft der verschiedenen. Obstsorten, die Art und den Nahrungswert der einheimischen Apfelsorten mit dem Bemerkung, daß von den vielen Wintersorten, nur die einheimischen (ungarischen) das C-Vitamin enthalten. Schließlich gibt er jene Sorten bekannt, die auf diesem Gebiete besonders gedeihen mit Rücksicht auf deren Eigenarten, Vorteile und deren Herkunft.

Csányi (Tschány) János soproni krónikás lakóháza. Fövényverem 1. sz. (Hauser Károly rajza.)

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI. / Csipkés Kálmán: Sopron sz. kir. város múzeumának céhládái.

Csipkés Kálmán: Sopron sz. kir. város múzeumának céhládái.

A Városi Múzeum céhtörténeti gyűjteménye 36 darab céhládát tartalmaz. Egyik-másik láda valóságos fába álmódott építészeti műremek; beszédes tanuja a magasszínvonalú helyi asztalosiparnak. Remekbe kovácsolt vasfogantyukat, zárfedő-lemezeket, pántokat is találhatunk rajtuk, továbbá bevéssett, avagy berakott évszámot, feliratot (a céhnek a láda készítésekor volt elüljáróinak nevét, gyakran a nevek kezdőbetűit, stb.). A legrégebb darab a 16. század harmadik harmadára tehető, a legújabb 1869-ből való. A legtöbb ládát a céhek megszűntével (1872 az örökükbe lépett ipartársulati szakcsoportok vezetői adták át a múzeumnak: néhány vétel útján került a gyűjteménybe.¹⁽²⁰⁷⁾

A céhláda egyben a céh jelvénye volt; bizonyos tisztelet övezte, s a fontosabb ténykedések, szertartások alkalmával is jelentős szerepet töltött be. Benne tartották a céh pecsétjét, pénzét és egyéb értéktárgyait, valamint a kiváltságleveleket, a jegyzőkönyveket és okiratokat. Őrzése a céhmester feladata volt; kulcsai közül az egyiket a céhmester, a másikat rendszerint a céh legfiatalabb tagja őrizte.

A céh emlékeket két csoportba osztva, soproni és sopronmegyei vonatkozásuk szerint, időbeli sorrendben ismertetjük, a jelentősebb darabokat képen is bemutatjuk.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI. / Csipkés Kálmán: Sopron sz. kir. város múzeumának céhládái. / I. Soproni céhládák.

I. Soproni céhládák.

1. A lakatosok céhládája. Négy golyószerű lábbon áll; profilált lécezettel, egyszerű lizénákkal, keretelt mezőkkel élénkített. Fedele közepén kiemelkedik; a kulcstartó-üreg helyezkedik el ezen tagozatban (fedélkéje tolnak, a fenekén kulcslyuk²⁽²⁰⁸⁾ A két fogantyú művészien kovácsolt vasmunka; a zár és a stílusos vasalások is kiváló mesterre vallanak. 1580 körül készült, diófából.³⁽²⁰⁹⁾ Méretei: 56×35×35 centiméter⁴⁽²¹⁰⁾ (1. kép.).

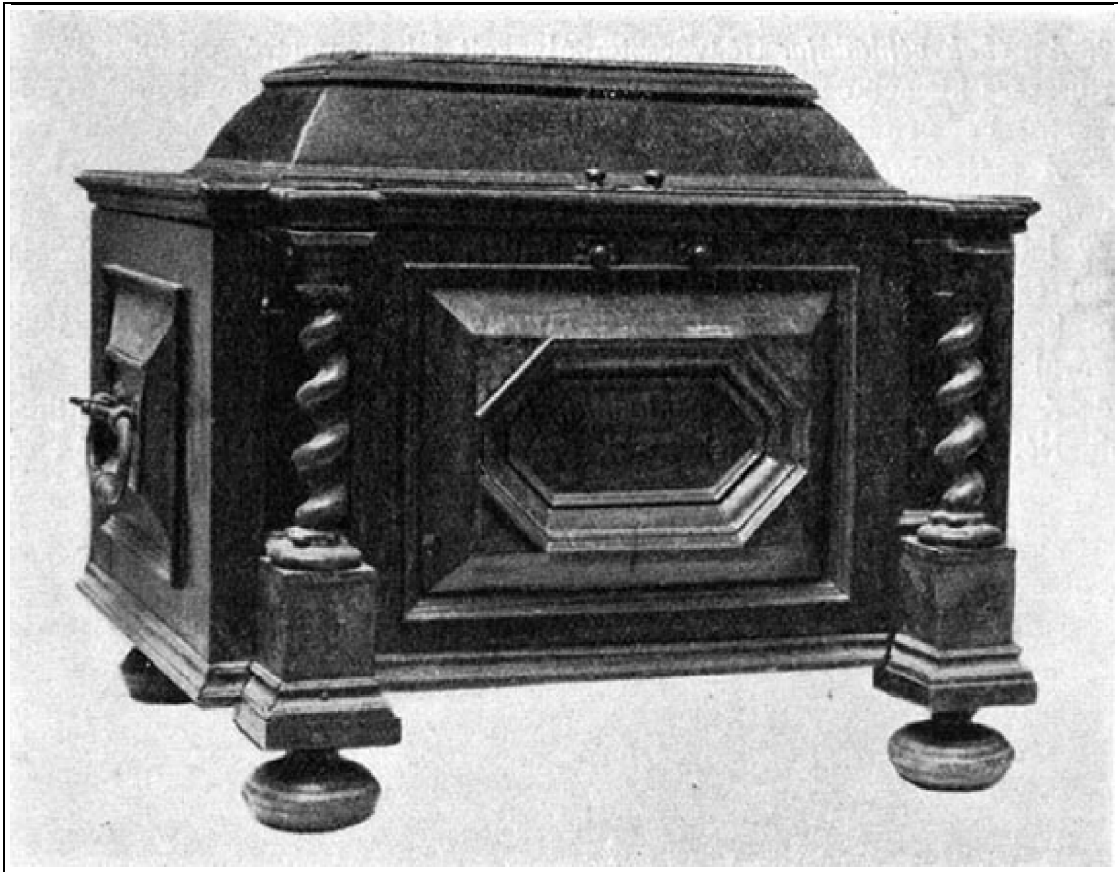

1. kép. A soproni lakatosmesterek céhládája. 1580 körül készült. (Diebold K. felvétele.)

1372. *A pékek céhládája.* Négy esztergályozott lábon nyugvó, profilált lécezettel és kartusszerű kiemelkedésekkel díszített darab; egyszerű vasfogantyuk, 1642-es évszámvéset.⁵⁽²¹¹⁾ Fedelén kulcstartó-üreg. Tölgyfából való. Méretei: 56×38×36 cm.

3. *A mészárosok céhládája.* Négy esztergályozott lábbal, profilált alaplécezettel, vasfogantyúkkal. Előlapja élénkebben tagozott; két függélyes oldala mentén egy-egy lefelé keskenyedő, levéldíszes félpillér; középen, csigavonalas keretelésű mezőben szarvasmarhát ábrázoló, bádogból kivágott és rátett kulcspajzs. A sík fedélen bevésített PP betűk (a ládát készíttető Petz Péter nevének kezdőbetűi). 1669 körül készült, diófából.⁶⁽²¹²⁾ Méretei: 55×32×37 cm.

4. *A magyar szíjgyártók céhládája.* A korai barokk jellegzetes stílusában készült. Négy esztergályozott lábon áll, profilált alaplécezettel körített. Az előlap élénkítésére kétoldalt egy-egy korinthusi fejjel ellátott csavart oszlopocska, középen rusztika-elemre emlékeztető díszítő célzatú tagolás szolgál. Ilyen tagolás a hátlapon is látható. A két keskeny oldallapon egy-egy vasfogantyúval. Profilált szélű fedelén kulcsüreg. Fínoman kivitelezett zárfedő-lemezzel és csuklóspántokkal felszerelt darab. 1670 körül való, diófából.⁷⁽²¹³⁾ Méretei: 56×43×46 cm (2. kép.).

1382. kép. A soproni magyar szíjgyártók céhládája. 1670 körül való. (Diebold K. felvétele.)

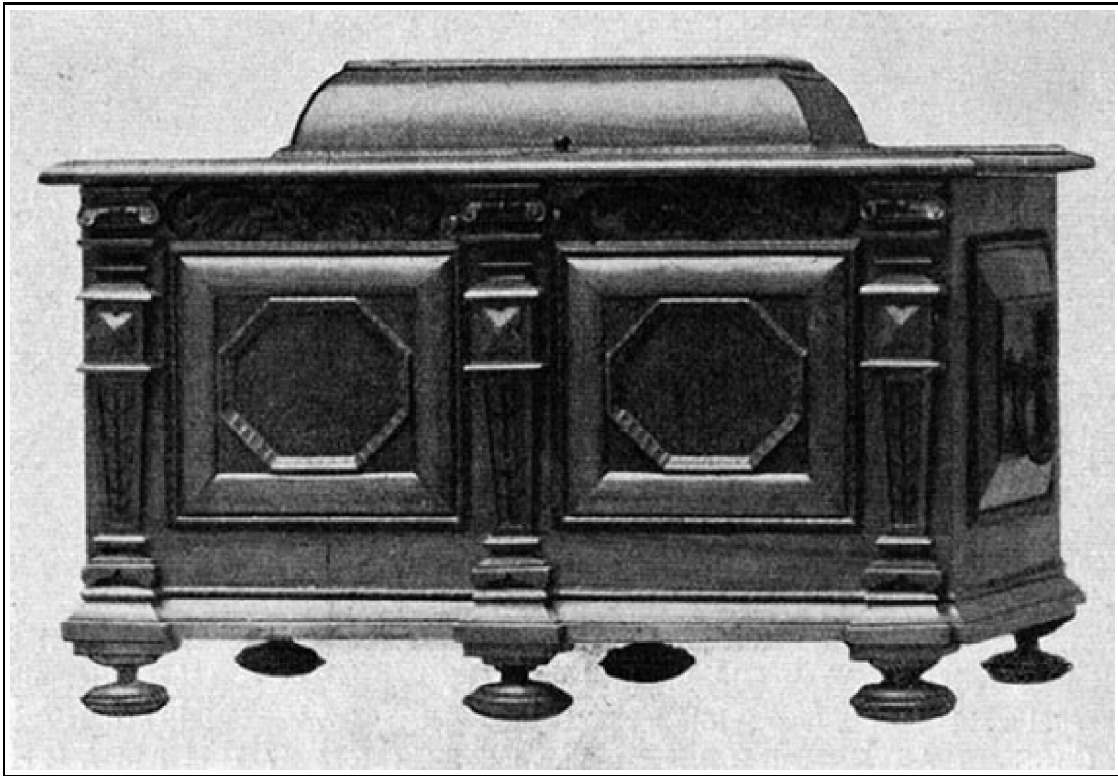

3. kép. A soproni asztalosmesterek céhládája a 17. század második feléből. (Diebold K. felvétele.)

5. Az *asztalosmesterek céhládája*. Hat golyószerű lábon nyugvó, profilált alaplécetzel körített darab. A két hosszanti oldalát három-három bemélyedő, kagylódíszes fülkével ékített félpillér két-két szakaszra bontja. A mellső oldal két szakaszán, [139](#)fenn, négyzetes keretben – berakottművű megoldásban – az asztalosok életéből vett egy-egy jelenet, a hátsó oldalon pedig ugyanígy kivitelezett asztalosszerszámok láthatók. A két keskenyebb oldalon, keretelt mezőben, indadísz-berakás, továbbá egy-egy szépművű vasfogantyú van. A keretelt mezők alá fából faragott indadíszet helyezett a láda mestere. Profilált szélű fedelén kulcstartó-üreg. A diófából készült, jávorberakású láda a 17. század második feléből való. [8\(214\)](#) Méretei: 53×38×45 cm (3. kép.).

6. A *borbélyok céhládája*. Egyszerűbb példány, profilált alaplécetzel, a két keskeny oldalán egy-egy vasfogantyúval. A szélén kettős profilált övezettel ellátott fedelén kulcstartó-üreg; az üreget magában foglaló tagozat mellső oldalán gyöngyházberakású 1700-as évszám. [9\(215\)](#) Diófából készült. Méretei 61·5×40×35 cm.

4. kép. A soproni asztaloslegények céhládája a 18. század első harmadából. (Diebold K. felvétele.)

7. Az ötvösök céhládája. Négy esztergályozott lábon áll, profilált alaplécezzettel. Előlapján építészeti jellegű tagozottság. A két keskeny oldallapon egy-egy vasfogantyú van. 1700 körüli darab, diófából, jávor-berakással.¹⁰⁽²¹⁶⁾ Méretei: 54×33×29 cm.

8. Az asztaloslegények céhládája. Hat finoman esztergályozott lábon nyugvó, alaplécezzettel ellátott, pompásan kivitelezett példány. Melső hosszanti oldala gazdagon díszített: Három jón-fejjel koronázott, lefelé ifjodó félpillér két szakaszra ¹⁴⁰osztja; mindkét szakaszon, valamint a másik három oldallapon keretelt mezők láthatók. Profilált szélű fedelének közepén kulcstartó-üreg helyezkedik el. Két vasfogantyúval, ónbádog-pántokkal. Stílusa a 18. század első harmadára jellemző. Diófából készült. Méretei: 68×50×47 cm. (4. kép.)

9. A takácsok céhládája. Négy esztergályozott lábon áll, profilált alaplécezzettel. Előlapján nyolcszögletű kereten belül, berakottművű levélkoszorúban kulcspajzs, három vetélőből formált körítéssel; fenn és lenn, balról-jobbról felirat, s évszám: D L H – D L W / ANNO – 1727.¹¹⁽²¹⁷⁾ A hátlapon, törtvonalú keretben, berakás: középen stilizált virágszál, balról: M P / M M / M I., jobbról: M / B W / W betűk. A két keskeny oldallapon, törtvonalú keretben vetélő (berakás). A profilált szélű fedelen díszítő jellegű, törtvonalú kerettel határolt mezőben nyert elhelyezést a vasfogantyú. Diófából való, jávor-berakással. Méretei: 52×31×31 cm.

10. A timárok céhládája. Négy golyószerű lábon álló, egyszerűbb kivitelű példány. Előlapján a timárok céhjévényének bekarcolt képe. A két oldallapon egy-egy kovácsolt vasfogantyú van. Fedelén kulcstartó-üreg. Szépen megmunkált ónbádogveretekkel és zárral. 1742-ből való.¹²⁽²¹⁸⁾ Diófából készült. Méretei: 60×37×42 cm.

11. *A kalaposlegények céhládája.* Négy esztergályozott lábon nyugszik. Oldallapjai hullámosan tagozottak. Profilált lécezettel, síma fedéllel. A két keskenyebb oldallapon egy-egy vasfogantyú van. A 18. század közepéről. Diófából való. Méretei: 57×33×41 cm.

12. *A bognárok céhládája.* Négy esztergályozott lábon áll, profilált alaplécezettel. A négy oldallapon domborúan keretelt mezők. Az előlap mezejének közepén bognárkerek; úgy ez, mint a betűk és az évszámjelzés berakottművűek. Felirat: a keréktől balra: M I A T / M H W Z / Ao 1753, a keréktől jobbra: M M K Z M / M A B / M A W / M A B. A hátlap mezejében kocsirúd, a két keskenyebb oldallap mezejében pedig egy-egy bognárkerek, berakott kivitelben. Két rézfogantyúval. Profilált szélű fedelén kulcstartó-üreg. Diófából készült, jávor-berakással.¹³⁽²¹⁹⁾ Méretei: 66×39×47 cm.

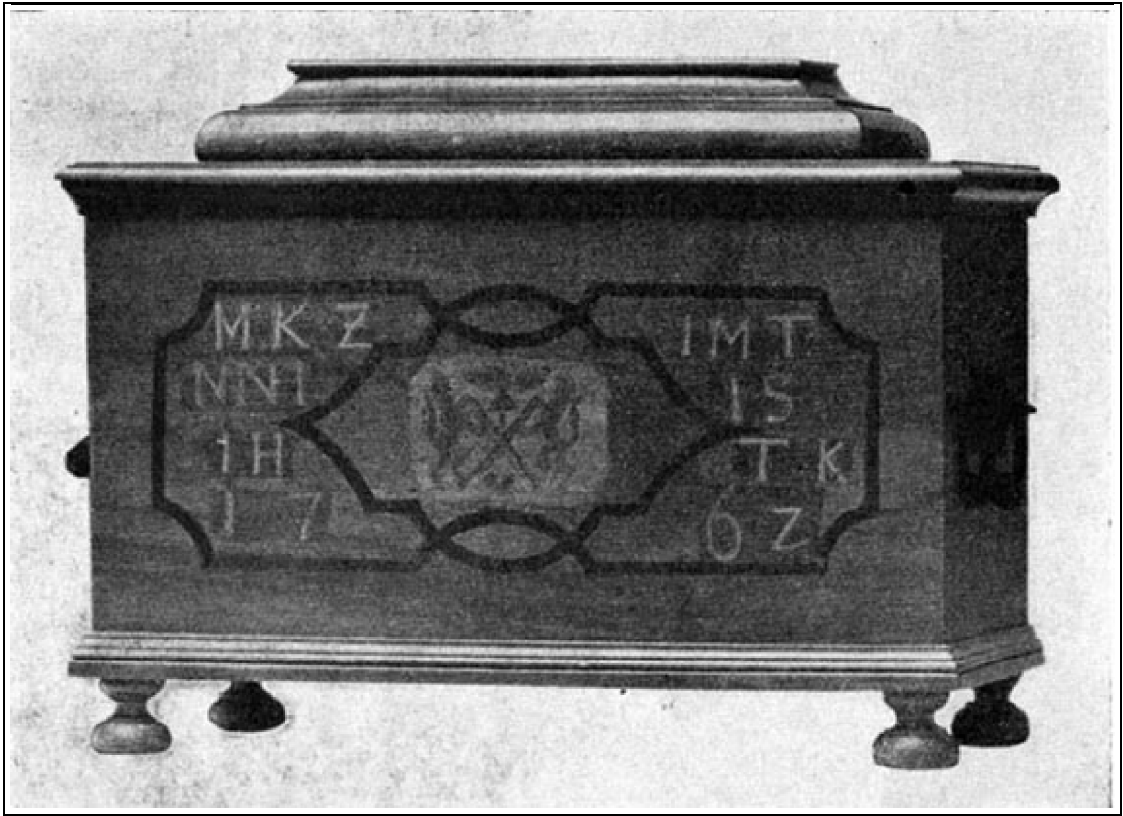
13. *A német kalaposok céhládája.* Négy esztergályozott lábbal, profilált alaplécezettel és fedélszélekkel. Oldallapjain profilált keretelésű mezőben kiemelkedő, prof. szegélyzetű lapok. Az előlapon itt beégetett, négy soros felirat: HANDWERCKS LADE DERRER DEVTSCHEN / HUTMACHER MEISTER C(ristoph): VEIT I(ohann): KERN M(athias): WIMER / I(ohann): G(ottfried): FICK VNTER DENEN SOLCHE GEMACHT / Ao 1755.¹⁴⁽²²⁰⁾ A hátlapon egy-egy rokokókeretelésű kép beégetve; ezek tárgya a kalaposmesterségre vonatkozik. A két keskeny oldalon egy-egy vasfogantyú, a fedelén kulcstartó-üreg. Diófából. Méretei: 67×44×52 cm.

14. *A kőművesek, kőfaragók és cserepesek céhládája.* Nyolc esztergályozott lábon nyugvó, építészeti elemekkel, faragványokkal és berakásokkal gazdagon díszített ¹⁴¹műdarab. A két hosszanti oldalát négy-négy korinthusi fejjel és lábbal ellátott oszlopocska három-három szakaszra tagolja; a mellső oldal középső mezejében, faragott csigavonalas keretben, Noé bárkája látható (berakás), a hátsó oldal középső mezejében pedig ugyanilyen keretben kőműves-szerszámok (szintén berakás); mindkét oldal szélső, keskenyebb mezejében kagylódíszes, csekélymélységű fülkében egy-egy berakottművű, allegorikus nőalak. A két keskeny oldallapon egy-egy ízléses rézfogantyú található. Nemesen profilált párkányok és övezetek. A fedélén a kulcstartó-üreget befogadó tagozat széle mentén berakottművű díszítés, az oszlopok feletti kiugrásain pedig egy-egy esztergályozott gombocska látható. 1762-ből való.¹⁵⁽²²¹⁾ Diófából készült, diófa-borítással, jávor-, palisander- és diófa-berakással. Méretei: 60×47×47 cm. (5. kép.)

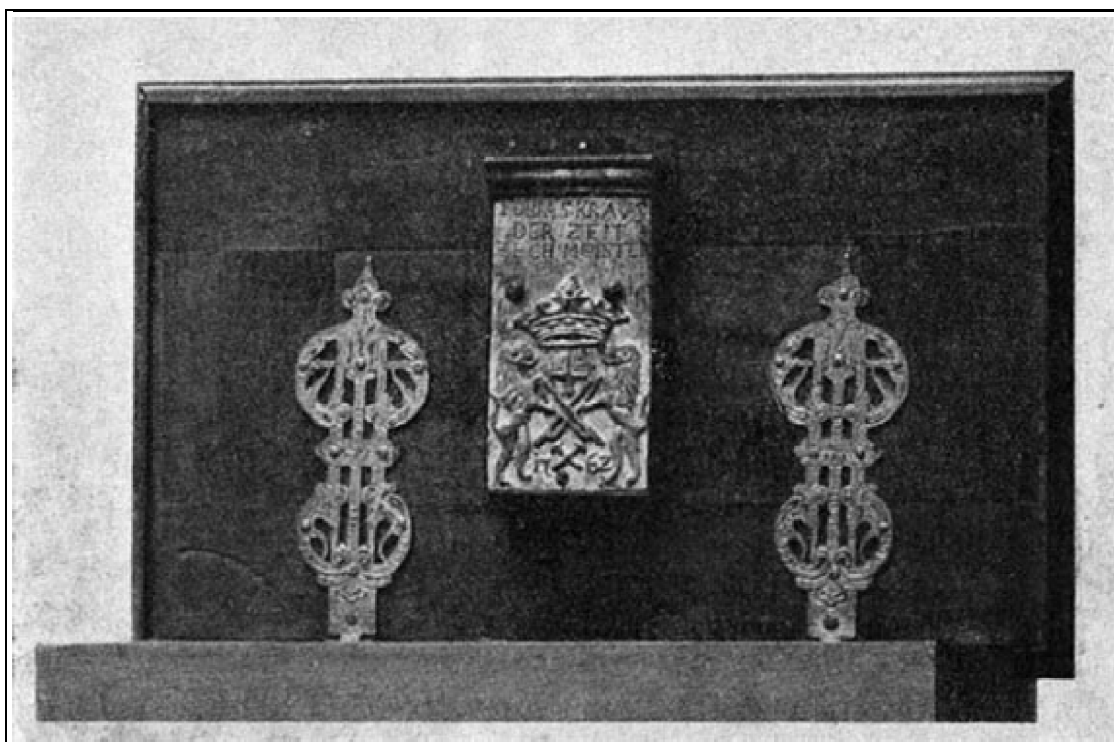

5. kép. A soproni kőművesek, kőfaragók és cserepesek céhládája 1762-ből. (Diebold K. felvétele.)

15. *A posztósok céhládája.* Négy esztergályozott lábbal, finoman profilált alaplécezettel. A síma oldallapok egyhangúságát berakott síkdíszítmény és felirat élénkíti. Az előlapon középen a céh címere, tőle balra-jobbra M K Z – I M T / N N H – I S / I H – T(obias) K(raus) / 17–62. A két keskeny oldallapon egy-egy szépen megmunkált vasfogantyúval. Profilált szélű fedelének közepén kulcstartó-üreg található. Díszes csuklóspántok, pompás zárfedő-lemez (ónozott vasbádog) a következő vésettel: TOBIAS : KRAUS / DER : ZEIT / ZECH : 143MEISTER; lenn a domborúan kivitelezett céhcímer.¹⁶⁽²²²⁾ Diófából való, körte- és jávorfa-berakással. Méretei: 70×45×53 cm. – Krausz Lajos ajándéka 1916-ban. (6–7. kép.)

1426. kép. A soproni posztósok céhládája 1762-ből. (Diebold K. felvétele.)

7. kép. A soproni posztós-céhláda fedelének belső oldala. (Diebold K. felvétele.)

16. Az órások céhládája. Egészen egyszerű példány, két vassfogantyúval, fedelén kulcstartó-üreggel. 1776-ban készült, diófából. [17\(223\)](#) Méretei: 48×31×28 cm.

17. A pékek céhládája. Négy esztergályozott lábon álló, profilált lécezetekkel övezett darab. A két hosszanti oldallap szélei mentén egy-egy toszkán-féloszlop. Az előlapon téglalapalakú mezőben berakás: középen a céh címere, kétoldalt írás: M(eister) M(artin) BRUN / MEYR (Brunmeyr) / ZECH MEISTER – M(eister) I(ohann) C(ristoph) WISCHI / M(eister) I(ohann) S(amuel) BRAUN / DIE / BEISTANDT; a céhcímer alatt évszámjelzés: 1777. A hátlap berakása Noét ábrázolja a békegalambbal. A két keskeny oldalon egy-egy tetszetős rézfogantyú van. A fedél közepén ívelten kiemelkedik. Diófából való, jávor-berakással. Méretei: 51×35×42 cm. (8. kép.)

8. kép. A soproni pékek céhládája 1777-ből. (Diebold K. felvétele.)

18. A szappanfűzők és gyertyamártók céhládája. Fínoman felépített, nemesarányú, berakásokkal gazdagon díszített példány. Négy esztergályozott lábon nyugszik. Profilált alaplécezet, övezetek és fedélszél. Az előlap két egymásmelletti, berakottkeretű, téglalapalakú mezeje közül a baloldali két, egymásnak szembeforduló, 144ágaskodó oroszlán egy-egy gyertyaköteget tart, a jobboldali mezőben álló görögös férfiak jobbában szappan, baljában gyertyaköteg (berakások). A lap felső szegélyén berakott E(ine) . E(hrsame) , S(eifen) . Z(unft), alsó szegélyén M(ichael) K(arner) F(erdinand) B(raun) / F(erdinand) F(ischer) / L(udwig) F(ischer) M(ichael) F(orster) betűk. A hátlap két hasonló alakú mezejében egyazon rokokó-síkdíszítmény (berakás); ugyanitt az alsó szegélyen (A(ndreas) K(undt) 1783 G(asper) K(arner) berakás. A két keskeny oldallapon egy-egy, a kor ízlésére jellemző pompás rézfoganytú található. Fedelének közepén kulcstartóüreg, négy sarkán pedig egy-egy esztergályozott gomb van. Diófából készült, dió- és jávorfa-borítással, tuja- és palisander-berakással.¹⁸⁽²²⁴⁾ Méretei: 56×40×48 cm (9. kép.)

9. kép. A soproni szappanfőzők és gyertyamártók céhládája 1783-ból. (Diebold K. felvétele.)

19. *A könyvkötők céhládája.* Négy esztergályozott lábon álló, egyszerűbb darab, előlapján stílusos kulcspajzssal, a két oldallapon egy-egy vasfogantyúval; fedelén kulcstartó-üreg. 1788-ból való, tölgyfából. [19\(225\)](#) Méretei: 50×40×43 cm.

20. *A fésűsök céhládája.* Négy profilált lábon nyugszik; ugyancsak profilált talapzati lécezettel. A két hosszanti lapján, közepén, berakott kerek mezőben, koszorúba foglalt stilizált rózsadísz (égetés); a mellő lapon, lenn, beégetett évszámjelzés [145\(1799\)](#) található. [20\(226\)](#) Profilált szélű fedelének közepén kulcstartó-üreg. Diófából készült, jávor-berakással. Méretei: 54×35×45 cm.

21. *A kalmárok céhládája.* Négy esztergályozott lábon áll; profilált alaplécezettel és fedélszéllal, két vasfogantyúval, lapos fedéllel. 1800 körül való, puhafából. [21\(227\)](#) Méretei: 59×36×40 cm.

22. *A festők és mázolóknak céhládája.* Négy esztergályozott lábbal, profilált alaplécezettel. Az egészen egyszerű láda egyhangúságát csupán a sík fedélen elhelyezett pálmadíszes zárfedő-lemez és a két keskeny oldallapon levő fogantyúk (ónozott vasból készültek) élénkítik. 1818-ból való, tölgyfából. [22\(228\)](#) Méretei: 56×38×44 cm.

23. *A rézművesek (Gürtler) céhládája.* Egyszerű alak, profilált alaplécezettel, a két keskeny oldalon egy-egy vasfogantyúval. 1827-ben készült, tölgyfából. [23\(229\)](#) Méretei: 46×30×24 cm.

24. *A kékfestők céhládája.* Négy esztergályozott lábon álló, profilált alaplécezzel ellátott egyszerűbb példány. Oldallapjai símák, a függőleges éleket öt-öt pálcátag öleli körül. Fedelének közepén kulcstartó-üreg. A 19. század első feléből való, cseresznyefából.²⁴⁽²³⁰⁾ Méretei: 51×37×45 cm.

25. *A bádogosok céhládája.* Egyszerű alakú; fedelének oldalai gyengén íveltek. A két keskeny oldalán egy-egy erőteljes rézfogantyú. A 19. század első felében készült, jávorfából.²⁵⁽²³¹⁾ Méretei: 55×40×39 cm.

26. *A kefekötők céhládája.* Egyszerűen kivitelezett darab, síma oldallapokkal, fedelének közepén kulcstartó-üreggel. A mellső oldallapon beégetve: F. K. (M. W.) 1832.²⁶⁽²³²⁾ Tölgyfából való. Méretei: 54×37×39 cm.

27. *A posztónyírók céhládája.* Négy esztergályozott lábbal, profilált lábazati párkánnyal. A négy függőleges él bordázott lizénával hangsúlyozott. Az előlap közepén félköríves záródású, keretelt mezőben berakás látható; fenn posztónyíró olló, lenn 1837-es évszám.²⁷⁽²³³⁾ Fedelén kulcstartó-üreggel, a két keskeny oldallapon egy-egy tömör vasfogantyúval ellátott. Tölgyfából készült, jávor-berakással. Méretei: 59×38×43 cm.

28. *A szűrszabók céhládája.* Négy esztergályozott lábon áll. Alaplécezzete és fedélszélei profiláltak. Oldallapjai símák; a mellsőn beégetett felirat és évszám: 18 / M(ichael) : K(lenner) / F(lorian) : L(öffler) / B : S / 37.²⁸⁽²³⁴⁾ A két keskeny oldalán egy-egy vasfogantyú található, fedelén kulcstartó-üreg. Diófából való. Méretei: 59×36×45 cm.

29. *A kárpitások céhládája.* Négy golyószerű lábon nyugvó, igen egyszerűen felépített darab, síma oldallapokkal. A mellső oldalán berakott évszámjelzés: 1838.²⁹⁽²³⁵⁾ Fedelén kulcstartó-üreggel, a két keskeny oldalán egy-egy vasfogantyúval ellátott. Tölgyfából készült. Méretei: 49×33×43 cm.

¹⁴⁶30. *A magyar vargák céhládája.* A különben egyszerű ládának a négy függőleges élt körülölelő háromnegyed-oszlopocskák adnak hangsúlyt. Előlapján 1845-ös, hátlapján 1687-es évszám (berakás) látható. A két keskeny oldalán egy-egy vasfogantyú, fedelén pedig kulcstartó-üreg van. A láda készítési idejének az előlapon levő évszámot (1845) kell vennünk.³⁰⁽²³⁶⁾ Tölgyfából való. Méretei: 63×5×48×49 cm.

31. *Az ácsok céhládája.* Négy esztergályozott lábon áll, profilált alaplécezzel és fedélszélekkel. Előlapját bordázott lizénák, a többi lapot és a fedelet keretelt négyzetes mezők élénkítik. Két vasfogantyúval felszerelt. A 19. század közepéről való, diófából.³¹⁽²³⁷⁾ Méretei: 63×42×42 cm.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI. / Csipkés Kálmán: Sopron sz. kir. város múzeumának céhládái. / II. Sopronmegyei céhládák.

II. Sopronmegyei céhládák.

10. kép. A harkai kovácsok és bognárok céhládája 1696-ból. (Diebold K. felvétele.)

1. *A harkai kovácsok és bognárok céhládája.* Négy finoman esztergályozott lábbal, profilált alaplécezzettel és övezetekkel. Élénken tagozott, faragványokkal és berakásokkal gazdagon díszített remek darab. Előlapján, kétoldalt, egy-egy jónfejjel koronázott és virágdíszes faragvánnyal kitöltött lizéna, középen pedig faragottkeretű mezőben berakottművű felirat, három sorban: SEBASTIAN PELTINGER / FRIDERICH LAKNER / CHRISTOPH SCHNELLER. Lenn, középen, évszámjelzés: 1696. A két keskeny oldalán, keretelt mezőben, egy-egy vasfogantyú található. Hátsó lapján, két keretelt mezőben, a kovács- [147](#)és bognármesterségre vonatkozó berakások. Fedelén kulcstartó-üreg. Diófából készült, jávor-, dió- és palisander-berakással. Méretei: 59×37×45 cm. (10. kép.)

2. *A kismartoni vargák céhládája.* Négy pillérszerű, alacsony lábon nyugszik. Előlapján, a két oldallapon és a fedélen téglalapalakú, mélyített mező. A két keskeny oldallapon egy-egy finoman kovácsolt vasfogantyú. Profilált szélű fedelén díszes kulcspajzs. A 18. század első feléből való, diófából. [32\(238\)](#) Méretei 67×41×38 cm.

3. *A sopronnyéki csizmadiák céhládája.* Négy pillérszerű alacsony lábbal, oldallapjain berakottművű keretelésekkel. A mellső lapon kulcspajzs (rézből), a kereten belül pedig 1793-as évszám és IT betűk (berakva) láthatók. [33\(239\)](#) A két keskeny oldallapon egy-egy vasfogantyú van. Profilált szélű fedele egyébként síma, tagolatlan. Tölgyfából készült, cseresznye- és diófa-berakással. Méretei: 61×39×38 centiméter.

4. *A répcetekhelyi takácsok céhládája.* Egyszerűbb darab, négy pillérszerű lábon áll; alaplécezete profilált,

fedelén kulcstartó-üreg. A 18. század végéről való puhafaláda.³⁴⁽²⁴⁰⁾ Méretei: 56×36×41 cm.

5. *A locsmándi kovácsok és bognárok céhládája.* Négy esztergályozott lábon nyugszik. A mellső oldallapon berakott díszítés: balról kovács-, jobbról bognárszerszámok, középen, lenn évszám: 1869.³⁵⁽²⁴¹⁾ Vasfogantyúi egyszerűek. Fedele gyengéd íveléssel kiemelkedik. Diófából való, jávor-berakással. Méretei: 56×36×35 cm.

*

Végül megemlítjük, hogy a Storno- és a Zettl-gyűjteményben is található soproni eredetű céhládák.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / A SOPRONI MUZEUM KÖZLEMÉNYEI. / Csipkés, K.: Zunftladen des Soproner Museums.

Csipkés, K.: *Zunftladen des Soproner Museums.*

In den reichhaltigen zunftgeschichtlichen Sammlungen des Soproner Museums befinden sich auch mehrere wertvolle, schön aufgebaute Zunftladen, meist Soproner Herkunft, einige aus dem Komitat. Verfasser beschreibt nach einer kurzgefaßten, allgemeinen Einleitung die einzelnen Laden. Die älteste stammt vom Ende des 16. Jahrhunderts, die jüngste trägt die Jahreszahl 1869. Die bedeutendsten Stücke wurden auch abgebildet.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kisebb közlemények.

---

148 Kisebb közlemények.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kisebb közlemények. / Németh Sámuel: Mozaik-képek Sopron multjából.

Németh Sámuel: Mozaik-képek Sopron multjából.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kisebb közlemények. / Németh Sámuel: Mozaik-képek Sopron multjából. / 1. Hogyan tette le 1744-ben Russ Kristóf polgármester a „decretalis” esküt?

1. Hogyan tette le 1744-ben Russ Kristóf polgármester a „decretalis” esküt?

Az 1731-iki „Resolutio Caroliana” kötelezővé tette az állami és városi tisztviselők számára a decretalis eskü letételét. E szerint a protestáns tisztviselőknek is le kellett volna tenni az esküt Máriára és a szentekre. A protestánsok álláspontja ebben a kérdésben az volt, hogy az eskü az isteni tisztelet körébe tartozik s ezért csak Istenre voltak hajlandók esküdni. Sok keserűség, harc származott ebből, a protestánsok a tisztviselői állásokból lassanként kiszorultak.

Sopronban azonban ezt a kényes kérdést is meg tudták oldani! Hajnóczy Dániel beszéli el naplójában, hogy mi módon?

1744. április 24-én délelőtt választották meg a polgármestert, az evangélikus Russ Krósfót, továbbá a városbíró, a katolikus Pintér János Ádámot. A szenátoroktól kísérve még délelőtt folyamán, 11 órakor a parochusi Szent-Lélek-templomba mentek, hogy a helytartótanács rendelete szerint a decretalis esküt letegyék. A plébános az érkezőket ornátusban szónoklattal fogadta, beszédének alapigéjéül az Apostolok Cselekedetének I. 1. versét választotta: „Mikor pedig a Pünköszt napja eljött volna, valának mindnyájan egy akarattal együtt.” Ez igék alapján a Szentlélek tüzeinek eljövetelére könyörgött. A beszéd végeztével felszólította a megválasztott tisztviselőket, hogy az esküt tegyék le. Ezek a középre elhelyezett székekről felkeltek, jelvényeiket (sceptra) letették és az oltár elé járultak. A város jegyzője olvasta fel a decretalis eskü szövegét, amely mindegyik tisztviselő hivatalához volt alkalmazva. A plébános a kinyitott bibliát tartotta a kezében és gondosan figyelt minden egyes szóra. A katolikus városbíró: Pintér János természetesen utána mondta a teljes esküszöveget. Az evangélikus polgármester: Russ Kristóf, mikor az eskünek ahhoz a pontjához ért, amely a szűz Máriára és a Szentekre vonatkozott, elhallgatott. Ezt mindenki jól megfigyelhette, de senki sem tiltakozott, a plébános sem. Az eskütevés szertartásának végeztével a Te Deumot énekeltek, ezután a plébános visszavonult, ellenben a szenátorok és a nép a polgármestert és a városbíró lakásukra kísérték. Ezen a szertartáson mint a külső tanács tagja a naplóiíró Hajnóczy Dániel is résztvett s így mint szem- és fültanu írta le az egész jelenetet.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kisebb közlemények. / Németh Sámuel: Mozaik-képek Sopron multjából. / 2. Deccard János Kristóf leírása a Sopronon átfutó patakokról. (Succincta Comitatus Semproniensis Descriptio. 18–20. lap.)

2. Deccard János Kristóf leírása a Sopronon átfutó patakokról. (Succincta Comitatus Semproniensis Descriptio. 18–20. lap.)

„A *Tasche* nem vízének bősége, hanem változatos folyása miatt érdekes. *Két forrásból* fakad. Az egyik *Pohrbach mellett* inkább alacsonyan, mint magasan fekvő helyen ered. Innen változatos kanyargások után Schadendorff falu felé folyik, mindkét oldalán a szántóföldeket és mezőket öntözi. Sopron előtt a káposztáskertek öntözésére használják. A város kapuja előtt a medrét, mint valami halasmedencét összeszűkítik, – azután a víz egy része az elébe helyezett töltésen mint valami vízesés átfolyik, a másik része csatornán haladva egy közel fekvő malmot hajt. Ezen túl a két ág egyesül, a külvároson átfolyik, s mivel a kórház mellett halad el, *Spittelbachnak* nevezik a németek. Sokféleképpen használják a vizét, míg végre egy ágban a városból kifolyik. A patak *másik forrása Wondorffon túl* van egy kis dombon Sopron felett a középső mérföldkőnél (ad medium lapidem). Innen állandóan [149](#)völgyben folyik keskeny mederben, s ha esős időjárás van, sok malmot hajt, míg Sopronhoz nem ér. Alig halad 500 lépést (bizonyára Bánfalvától számítja az író), töltéssel a város felé kényszerítik folyását. A városfal előtt malmot hajt, de a tulajdonosoknak nem valami sok hasznot nyújthat, mert ha megárad, a töltést széttépi és a malmot víz nélkül hagyja, – ha pedig szárazság van, nincsen vize, – télen meg a fagy miatt egészen beáll s a malomkerekek forgását akadályozza. Arra azonban mégis jó ez a patak, hogy a soproniaknak vizet szállít. Ugyanis három részre osztják: a jobb és a bal ág halastavakat táplál, a középső ág vizét a várárokba bocsátják, amely a város falait körülveszi. Ugyanezt a patakot látjuk a posztosok árkában, amelybe a jobb ágból vezetik a vizet. Innét tovább a város hátsó kapujához (ad portam urbis inferioris) folyik, itt a híd alatt halad néhány lépést s azután földalatti csatornán át egyesül a többi ággal, amelyek a házak között folynak. Végre a kertek kerítése mellett a külső város falához épült malomhoz folyik, innét legkevesebb 400 lépést

számítva *egyeseül az előbbi patak*kal. (Értsd: Rohrbachnál eredő ággal, a „Spittelbach”-al.) Vize bővebb lesz, kelet felé fordul s a város alatt lévő malmokat hasznosabb s állandóbb módon látja el vízzel. Ezekén áthaladva, nagy kanyarodást végez, majd jobbra fordulva visszatér eredeti déli irányához, amelytől elfordult. Felveszi azokat a vizeket is, amelyek a városon felül a zsilipeken átfolytak s ezután lejtős mezőn Kópháza és Czenk falvakhoz érkeznek, s *innét nevét megváltoztatva, „Ikvá”-nak kezdik hívni*. Ritzing felett felveszi a hegyből eredő is patakot s esőzések idején annyira megduzzad, hogy partjain túláradva sokat árt a rétekeknek különösen Szélsárkány, Loos, Pinye, Musay falvaknál. Amikor a síkságra ér, folyása kanyargós, lassú lesz s arra a mocsaras tájra folyik, amelyikről előbb megemlékeztünk (t. i. a Hanságba). Nincs sehol határozott vége, hanem lassanként szűnik meg, úgy mint a Répza-ról említettük. Lehetséges, hogy a Rába vizei veszik fel.”...

*

Ebben a leírásban érdekes a *Tasche* név! Így nevezi az író a mai Rákpatatot és Ikvapatakot egyesülésük előtt. A Rákpatatnak itt egyáltalán nincs külön neve, az Ikvát a két ág egyesülése előtt Spittelbachnak is hívják. *Ikva* nevét csak a két ág: a Rákpatat és a mai Ikva összefolyásától nyeri. Ez a *Tasche* név előfordul még a 15. századból származó oklevélben is: „in suburbio einsdem civitalis Soproniensis penes fluvium Thaycha vocatum. (Dr. vitéz Házi Jenő: Sopron sz. kir. város története. I. r. 6. k. 137. l.) Találjuk a 18. századból származó feljegyzésekben is: „Mellette (t. i. Sopron mellett) folyik el Spittelbach, régi nevén *Thetza*, amely a mezőkre és a szántóföldekre áradásai miatt gyakran káros...” („Varia” Egyetemes ev. levéltár, I. a. 13. 2.) A *Tasche*, *fluvius Thaycha*, *Theiza* ugyanaz a név, amelynek eredetét egyelőre még homály fedli.

*

Érdeemes pár szót szólni arról a munkáról is, amelyben a fentebb közölt részt találjuk.

Deccard János Kristóf a soproni evangélikus líceum érdemes rektora volt 1712–1714-ig. Életéről, irodalmi munkásságáról Szemlénk már megemlékezett (V. évfolyam, 1941. 2. sz. 136. l. *Leitner József* cikke). E kornak polihisztórikus tudósai különösen szívesen foglalkoztak történelemmel és földrajzzal. Soproni tudósaink a 18. században kötelességüknek érezték a város leíró földrajzával, emlékeinek számbavételével való foglalkozást.

Hogy csak egy pár munkát említsünk e korból, utalunk a következőkre: Hajnóczy 150Dániel: *Iter Neosoliense*, – Dobner Sebestyén Ferdinánd: *Topologia Semproniensis*, – Wietoris Jonathán: *Soproniensis urbis status et proventus*, – *Deccard: Succincta comitatus Semproniensis Descriptio*. – Ez utóbbiból közöltük a *Tasche*-patak leírását.

Deccard e műve az Egyetemes ev. levéltárban található (V. 31.) ezzel a bejegyzéssel: „Possessor Joannes Guiliel. Deccard M. Oct. Ao 1743.” – Deccard János Vilmos fia volt Deccard János Kristóf rektornak, soproni orvos, aki a botanika iránt is érdeklődött. Nincs a műben sehol sem feltüntetve, hogy írója Deccard János Kristóf lenne, de mellette szól a hagyomány (Müllner Mátyás: A soproni evang. főtanoda története, 70. lap) s az a körülmény, hogy részletesen leírja benne egy 1718-iki hangsági útját. Deccardról pedig tudjuk, hogy növényteni kutatások szempontjából a vidéken sokat barangolt.

A „*Succincta Descriptio...*” rendszeres összeállításban foglalkozik a vármegyével. Két főrésze oszlik: I. *Membrum Physicum*. – II. *Membrum politicum*. Az első szól Sopron vármegye nevééről, fekvéséről, hegyeiről, vizeiről, – különösen részletesen a Hanságról és a Fertőről, – megemlíti az éghajlat sajátosságait,

a gazdasági vonatkozásokat: állattenyésztést, vadászatot, halászatot. Itt említi meg a rákosi kőfejtőt s a régi római numismatikai leleteket. A második rész alpontjai: a megye története, a lakosság: magyarok, németek, horvátok, – ezeknek jellemző tulajdonságai. A megye kormányzása, – a főispánok nevei Esterházy Miklós hercegig. Itt abbanmaradt a munka, – a terv szerint szólt volna még a megye nemességéről és címeréről.

A könyvecskében a megyére vonatkozó tanulmányon kívül egyéb történeti feljegyzések is vannak. Egyiknek címe: *De regno Hungariae*. Hogy Magyarország európai küldetésének, jelentőségének tudata mennyire élt ekkor is a lelkekben, mutatják a következő sorok: „Germani per Hungarorum arma ditiescunt, Itali per Hungarorum funera vivunt, Galli per Hungarorum calamitates quiescunt, Hispani per Hungarorum jacturas crescunt, Britanni per Hungarorum labores gaudent, Sarmatae per Hungarorum molestias otiantur et omnes Christiani per eorum beneficia sunt in tuto. *Hungaria est clipeus et Arx Christianitatis inexpugnabilis!*” (A németek a magyar fegyverek által gazdagodnak, az olaszok a magyarok gyászából élnek, a gallusok a magyarok veszteségei miatt élnek békén, a spanyolok a magyarok szenvedésein gyarapodnak, a brittek a magyarok küzdelmei árán örvendezhetnek, a szarmatáknak a magyarok harcai szerzik meg a nyugalmat, – az egész keresztyénség az ő jótéteményeik révén él biztonságban! *Magyarország pajzsa és bevehetetlen vára a keresztyénségnek!*) – Ezt írta Deccard Sopronban 1743-ban, éppen 200 évvel ezelőtt!

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kisebb közlemények. / ry.: Sopron város 1530. évi pecsétje.

ry.: Sopron város 1530. évi pecsétje.

Lapunk ez évi első számában Mollay Károly dr. ismertette városunknak 1530. évi pecsétjét. A nyomda tévedésből a kliséket felcserélte s így az 1530. évi pecsétkép helyébe az 1340. évi került.

E hibát helyesbítve közöljük most az 1530. évi pecsét hiteles képét.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kisebb közlemények. / Vargha Ferenc dr.: A hatéves Soproni Nyári Egyetem.

151 Vargha Ferenc dr.: A hatéves Soproni Nyári Egyetem.

Ma már nem kétséges, hogy a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem évről-évre megrendezett Nyári Egyeteme Sopron város kulturális életének hézagpótló intézménye s ennek ma már oly szerves részévé fejlődött, mint akár a nagymultú Frankenburg Irodalmi és Művészeti Kör, vagy pedig a Liszt Ferenc Zeneegyesület.

A Nyári Egyetem Tanulmányi Bizottsága a munkatervet úgy állapította meg, hogy a vezető szerep minden évben az egyetem másik fakultásának jut. A Műegyetem öt fakultására való tekintettel Nyári Egyetemünk előadásai tehát ötéves ciklusokra tagozódtak és így az 1942. évben a Nyári Egyetem második ciklusát kezdhette meg. A súlyos háborús viszonyok, amelyek az egész világot lángbaborították, erősen hátráltatták a rendezést; a magyar középosztály anyagi helyzete katasztrofálisan megromlott, a közhivatalokban feltorlódtott munka következtében pedig a hallgatóság egy része nehezen kapott szabadságot és a katonai behívások is ritkították a létszámot. Így azután eddig első esetben tört meg az évről-évre emelkedő fejlődés vonala, de a csökkenés még mindig nem volt olyan nagymérvű, mint azt a mai háborús világban várhattuk volna. Ez a Nyári Egyetem valódi elhivatottságának és szükségességének legbeszédesebb bizonyítéka. A jelentkeztetkekről különben az alábbi érdekes táblázat tájékoztat:

A m. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem rendkívül érdekes jelentése felsorolja, hogy a hallgatók hivatás szerint a következőképpen oszoltak meg: minisztériumi tisztviselő: 5, egyetemi tanár: 25, egyetemi tanársegéd: 16, egyetemi hallgató (nem soproni): 26, mérnök: 49, köztisztviselő: 494, magántisztviselő: 41, tanár, tanárnő: 31, tanító, tanítónő: 58, orvos: 6, katonatiszt: 10, egyházi személy: 3, gyógyszerész: 1, földbirtokos: 4, vasúti tisztviselő: 11, kereskedő: 8, iparos: 4, magánzó és nyugdíjas: 12, családtag: 57, összesen: 851.

	1937		1938.		1939.		1940.		1941.		1942.	
		%		%		%		%		%		%
Soproni résztvevők	404	80	380	56	563	66	564	63	526	48	482	57
Budapesti résztvevők	60	12	181	26	209	24	246	28	332	31	256	31
Egyéb belföldi résztvevők	35	7	106	15	66	8	81	9	225	21	103	12
Külföldi résztvevők	1		17	3	14	2	1	–	1	–	–	–
Összesen	500	100	684	100	852	100	892	100	1084	100	851	100

A hatodik Nyári Egyetem 851 hallgatójából 365 vidéki résztvevő volt (azaz 43%), a soproni résztvevők száma pedig 486-ot (azaz 57%-ot) tett ki. Budapestről 256-an látogatták a Nyári Egyetemet és ezenkívül a megnagyobbodott Magyarország minden részéből: 67 helységből összesen 109 hallgató jelentkezett; 8-an Gyórból; 4-en Kalocsáról, Miskolcra, Pestszenterzsébetre, Pécsről és Újpestről; 3-an a tolnamegyei Bikádpusztáról, Esztergomból, Felsőgödről és Szombathelyről; 2 hallgató a beszterce-naszódvármegyei

Borgóprundról, Dunakeszi, Hódmezővásárhely, Kispeszt, Kolozsvár, [152](#) az aradmegyei Medgyesháza, Muraszombat, Ózd, Rákoshegy és Tatabányáról; a többi községből egy-egy hallgató.

1942-ben a Nyári Tanfolyamokon a Mérnöki és Építészeti Kar vezetésével augusztus 1-től 19-ig, összesen 13 napon 72 előadási órában 48 előadást tartottak az illusztris előadók. Az előző évekhez hasonlóan kitűnően sikerültek a Nyári Egyetemmel kapcsolatosan rendezett tanulmányi és szórakozási kirándulások. Így többek között Kőszegre, a pannonhalmi főmonostorba, a rákosi kőfejtőre és a Tómalomra, a Mithrász-barlangba, a Muck-kilátóra, a Várhelyre és a Fertőre. Sopron város mozgófényképszínháza két külön előadást tartott a Nyári Egyetem résztvevői részére. Egy soproni hölgybizottság Dr. Kamenszky Árpádné polgármesterével az élén különböző társadalmi összejöveteleket rendezett.

A Nyári Egyetem rendezősege nagy köszönettel tartozik Dr. Kamenszky Árpádnak, Sopron szab. kir. thj. város polgármesterének, valamint Budapest Székesfővárosnak, a szakminisztériumoknak és hazánk vezető kereskedelmi és ipari vállalatainak, melyeknek révén sikerült összegyűjteni azt a 14.000 pengőt, amiből ezt a reprezentatív kulturális vállalkozást újból megrendezni sikerült. A Nyári Egyetem életrevalóságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy már a megelőző években, odaadó munkássággal elért magas színvonalát a mai rendkívüli idők ellenére is nemcsak továbbra is fenn tudták tartani, hanem több tekintetben sikerült előbbre is vinni a Nyári Tanfolyamok ügyét. Hogy pedig Sopron város társadalma részéről évről-évre nagyobb az érdeklődés a nyári egyetemi előadások iránt, ez annak a jele, hogy kiváló előadóinknak nemcsak sikerült utat találniuk kedves soproni hallgatóságunk szívéhez, hanem annak is, hogy a patinás város társadalma igazán megszerette ezt az intézményt és a magáénak, Sopron város értékes kultúrája jobb részének tekinti. A Soproni Nyári Egyetem tehát, rövid hatéves pályafutásával, elérte azt a rendkívül fontos célkitűzést, hogy benső kapcsolatot létesített a „Civitas fidelissima” ősi magasszínvonalú műveltsége és a magyar mérnöki és gazdasági tudományok Budapestről kisugárzó ezeréves magyar kultúrája között.

Hálás öszönettel kell tehát megemlékeznünk azokról a férfiakról, akik fáradhatatlan munkával létrehozták és továbbfejlesztették a háborús Európa kellős közepén ezt a magasszínvonalú, kulturális vállalkozást, tanubizonyosságot téve Magyarország dunamedencei szellemi felsőbbsege mellett: Dr. Czettler Jenő, a Tanulmányi Bizottság elnöke, Dr. Márffy Ede, a Nyári Egyetem budapesti, vitéz Bokor Rezső, a Nyári Egyetem soproni igazgatójáról és Dr. Tárczy-Hornoch Antal egyetemi tanárokról.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kisebb közlemények. / Csatkai Endre dr.: Nagycenki zeneélet az 1850-es években.

Csatkai Endre dr.: Nagycenki zeneélet az 1850-es években.

Az 1850-es években Cenken valamiféle földművesiskola volt, amelynek emlékezete meglehetősen elenyészett. Tanulói, úgy látszik, nagyon táncos és dalos kedvűek lehettek, mert ahogy az 1857-es soproni újság¹⁽²⁴²⁾ jelenti, egy Csárdást adtak ki a saját költségükön. Mivel pedig az efféle művek nem szoktak nagyon kelendők lenni, valószínűnek tartjuk, hogy az 1858-ban egy soproni naptárban²⁽²⁴³⁾ hirdetett „Czenki emlék” csárdással lesz azonos, ami 40 krajcárért volt kapható. A naptár már valamivel bővebb felvilágosítást is tud adni a szerzőre nézve: ez Németh János és a szóbanforgó szerzőnek 10. műve. Ugyancsak a naptár hirdeti Németh János másik művét is, a Lora polkát, minek is árát [153](#)24 krajcárban szabták meg. Tudvalevőleg a magyar zenének éppen a Bach-korszak Sopronjában volt a „csak azért is” jelige jegyében nagy keletje, innen az árkülönbség is. Vajjon ki ez a Németh János, akit a cenki ifjúság csárdásának kiadásához segített? A magas „opuszám” (10) arra enged következtetni, hogy gyakorlottabb

zeneszerzővel állunk szemben és tán nem csalódunk, ha azt hisszük, ez a Németh János a horpácsi tisztartónak, nemes Németh Mihálynak és Krakszner Ágnesnek a fia, ki is 1836 november 9-én született Sopronhorpácsott. Keresztanyja Homolich Anna, keresztatyja pedig Somogyi János, Széchényi Lajos gróf titkára volt; az utóbbi hűségének legújabbán derültek ki a bizonyítékai, ugyanis a bécsi titkos rendőrség megkérnyékezte, hogy kenyéradó gazdájáról, aki egyébként a császárné udvarmestere volt, szolgáltatson esetleges terhelő adatokat. Németh János nevét azonban később hasztalan keressük kottákon, mert mint Szentirmay Elemér írta szebbnél-szebb elterjedt magyar dalait. Gyöngyszemük: a Csak egy kis lány van a világon. Ő állította össze a legsikeresebb népszínművek zenéjét is, így a Falu rosszáét. Csakhogy, bár csupán 1908-ban halt meg, feledés lett a bére.³⁽²⁴⁴⁾ Már életében a világhírű spanyol hegedűművész, Sarasate nevének említése nélkül feldolgozta és kiadta a Csak egy kislány-t. Születésének százéves évfordulóján szülő vármegyéjében egy hang sem emlékezett meg róla. Valószínűnek tartom, hogy a gazdatiszt fia érdeklődött a szomszéd falu földművesiskolájának fiatalága iránt és egyik zsengejét, még családi nevén, nekik ajánlotta.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Könyvismertetés.

Könyvismertetés.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Könyvismertetés. / A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve 1942.

A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve 1942.

Ezen a címen az alig egyéves Gróf Teleki Pál Tudományos Intézethez tartozó Történettudományi Intézet hatalmas kötete hagyta el nemrégiben a sajtót, amely tartalmazza az Intézet kebelében működő szakelődök egy-egy kérdésre vonatkozó tudományos feldolgozását. Olyan felkészültségű és alapos tanulmányokkal állunk itt szemben kivétel nélkül, hogy azok díszére válnak nemcsak a szóbanforgó Intézetnek, hanem a magyar tudományos világnak is és megérdemelnék, hogy mindegyikkel részletesen foglalkozzunk. Folyóiratunk korlátolt terjedelme és helytörténeti beállítottsága miatt erre a hálás feladatra mégsem vállalkozhatunk, hanem csupán három tanulmány ismertetésére szorítkozunk.

I. *A magyar királyság megalakulásával* foglalkozik az Intézet igazgatójának, *Deér Józsefnek* 88 oldal terjedelmű értekezése. Nem kisebb kérdéstről van itt szó, mint arról, hogy vajjon helytálló-e III. Ottó német császár megítélésében a legutóbbi másfél évtized leforgása alatt beállott fordulattal kapcsolatosan az a német történetírók részéről hangoztatott felfogás, mely Szent István koronáját *patriciusinak* tünteti fel, amiben a német császártól való *függés* fogalma jut kifejezésre. E felfogás alapja elsősorban a Chabannesi Ademar C. jelzésű szövegezése, mely elmondja, hogy Ottó császár a saját lándzsáját, a Szent Mór lándzsát adta ajándékba a magyarok fejedelmének. Deér ezzel szemben meggyőző erővel mutatja ki, hogy a C. szövegezésben Gallus krónikás hatására visszavezethető kompilációval van dolgunk, melyet a ¹⁵⁴magyar-német kapcsolatok kútfőinek sorából, mint megbízhatatlant, törölnünk kell! Ettől eltekintve a lándzsa, mint koronázási jelvény az egész középkor folyamán nem fordul elő nálunk, így van ez még Péter

király esetében is, akit pedig kétszer koronáztak meg, ellenben a lándzsa szerephez jut a másodszeri koronázást követő évben (1045) a hűbéresi átadási aktusban. A Nagyobb Legendában a királyi diadémra vonatkozó „*imperialis excellentiae signum*” kifejezésből szintén arra útmutatást látni, mint Brackmann teszi, hogy ez császári eredetre mutat, hasonlóképpen tévedés, mert Heinz Löwe kutatásai meggyőzően igazolják, hogy az *imperialis* jelző nem „császárit” jelent, hanem az *imperium* szó a *regnum* fogalmát fedi. A kétségtelenül hiteles kútfőnek tekintendő Thietmar merseburgi történetíró idevonatkozó tudósítása is helytelenül van értelmezve, miként azt Deér éles okfejtéssel kimutatja, egyúttal az egyedül megfelelő értelemre rámutat: eszerint István a császár „kegyéből és biztatására koronát és áldást nyert” – a pápától.

Ahogy III. Ottó római császársága nem teremtett új helyzetet a Birodalom és Magyarország viszonyában, ugyanezt állapíthatjuk meg a „*servus apostolorum*” cím felvételéről is, melynek első feltűnésével egyébként Szent István megkoronázása után találkozunk, tehát Schramm és követőinek elmélete a száraz időrend szempontjából sem helytálló.

Mindezek alapján, valamint Thietmar rövid mondatában szereplő *benedictio* szó korszerű jelentésének ismeretében a szerző a Nagy Legenda tudósítása nyomán meggyőződésünk szerint is más eredményhez nem juthatott el, mint ahhoz, melyet így fejez ki: István koronázására tehát felhatalmazást egyedül a pápa adott, magyar viszonylatban ő „az egyedüli cselekvő” s a császárnak mellette csupán a „kegy és biztatás”, azaz a pápánál való közbenjárás szerepe jutott. Pontosán mindannak az ellenkezője történt, ami néhány hónappal előbb Gnesenben lejátszódott.

Szent Istvánnak II. Szilveszter pápától nyert aroncskoronája bár nem jelentheti a császárral azonos értékelést, azonban fordulópont a hatalomátruházási felfogás történetében és szimbóluma a király győzhetetlenségének és országgyarapító mivoltának.

II. Nem kevésbé súlyos és alapvető fontosságú kérdést tárgyal meg *Kniezsa István*: A szláv apostolok és a tótok c. egy ív terjedelmű tanulmányában. Azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy az egyházi szláv nyelv megalkotói: Cyrill és Metód működtek-e a tótoklakta területen vagy sem? Ebből a szempontból sorra vesz minden érvet és figyelembevehető szempontot és arra a végső megállapításra jut, hogy nincs egyetlen érve sem, amely a felfogás mellett szólna. Van azonban néhány olyan körülmény és adat, amely határozottan ez ellen bizonyít. Ezt az eredményt igazolja egyébiránt a Cyrill és Metód-kultusz teljes hiánya is. Nemcsak a templomok és kápolnák patrocíniumai között nem találjuk a szláv apostolokat, de még a liturgikus könyveink officiumában sem fordul elő nevük, mi annál inkább feltűnő, mivel ugyanekkor Morvaországban és Csehországban a tiszteletük igen bensőséges volt.

III. Helytörténeti szempontból minket legközelebről mégis *Mollay Károly*: Ödenburg c. helynévfajtése és településtörténete érdekel. Igen tanulságos sorozatban e név minden jelentős írásváltozatával megismerttet minket a szerző. Ez az összeállítás megérdemelt minden fáradságot, mert azonnal észrevehetjük, hogy a krónikákban 1273-nál régebbi, az oklevelekben pedig 1361-nél régebbi adat Sopron német nevére nem fordul elő két eset kivételével: egyik Német Lajos 859. évi oklevelében olvasható *Odinburch* adat, míg a másik a nideraltaichi évkönyveknek 155 az 1065. évre vonatkozó *Deserta Civitas* kitétele.

A nideraltaichi évkönyvek nem maradtak fenn eredetiben. 1486 körül Staindel János, 1517-ből pedig Aventinus másolatát bírjuk. Ez utóbbi másolatát fogadták el az évkönyv kiadói hitelesnek. Ez az egyetlen körülmény éppen elég ok ahhoz, hogy *nyelvészeti* szempontból az évkönyv helynév adatai gyanusak legyenek. De a *Deserta Civitas* azonosítása Sopronnal, miként ezt Aventinus teszi önkényesen a lapszéli jegyzetben, forráskritikai, történeti és földrajzi szempontból sem igazolható, nem szólva arról, hogy

1065-ben a Deserta Civitas kifejezés Sopronnal kapcsolatban anakronisztikus elnevezés, hisz Sopron csupán 1277-ben nyerte el a városi rangot, sőt hiteles pecsétjén csak 1340-től használja a „civitas” kifejezést „castrum” helyett.

Német Lajosnak 859. évi oklevele, amelyben *Odinburch* adat olvasható, szintén nem maradt fenn eredetiben. A legrégebbi másolata egy 12. századi passzai chartulariumban fordul elő, tehát hamisításokkal terhelt gyanús helyről. A szerző ezt a méltán híresnek mondható oklevelet ugyan csupán *nyelvészeti* szempontból tekinti hamisítványnak, a magunk részéről mindenesetre felettebb szükségesnek tartanók, hogy szövege is alapos vizsgálat alá vésse, bár annak bizonyítása után, hogy az oklevél *Odinburch* adata nem vonatkozik Sopronra, értékét a mi szempontunkból teljesen elvesztette. Egyenesen elképesztő, hogy e névhez milyen messzemenő településtörténeti következtetéseket fűzött a történeti irodalom attól fogva, hogy Oefele 1763-ban Aventinus nyomán ez oklevelet kivonatossan ismét közölte. Valóságos tudós hagyomány alakult ki ez oklevél Ödenburg neve körül, amelyet 1934-ben Kehr Pál is elfogadott, akitől való az oklevél szövegének első kritikai kiadása. Mollay elvülhetetlen érdeme marad, hogy ezt az évszázados „tudós hagyományt” végérvényesen megdöntötte. Ennek a hagyománynak éppen az volt a sarkalatos hibája, hogy Sopron = Ödenburg érdekében az oklevél többi helynévadaita elmellőzte, illetve sokszor nevetségesen erőszakolt magyarázatokkal kísérletezett, holott egyszerűvé és világossá válik azonnal minden, ha mint a szerző is tette, nem Sopronból, hanem Kumberg helységről indulunk ki. Mindent összefoglalva, Német Lajos e 859. évi oklevele nem Nyugat-Magyarország, hanem a gráci síkság településtörténetéhez nyújt értékes adatokat.

Nagyon tanulságos mindaz, amit Mollay tanulmányának II. fejezetében „A helynév utóélete” címen elmond. E fejtegetéseiből csupán azt az egy fontos megállapítást emeljük ki, amelyet röviden a római-avar-magyar kontinuitásnak nevezhetjük. Ez a gondolat már felvetődött egyik fiatalon elhunyt magyar történetírónál, Pleidell Ambrusnál, más utakon ide jutottak Schwartz Elemér és Klebel Eduard is, de testet ez a gondolat Mollay értekezésében öltött, ki a 859. évi oklevél vonatkozásait egyrészt helyesen meghatározta, másrészt bizonyította, hogy Sopron politikailag nem Pannonia, hanem Avaria területéhez tartozik. Ennek az Avariának földrajzi kiterjedését is megállapítja, amidőn azt a mai Moson és Sopron vármegyék területére és arra a keskeny alsóausztriai földszívre vonatkoztatja, mely e megyéktől északra a Dunáig terül el. Ez a földrajzi körülhatárolás abból a szempontból fontos, mert e területen egyetlen karolingkori település sincsen, mert nem is lehetett.

Mindezek után Mollay legutoljára a helynév településtörténeti jelentésével foglalkozik. Miként Győrött és Szombathelyen, ugyanúgy Sopronban is a magyarok a római castrumban telepedtek meg, vagyis a mai belváros területén, ezzel szemben már Róbert Károly király 1330. évi oklevelében említett a városon kívül 156fekvő „Burg” nem más, mint a mai Bécsi-domb tájékán a római amphitheatrum környékén az elnéptelenedett avar őrhely, illetve szálláshely emléke. Az 1273–1300. években először előforduló *Ödenburg* név erre a „castrum Suprun”-tól történetileg és helyrajzilag is különálló, az ekkor élénkebben megindulásban lévő német bevándorlók által ismét benépesített területre vonatkozik. Ez a név csakhamar ráragadt a belvárosra is, mely névátvitel annál is inkább természetes folyamat volt, mivel 1283–1330. közti időben az eredetileg magyar belváros lakossága mindinkább németté alakult át. Ez a lassú és fokozatos elnémetesedése a városnak 1361-ben az első németnyelvű városi oklevél kiadásával, majd 1379-ben a német nyelven elkészített telekkönyv által eléggé kifejezésre jut.

Az általunk fentiekben ismertetett mindhárom tanulmány nagy és mély tanulságot rejt magában a magyar történettudomány művelése szempontjából. Az egyik tanulság az, hogy a külföld részéről minden, országunkkal foglalkozó értekezést és könyvet a legnagyobb figyelemmel kell kísérni. Ha ezek történeti

vonatkozásúak, úgy azokra a magyar történettudomány leghivatottabb szakembere adja meg a szükségesnek mutakozó választ a külföld által is megérthető nyelven. A nemtörődömség ezen a vonalon igen káros következményekkel járhat.

Amilyen módon Gombos Albin az elbeszélő forrásokat összegyűjtötte, legalább regesta formájában ugyanígy kellene tenni a külföldi származású, de magyar vonatkozásokat magukban foglaló oklevelekkel is talán 1301-ig bezárólag, hogy tisztán lássunk ebben a tekintetben is. Az egészen fontosnak tekinthető források kritikai megrostálása elől szintén nem zárkozhatunk el stb., stb. Mivel pedig a honfoglalás és a királyság első századaiban sok kérdést még mindig sűrű homály fed, e célból rendszeres ásatásokra lenne szükség, mert hogy egy ilyen ásatás milyen felfedezéseket vonhat maga után, példakép e helyen hivatkozom a multévi *bánfalvi* ásatásokra.

Miként látjuk, már az elmondottakból is sok a teendő minden irányban és e teendőket tervszerűen kellene végrehajtani. Ezt a tervszerűséget látjuk biztosítva a Magyar Történettudományi Intézetben, erről győzött meg már az első évkönyv is. Szívből kívánjuk, hogy még e mostanihoz hasonló sok siker kísérje további működését.

Dr. vitéz Házi Jenő.:

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Könyvismertetés. / Acta Savariensia.

Acta Savariensia.

Fenti címen érdekes és értékes kiadványsorozat indult meg Géfin Gyula dr. szombathelyi püspöki szemináriumi igazgató szerkesztésében, mely Szombathely város történeti emlékeinek közlését és tudományos feldolgozását tűzte ki közelebbi céljául. A sorozatból eddig két füzet jelent meg. Az első *Savaria-Szombathely Topografiája*, a második *Lapidarium Savariense* címet viseli. Mindkét munkának szerzője: *Dr. Paulovics István* egyetemi tanár.

I. *Savaria topografiája* Szombathely város római kori képét tárja elénk a leletek, maradványok és ásatások eddigi eredményei alapján. Savaria volt Pannonia Superior nevű tartomány székhelye. Már a Kr. u. 1. század első felében római uralom alá került, Claudius császár (41–54) *colonia* rangra emelte. Savaria provinciális viszonylatban nagy szerepet játszott a római uralom idején, mely majdnem félévezreden át tartott, s amelynek csak a népvándorlás vihara, a húnok megjelenése vetett véget az 5. században. Végleges rombadöltét a 455. évi földrengéssel hozzák kapcsolatba. A római kor emlékeinek érdekességét fokozza az a körülmény, hogy a feltárt leletek tanúsága szerint az őskereszténység **157**nyomai már a 3. századtól kezdődőleg igazolhatók.

Savaria jelentőségét a római korban az is bizonyítja, hogy falai közt több ízben tartózkodtak a császárok, így Valentinianus 375-ben, Nagy Konstantin 322-ben, Septimus Severust pedig itt kiáltották ki császárrá 193-ban.

Savaria monumentális emlékei mind elpusztultak, létezésükről azonban a földből kiásott maradványok kétségbevonhatatlan bizonyosságot szolgáltatnak. Savaria központja a mai püspökvár és annak tartozékai táján volt. A mai székesegyház területén volt a *forum* (római főtér), a püspöki palota és annak udvarán a *capitolium*. Maga az antik város a Perint és Gyöngyös patakok között terült el.

Az antik Savaria értékes maradványaival már korábban is többen foglalkoztak – így különösen Schoenwiesner István a 18. század végén –, de jelentős topografiai kutatások csak az 1938–41. években történtek, amelyekre az alkalmat a szemináriumi építkezés szolgáltatta. Az ásátások a szeminárium és püspökvár kertjében folytak Lux Kálmán és Paulovics István vezetése mellett; helyi vezetője és lelke Géfin Gyula pápai titkos kamarás, szemináriumi rektor volt. Az ásátások gazdag eredményeiből elsősorban *Szent Quirinus* sisciai (Sziszek) püspök *basilicáját* kell felemlítenünk; hossza 47·40 m, szélessége 16·40 m. A Kr. u. 4. század első felében épült. A basilica hajójának pompás *mozaikpadlója* legnagyobb részben szintén elpusztult s csak az ornamentális szegélyrészek maradtak ránk, de romjaiból is szépség és nagyszerűség árad felénk. A basilicával összefüggően egy *baptisterium* (keresztelő kápolna), sőt egy *consignatorium* (püspöki functio céljait szolgáló helyiség) alapjait is feltárták. Ez utóbbi nemcsak arra enged következtetni, hogy Savaria már a római korban népes egyházközséggel rendelkezett, de valószínűleg ugyanakkor püspöki székhely is volt. A jelenlegi szombathelyi püspökséget Mária Terézia alapította 1777-ben, addig a győri püspökséghez tartozott.

Még 1939-ben került felszínre a basilica apsisától északra a Sopron felé vezető Via Scarabantensisen fekvő *Porta Scarabantensis*, vagyis soproni kapu alapépítménye, melynek létesítése a Kr. u. 1. századra tehető. A kapu előtt egy még római, de már jellegzetesen keresztény szentély vagy kápolna, ú. n. *cella trichora* alapépítményét találták, ez azonban valószínűleg már az 5. századból való. Egy régebbi építményből átalakítva, a keresztény basilica lényeges tartozékaként a *catechumeneum* (hitujoncok tartózkodó helye) romjai is fellelhetők.

A Savaria maradványait felszínre hozó ásátások folyamán a szombathelyi vár maradványaira is rábukkantak.

Az ásátásokkal kapcsolatban több római utat is feltártak, számos építészeti töredéket, agyagtárgyakat és egyéb ingó leleteket találtak.

Szombathely vára az ősi Savaria romjain valószínűleg a 13. században épült és a győri püspökség tartozéka volt. 1532-ben a török elfoglalta, de már 1554-ben visszakerült régi tulajdonosának, a győri püspökségnek kezére. Nagyobb szerepet nem vitt az ország életében. Az 1716. évi tűzvész nagyon megrongálta. Szily János püspök 1791-ben teljesen lebontatta, anyagát a székesegyház építéséhez használta fel. Emléke „püspökvár” néven mai napig fennmaradt.

II. A *Lapidarium Savariense* című füzet azokat a római köemlékeket ismerteti, amelyek jelenleg a szombathelyi múzeumban nyertek elhelyezést. A bevezetésben a szerző rövid áttekintést nyújt a lapidarium történetéről, megnevezi a köemlékek összegyűjtőit, kiemelve Szily János, a szombathelyi egyházmegye [158](#)első püspökének e téren is szerzett nagy érdemeit.

A lapidarium anyagát főképp szobrok, oltárok, sírkövek, feliratos kőlapok és azok töredékei alkotják.

A szobrok közül a legkiválóbbak a *capitoliumi triasz-torzók* (Juppiter, Juno, Minerva), amelyek a mai püspöki palota 18. századvégi építése alkalmával kerültek felszínre, tehát az egykori forumon, Savaria központjában állottak; a Kr. u. 1. században készültek.

Különösen tanulságosak a feliratok, melyeken megtaláljuk még a rómaid megelőző kor kultuszainak maradványait (Aecorna, Fata Tenatia), a római istenek és istennők neveit (Luna Lucifera, Mars, Mercurius, Hercules, Victoria, Nemesis, Liber, Nympha), a papi kollégiumok rendjét (Pontifex, Sevir, Augustalis, Flamen, Sacerdotalis), a keleti vallások kultuszát (Isis, Serapis, Anubis, Sphynx, Dolichenus).

A közigazgatási tisztviselők nevei bepillantást engednek a városi életbe (Duumviri, Decurio, Quaestor, Aedilis). Különösen érdekes adatokat nyerünk az öt *curia* tagjait felsoroló kőlapról, valamint a collegiumokról szóló feliratokon (magister, scriba).

A görög-római mondavilág ábrázolása is elég gyakran fordul elő síremlékeken (Iphigenia, Dioscurok, Medusa, Icarus, Hygieia, Genius stb.).

Az ókereszténység emlékeit őrzik: Nammius Quintus sírfelirata, aki *custor cymiteri* (a keresztény temető őrje) volt, továbbá két Krisztus-monogrammal díszített sírkő, egy Krisztus-monogrammos márványlap stb.

Feliratok őrzik a császárok neveinek emlékét is (Claudius, Domitianus, Constans). A lapidarium kőemlékein 10 esetben olvasható a város hivatalos nevének rövidítése: *C. C. S.* (Colonia Claudia Savaria); a tartomány nevének rövidítése: *P. P. S.* (Provincia Pannonia Superior) négy esetben fordul elő.

A római kori lapidarium szobrászati és epigrafiai maradványai Savaria történetének hű képét vetítik elénk a római hódítás kezdetétől fogva annak megszűnéséig; teát majdnem egy félévezredet ölel fel, az emberi kultúra egy igen-igen fontos, gazdag és érdekes korszakát.

Mindkét füzet Szombathelyen jelent meg a Martineum könyvnyomdájában 1943-ban. Az első füzet 63 lapból áll, melyhez még 113 kép és 3 tábla járul, a második 54 lap terjedelmű és 8 képpel díszített. A munka íróját és szerkesztőjét egyaránt dicséret és elismerés illeti meg hasznos és értékes tartalmáért.

L-r E-ő.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Könyvismertetés. / Dr. Haltenberger Mihály: Budapest Városföldrajza. Budapest, 1942. Stephaneum nyomda. 8°, 160 l.

Dr. Haltenberger Mihály: Budapest Városföldrajza. Budapest, 1942. Stephaneum nyomda. 8°, 160 l.

Ez a munka mint a Fővárosi Pedagógiai Szemináriumi Kézikönyvek I. kötete jelent meg. A Fővárosi Pedagógiai Szeminárium vele egy oly könyvet akar a tanítók és tanárok kezébe juttatni, mely tanítói munkájukban hathatósan segítségükre lehet, mert tartalmazza mindazt, amit földrajzi szempontból fővárosunkról tudni szükséges és érdemes.

A munka előszavát Szendy Károly, Budapest polgármestere írta és öt részre tagolódik. Az első részben Budapest földrajzi helyzetét ismerjük meg. A második részben Budapest természeti miliójének képében, a főváros hegy- és vízrajzát, környékének geológiai felépítését, éghajlatát s növényzetét tárgyalja a szerző. A harmadik rész a lakosság számát, nemzetiségét, vallását, műveltségét ismerteti, tekintetbe véve ezeknek a történelem folyamán bekövetkezett változásait. A negyedik rész Budapest városmorfológiai képét festi. Megtudjuk ebből a részből, hogy hol ringott a főváros bölcsője, hogy nyitott határú, terjeszkedésben lévő, befejezetlen körvonalú város, hogy alaprajza elárulja történelmi multját, hogy házainak még több mint 159a fele földszintes, hogy sokféle városegységből tevődik össze s hogy ezek miként helyeződnek el a 14 kerületen belül. Az ötödik rész Budapest gazdasági életét tárja fel. Megismerjük az ország első iparvárosának kereskedelmét, közlekedését, idegenforgalmát, szóval egész gazdasági organizmusát.

Nagy értéke a műnek a 136 kép és ábra, melyek a szemléltetésnél kitűnően felhasználhatók.

Bizonyos, hogy ez a munka jó szolgálatot fog tenni mindazoknak, akikre az ifjúság tanítása van bízva, de mindenki számára értékes mű, akit hazánk fővárosának élete érdekel.

Leitner J.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Könyvismertetés. / Notter Antal: Emlékkönyv. Dolgozatok az egyházi jogból és a vele kapcsolatos jogterületekről. Szerkesztették: Angyal Pál, Baranyay Jusztin, Móra Mihály. Budapest, 1941. 8°, XI + 1167. I.

Notter Antal: Emlékkönyv. Dolgozatok az egyházi jogból és a vele kapcsolatos jogterületekről. Szerkesztették: Angyal Pál, Baranyay Jusztin, Móra Mihály. Budapest, 1941. 8°, XI + 1167. I.

Az emlékkönyv Notter Antal, az egyházjog kiváló professzorának 70. születésnapja alkalmából jelent meg. – A mű negyvennégy magyar és külföldi jogász és teológus tanulmányát tartalmazza. Túlnyomóan a katolikus egyházi joggal foglalkozik, de a református, evangélikus, unitárius és görögkeleti egyházjog képviselőinek is teret engedett, kifejezésre juttatván a hazai keresztény egyházak egymásra utaltságát és baráti együttműködését.

A tanulmányok legnagyobb részt magyarnyelvűek, ezenkívül latin-, olasz- és németnyelvű cikkeket is tartalmaz. A legtöbb dolgozat az egyházi és világi jog kölcsönhatásait dolgozza fel. A terjedelmes kötet közel félszáz dolgozata a mai jog aktuális témái mellett egyháztörténeti és jogtörténeti dolgozatokat is tartalmaz s különös figyelmet szentel a hazai jognak.

Számos cikk tárgyal fontos gyakorlati kérdéseket is, amelyek nemcsak az egyházi és világi hatóságok, hanem a nagyközönség figyelmére is tarthatnak számot. Az értekezések még kivonatos ismertetése is lapunk terjedelmét túlhaladná. A gyűjteményt történeti vonatkozású tanulmányok vezetik be, – majd szorosabb értelmű kánonjogi dolgozatok következnek.

Különös figyelemben részesült a nemzetközi jognak az egyházjoghoz való kapcsolata.

A hatalmas munka gazdag tartalmával teljes figyelmet érdemel.

ry.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Könyvismertetés. / Dr. Móra Mihály: Házassági kereseti jog a köteléki perben az egyházi jog szerint. Baranyai Jusztin előszavával. Budapest, 1941. 8°, X + 260. I.

Dr. Móra Mihály: Házassági kereseti jog a köteléki perben az egyházi jog szerint. Baranyai Jusztin előszavával. Budapest, 1941. 8°, X + 260. I.

Ez a terjedelmes munka a kódex egyetlen kánonját, az 1871. kánont, az abban szabályozott házassági kereseti jog bonyolult jogintézményét, annak is csak alapkérdéseit tárgyalja. A munka két részből áll.

Az első rész a jogtörténeti, a házassági kereseti jog eredetét és kialakulását egészen a kódexig kutatja.

A második rész a dogmatikai, amely a kánonnak elemzését s a kódex után való továbbfejlődésének történetét adja.

Szerző kánonjogi, világi jogi és teológiai teljes felkészültséggel nyúlt a könyvében tárgyalt kérdéshez és azt olyan alaposan, behatóan, tudományosan dolgozta fel, hogy minden elismerést megérdemel.

ry.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Könyvismertetés. / Schaeffer, Emil: Béla Meller wie ich ihn kannte. Ein Gedenkblatt. Sopron, 1943. 8°, 13 l. Arcképpel.

Schaeffer, Emil: Béla Meller wie ich ihn kannte. Ein Gedenkblatt. Sopron, 1943. 8°, 13 l. Arcképpel.

A néhány évvel ezelőtt megjelent „Erlebtes und erdachtes” című munka szerzőjének, Dr. Meller Béla soproni jeles orvos emlékének áldoz baráti sorokat a szerző. Fínom vonásokkal rajzolja meg barátjának lelki arculatát és e rövidre szabott jellemzéssel méltó emléket állít e jellegzetesen soproni egyéniségnek. Az emléklap nyomdai kiállítása fínom ízlésre vall.

ry.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HIRDETÉS

HIRDETÉS

**SOPRONER RUNDSCHAU
HEIMATBLÄTTER
KULTURHISTORISCHE ZEITSCHRIFT**

Erscheint: vierteljährig.

Herausgeber: Stadtverschönerungsverein Sopron (Ödenburg), Ungarn.

**HAUPTSCHRIFTLEITER:
Dr. HEIMLER KÁROLY.**

Schriftleitung: Sopron, Kölcsey Ferenc-Gasse 1. VII. Jahrgang 1943. – Folge 2.

1943. VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HIRDETÉS / Inhalt des vorliegenden Heftes:

Inhalt des vorliegenden Heftes:

<i>Rajczy, M. M.:</i> Die literarische Vergangenheit und Volksdichtung der Gemeinde Csepreg	77
<i>Klempa, K.:</i> Briefe des Grafen Stefan v. Széchenyi an den Grafen Taszilo v. Festetics	114
<i>Főző, G.:</i> Die Obstkultur der Stadt Sopron und Umgebung	118
<i>Csipkés, K.:</i> Die Zunftladen des Museums der Stadt Sopron	136
<i>Kleine Beiträge:</i>	
<i>Németh S.:</i> Bilder aus Soprons Vergangenheit	148
Das Siegel der Stadt Sopron aus dem Jahre 1530	150
<i>Vargha, F.:</i> Die sechsjährige Soproner Sommeruniversität	151
<i>Csatkai, A.:</i> Das Musikleben der Gemeinde Nagycenk in den Jahren 1850	152
<i>Bücherbesprechung</i>	153

Sopron Műemlékei.

Első kötet: Belváros.

A műnyomópapíron nyomott 31×23 cm nagyságú, leggondosabb kiállítású, félbörkötésű mű ára 35'–
pengő. 2. kiadás.

Német- és francianyelvű kiadás is megjelent!

Legközelebbi számunk 1943. augusztus végén jelenik meg.

PESTI MAGYAR KERESKEDELMI BANK

Alapítatott 1841-ben kelt királyi szabadalomlevéllel.
Bármely ügyben készséggel ad felvilágosítást.

Alaptőke és tartalékalapok: **64,100.000** pengő.

Soproni fiókja: Várkerület 117. szám.

Telefon: 92, 132.

Sürgöncím: COMMERZ.

Az új villamos árszabás mellett érdemes a

Lövérékben

villamos rezsót, tűzhelyet, vasalót, hőtárolót és szivattyút alkalmazni.

Az új gáztarifa pedig a

városbeli konyhák és fürdőszobák üzemét teszi olcsóvá!

SOPRONI TAKARÉKPÉNZTÁR

a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank leányintézete.

Alapított 1842 Sopron, Széchenyitér 19. Telefonszám 23.

Kölcsönöket folyósít ház- és földingatlanokra. – Betéteket legjobban gyümölcsöztet.
Foglalkozik a banküzlet minden ágával. – Minden ügyben díjmentes felvilágosítással szolgál.

Mindig nivós műsor a Városi Moziban!

Telefon 424.

Együnk

Stauffer

sajtot – vaját.

Izük és tápértékük felülmulhatatlan.

Tómalom Strandszálló.

Étterem, penziórendszer. Polgári árak!

Egész éven át nyitva!

Strandfürdő, csónakázás. Autóbuszjárat a városba és a Lövérékbe.

Tulajdonos Kovács Vince.

Telefon 152.

SOPRONI IDEGENFORGALMI R.-T.

SOPRON, VÁRKERÜLET 44.

Telefonszám 379

A magyar kir. Államvasutak és a Győr-Sopron-Ebenfurti Vasut hivatalos menetjegyirodája.

FÜRDŐ-ÜZEM.

AUTÓBUSZ-ÜZEM.

IDEGENFORGALMI ÜGYEKBE DÍJTALAN FELVILÁGOSÍTÁS!

MED. UNIV. **Dr. HERNFELD PÁL**
LÖVÉR-PENZIÓJA.

EGÉSZ ÉVBEN NYITVA. KÖZPONTI FŰTÉS,
HIDEG-MELEG VÍZ. – TELEFON: 940.

VASÁRUGYÁR RT.
SOPRON, CSENGERY-U. 32.

GRUBER-PENZIÓ
A VÁROSLIGETBEN.
TÁVBESZÉLŐ: 484. SZÁM.

Szép magaslati, por- és szélmentes helyen, tölgyes- és fenyveserdő közvetlen közelében.
Ideális üdüilőhely. 38 modernül berendezett szoba, folyóvízzel, fürdőszoba, villanyvilágítás.

Terrasz szép kilátással.
Kivánatra dietikus konyha.
Egész éven át nyitva.

BÉRLŐ: KIS FERENC.

RAUNER MIHÁLY
NEMZETKÖZI SZÁLLITMÁNYOZÁSI VÁLLALAT
HIVATALOS VASUTI SZÁLLITÓ.

**Bútorszállítás,
raktározás,
fuvarozás,
elvámolás.**

Sopron, Manninger-út 8–10. szám.
Távbeszélő: 577.
Városi iroda: 900.

Pannonia-Szálló
A VÁROS KÖZPONTJÁBAN.

Hideg és meleg folyóvíz
központi fűtés
garage
klubhotel

TELEFONSZÁM 80.

SELTENHOFER FRIGYES FIAI
ALAPÍTVÁ: 1816. SOPRON. TELEFON: 66.
MAGYAR KIRÁLYI UDVARI SZÁLLITÓK.

Legelső tűzoltószerszám, kutszivattyú és gépgyár, harang-, fém- és vasöntőde.

Harangok, vasállványok, tűzoltófecskendők

úgy kocsik-, mint motorfecskendők, továbbá harangöntés, fémöntés, kutak stb., stb., beszerzéseknél forduljon bizalommal minden tekintetben teljes garanciát nyújtó megbízható keresztény gyárunkhoz s a legnagyobb készséggel adunk díjmentesen költségvetést, kívánságra díjmentesen kiszállunk, kedvező fizetési feltételeket adunk sok évi jótállás mellett.

Gyártmányaink a párizsi világkiállításon az aranyéremmel, azonkívül sok-sok arany- és ezüstéremmel és díszoklevéllel kitüntetve.

Hazánk legrégebb, több mint 125 év óta fennálló keresztény gyára.

BAUMANN BÉLA
OKL. KŐFARAGÓMESTER ÉS CEMENTÁRUGYÁROS

SOPRON, KŐFARAGÓ-TÉR 5. – TELEFON: 469.

Mindennemű kőfaragó-, műkö- és cementmunkák, építőanyagok eladása.

HERENDI
CÍMERES EMLÉKTÁRGYAK

LOBENWEIN OSZKÁR
VÁRKERÜLET 71. SOPRON. TELEFONSZÁM: 624.

„HUBERTUS”

VADÁSZLAK

Sopron legkedveltebb üdülő- és kirándulóhelye. Egész éven át nyitva. Rendkívül mérsékelt árak.

Gyönyörű kilátás az osztrák Alpésekre. A várostól 3 km-nyire. Jól ápolt sétautak.
A Soproni Városszépítő-Egyesület tulajdona.

Bérlő: Konrad Frigyes.
Távbeszélő: 633.

Diebold-Foto

Sopron, Mátyás király-u. 1.
Telefon: 378.

Hackstock Károly

vaskereskedés, Várkerület 74. Telefon 33.

Tűzhelyek, kályhák, zománcedények, építési anyagok!

KARNER LAJOS

vászon, fehérnemű, és divatáru szaküzlet.

Alakult 1860-ban.

SOPON, Várkerület 91. sz.

Telefon 187.

Ifj. KARNER LAJOS

kijelölt textiláru nagykereskedő
SOPRON.

ELSŐ SOPRONI SZAPPAN- ÉS GYERTYA-GYÁR

KREMSER KÁROLY

SOPRON,
VÁRKERÜLET 99.

150 éves cég.
TELEFON 189 sz.

SOPRONI ÉS UJPESTI POSZTÓ- ÉS SZŐNYEGGYÁRAK R.T.

Központi iroda és eladás:
BUDAPEST, V. Nádor-u. 18.

Gyárak:
SOPRON, Baross-út 24.
UJPEST, Berni-út 1.

Gyapjuszövetek, takarók, bútorszövetek, szőnyegek.

RÖTTIG-ROMWALTER NYOMDA R.-T.

KÉSZÍT NYOMTATVÁNYOKAT, KÖNYVEKET ÉS EGYÉB NYOMDAI TERMÉKEKET A
LE GKÉNYESEBB ÍZLÉST KIELÉGÍTŐ KIVITELBEN.

SOPRON, DEÁKTÉR 56.
TÁVBESZÉLŐ: 19.

VIRÁGOT RAFFENSPERGER FERENC FIAI VIRÁGTERMEIBŐL.

SOPRON, Erzsébet-utca 9. Tel. 54. / Kossuth L.-utca 45. Tel. 780. Kertészet: Nándorfásor 8. Tel. 610. /
Alapítási év 1803.

LÖVÉRSZÁLLÓ.

Elsőrendű szálloda a tízezer holdas városi erdő közvetlen közelében.
110 szoba, központi fűtés, hideg és meleg folyóvíz, lift, garázs, bar, tennispályák.

Bérlő: Horváth Imre. Telefon 622 és 714.

Minden házban igazi öröm a családi sör!

A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.
(Kaphatók a kiadóhivatalban.)

Ára:

1. *Becht Rezső: Az én városom*

-20

2. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Az első soproni népszámlálás	–30
3. <i>Varga Lajos dr.</i> és <i>Mika Ferenc dr.</i> : A magyar Fertő halászata az utolsó 12 esztendő folyamán	–50
4. <i>Lauringer Ernő</i> : A rekonstruált capitoliumi trias-szobrok Sopron város múzeumában	–30
6. <i>Payr Sándor</i> : Zinzendorf és Sinzendorf grófok Sopronban	–30
9. <i>Romwalter Alfréd dr.</i> : Római-kori sajtolt üveg Sopronból	–20
10. <i>Csipkés Kálmán</i> : Soproni órakiállítás	–50
12. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Sopron népessége a 18. század elején.	–30
13. <i>Breuer György</i> : A sopronmegyei madárvárták	–30
14. <i>Szádeczky-Kardoss Elemér dr.</i> : Sopron vármegye Zsira-környéki (délnyugati) részének geológiája és morfológiája	–50
15. <i>Soós Imre</i> : Adatok a sopronmegyei középbirtokok 16. századi történetéhez	–50
17. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tél	–30
19. <i>Zügn Nándor</i> : Soproni erdészeti régiségek	–30
20. <i>Kolb Jenő</i> : Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban	–40
21. <i>Leitner József</i> : Bredeczky Sámuel (1772–1812)	–30
22. <i>Kárpáti Zoltán dr.</i> : Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén	–20
23. <i>Csipkés Kálmán</i> : Üveg- és kerámiai kiállítás Sopronban	–40
24. <i>Dr. Wiczián Dezső</i> : Payr Sándor (1861–1938)	–30
25. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tavasz	–30
26. <i>Kapuy Vitál</i> : Egered (Helytörténeti tanulmány)	–30
29. <i>Főző Géza</i> : Soproni gesztenyések	–20
30. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Nyár	–30
32. <i>ifj. Csemegi József</i> : Sopronbánfalva középkori templomai	–50

34. <i>Storno Miksa</i> : Római-kori leletek Sopron Belvárosából	–80
35. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni egyházi ruhák	–80
36. <i>Weinberger G. A.</i> : Ifj. Storno Ferenc (1851–1938)	–30
37. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A gróf Szapáry-kastély Bükön	1–
39. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Ősz.	–30
41. <i>Németh Sámuel</i> : A soproni evangélikus líceum könyvtárának érdekességei, inkunabulák, unikumok	–60
43. <i>Énekes Kálmán</i> : A sopronhorpácsi kastély	–80
44. <i>Kokas Kálmán</i> : A szanyi népviselet	–80
45. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története (III. közl.)	–50
47. <i>Varga Lajos dr.</i> : Nagyméretű darázsfaszek a soproni Felsőlövérekéből	–30
48. <i>Vitéz Lenky Jenő</i> : Király József Pál	–40
51. <i>Levárdy Rezső</i> : id. Storno Ferenc pannonhalmi működése	–50
52. <i>Romwalter Alfréd dr.</i> : A Hallstatt-La-Tène korabeli vaskohászat Sopron környékén	–30
53. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A zsirai (gyülevizi) kastély	1–
54. <i>Sandy Dezső</i> : Csornai népviselet	–80
54. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. 5 műmelléklettel és 12 szövegközi képpel	220
55. <i>Ruhman Jenő dr.</i> : Torkos László (1839–1939)	–30
56. <i>Vitéz Házi Jenő dr.</i> : A soproni plébániai iskola	–50
57. <i>Verbényi (Veszélka) L. dr.</i> : A soproni rajziskola története. (Negyedik közl.)	–50
58. <i>Varga Lajos dr.</i> : Hat év előtti osztrák vita a Fertő tó sorsáról	–50
59. <i>tóth-lipcsei Fabricius Endre</i> : Sopron és a Napoleon-i háborúk	–50
61. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A simasági kastély	–50
62. <i>Neubauer Elemér</i> : Ágfalvi népviselet	–50

63. <i>Csatkai E. dr.</i> : Klieber József szobrász és a soproni régi kaszinó oromzata	–30
64. <i>Becht Rezső</i> : Város és erdő	–30
65. <i>Dr. Verbényi (Veszélka) László</i> : A soproni rajziskola története	–50
66. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városfejlesztési terve	1–
67. <i>Dr. Mollay Károly</i> : Sopron vármegye középkori történelmének nyelvészeti és történeti kérdései.	–30
68. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni cégek	–50
69. A fertőrákosi püspöki kastély	–50
70. <i>Östör József</i> : Tévedések, ferdítések. Széchenyi István tudóstársasági alapítása. – Magyar nyelvtudása. Állítólagos gőgje. Újabb a Karolina-ügyben.	–50
72. <i>Lawringer Ernő</i> : Széchenyi István gróf az érmészetben	–50
73. <i>Thier László</i> : Széchenyi- emlékek	–50
74. <i>Csatkai Endre</i> : Széchenyi-műemlékek Nagycenken	–50
75. <i>Berecz Dezső</i> : Moller Ede 1853–1882	–50
76. <i>Radó István</i> : A soproni Széchenyi-könyvtár	–50
77. <i>Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz</i>	1–
78. <i>Verbényi (Veszélka) László</i> : A soproni rajziskola története (Utolsó közl.)	–50
79. <i>Schindler A. dr.</i> : Városszéli telepítés	–50
82. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A dénesfai gróf Cziráky-kastély	–50
83. <i>Thirring Gusztávné Waisbecker Irén</i> : Emlékek viharos időkből, amikor a Széchenyiek megszerették Sopront	–50
84. <i>Benkő László dr.</i> : A soproni Nemes Magyar Társaság. A legrégebb magyar önképzőkör	–30
86. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városrendezésének kérdései	–80
87. <i>Hárs György</i> : Csákányütés a belvárosban	–50
88. <i>Katsis Tivadar</i> : Barlangok a tómalmi erdőben	–30

89. <i>Csipkés Kálmán: Régi bábsütő emlékeink</i>	–50
90. <i>Csatkai Endre dr.: A röjtöki kastély</i>	1–
90. <i>Soproni krónikák: I. Petz Dániel és fia krónikája</i>	2–
91. <i>Németh Sámuel: Mértékletességi Egyesület Sopronban 1619</i>	–80
92. <i>Vajk Artúr: A brennbergi szénbányászat és a bécsi hajózható csatorna</i>	120
96. <i>Csatkai Endre dr.: A nagylozsi báró Solymossy-kastély</i>	120
97 <i>Massalsky Miklós herceg: Volt-e Julianus Apostata császár Sopronban?</i>	1–
97 <i>Thirring Gusztáv dr.: Adatok Sopron 112 év előtti gazdasági helyzetének ismeretéhez</i>	1–
98. <i>Győrfi János dr.: Sopron és környékének rovarfaunája</i>	1–
101. <i>Uvardi Lakos János: Adatok a Soproni Kereskedelmi Testület multjához</i>	1–
102. <i>Storno Ferenc: Régi soproni borsajtók, hordók és mércékről</i>	120
103. <i>Csatkai Endre dr.: Sopronmegyei kastélyok</i>	120
104. <i>Csatkai Endre dr.: Sopronmegyei kastélyok</i>	1–
105. <i>Reményi V.: Brennbergbánya szociális fejlődése</i>	–50
106. <i>iff. Csemegi József: A Ker. Szt. János tiszteletére épült kápolna Sopronban</i>	–50
107. <i>Hajós Elemér: Karácsonyi és újévi népszokások a Rábaközben</i>	–50
108. <i>Verbényi László dr.: A testületi nevelés nyomai Sopronban a kereskedelmi tanoniskolák megindulása előtt</i>	–50
109. <i>Kárpáti Zoltán dr.: Sopron környékének fontosabb gyógynövényei</i>	–50
110. <i>Horváth Tibor Antal: A horpácsi prépostság</i>	–50
111. <i>Himler K. dr.: Thirring G. és munkássága</i>	–50
112. <i>Németh S.: Egy soproni ábrándos történetíró Borgátai Szabó J.</i>	–50
113. <i>Thirring L. dr.: Sopron népessége 1941. január végén</i>	–50
114. <i>Géfin Gy. dr.: Adalékok Sopron művészettörténetéhez</i>	–50

115. <i>Csatkai E. dr.:</i> A virtsologi Rupprecht-kastély Sajtoskálón	–50
116. <i>Csipkés Kálmán:</i> A Városi Múzeum borászati emlékei	–50
117. <i>Storno M.:</i> Soproni városrészletek 1852-ből	–50
118. <i>Kotsis Tivadar:</i> Sopronkörnyéki barlangok	–50
119. <i>Mollay K. dr.:</i> Soproni élet a 15. század második felében	1–
120. <i>Hajós Elemér:</i> A rábaközi népviselet	–20
120. <i>Thirring G.:</i> Adatok a soproni céhekről a 19. század első felében	–20
121. <i>ifj. Csemegi József:</i> Középkorú kőlámpások Sopron területén	–50
123. <i>Kárpáti Z.:</i> Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén	–50
124. <i>Storno Miksa:</i> A római amfiteatrum és nemeseum Sopronban	–50
125. A Seemann házaspár művészete	–20
125. <i>Csipkés K.:</i> Sopron sz. kir. város muzeumának régi céhedényei	–50
127. <i>Östör József:</i> Széchenyi és vármegyéje	1–
128. <i>Vitéz Házi Jenő:</i> A soproni polgárjog megszerzésének története	–80
129. <i>Berecz Dezső:</i> Frankenburg Adolf harmadik felesége	–80
130. <i>Hamar Gyula:</i> Gamauf Teofil feljegyzései Kis Jánosról	–50
130/a. <i>Weger Imre:</i> Néprajztérképek módszere	1–
132. <i>Csatkai Endre:</i> Kinek a műve a soproni régi színház oromcsoportja?	–50
133. <i>Kotsis Tivadar:</i> Sopronkörnyéki barlangok	–50
134. <i>Östör József:</i> Széchenyi István és Sopron	1–
135. <i>Lawringer Ernő:</i> A Sopron városi múzeum térképgyűjteménye	1–
136. <i>Mollay Károly dr.:</i> Adatok a soproni ispotály történetéhez	1–
137. <i>Csatkai Endre dr.:</i> Az első soproni magyar színelőadás szereplőinek levélváltásából	1–

138. <i>ifj. Csemegi József</i> : Prédikált-e Kapisztrán János a soproni bencéstemplom kőszószeréről	1'–
139. <i>Győrfi János dr.</i> : A soproni erdők rovarkárosítói	1'–
140. <i>Becht Rezső</i> : Sopron és a soproniak	1'–
141. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Három klasszicista építész (Neumayer Lőrinc, Ringer József, Handler Jakab)	1'–
142. <i>Heimler Károly dr.</i> : Payr György és Payr Mihály krónikája (1584–1700)	4'–
142. <i>Storno Miksa</i> : A Storno-család magángyűjteménye	1'–
143. <i>Verbényi László dr.</i> : Plébániai jellegű iskola Sopronban a 19. században	0'50–
144. <i>Thier László</i> : Kurzweil Ferenc templomi karnagy, a Soproni Zeneegyesület alapítója élete (1792–1865)	2'–
146. <i>Tompos Ernő</i> : Címeres pecsétek, különös tekintettel a polgári címerekre	2'–
147. <i>Dr. Ruhmann Jenő</i> : Ihász Dániel szerepe az olaszországi magyar emigrációban	1'–
148. <i>Dr. Thirring Lajos</i> : Sopron vármegye községeinek újabb népfejlődése	1'–
149. <i>Dr. Schindler András</i> : Sopron közüzemi politikája	1'50–
150. <i>Mihályi Ernő dr.</i> : Gondolatok Sopronról	–'80
151. <i>Lauringer Ernő</i> : Sopron sz. kir. város emlékérméi	1'–
152. <i>Németh Sámuel</i> : A soproni diákkorradalom 1848-ban	1'–
153. <i>Missuray-Krúg Lajos</i> : Hany Istók, a rábaközi regék hőse	3'50
154. <i>Hamar Gyula</i> : Fiedler János Reichard Kis Krónikája	2'–

HISZ FERENC
CUKRÁSZDA

SOPRON, VÁRKERÜLET 83.
Távbeszélő: 863.

Perkovátz Félix

SZÉCHENYI-TÉR 12. SOPRON. TÁVBESZÉLŐ 888.

Kitünő konyha, elsőrangú borok, állandóan frissen csapolt sör.

Minden jó soproni polgár tagja a Soproni Városszépítő Egyesületnek!

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Farkas Sándor 1853. aug. 8-án született Nyalkán (Győr m.), 1870-ben a győri papnevelő intézetbe került, 1878. febr. 19-én pappá szentelték. Rába-Szent-Mihályon, Szillan, majd 1800. dec. 2-án Csepregben lett káplán. Tudomásunk szerint más hasonló munkát nem írt.

2 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Horváth János 1853. márc. 1-én született Csepregben. Iskoláit Kőszegen, Nyitrán, Sopronban, a jogot Budapesten végezte. 1878-ban megírta A bosnyák társadalmi viszonyok c. munkáját, azután sok dolgozatot írt a jogi és iparügyi folyóiratokba, sokat dolgozott a szövetkezetek fellendítése érdekében.

3 (Megjegyzés - Popup)

4 Hazai okmánytár. I. 30. l.

4 (Megjegyzés - Popup)

5 Horváth János Magyar Nyelvőr, 1873. 93. l.

5 (Megjegyzés - Popup)

Nádasdy Ferenc Urbáriuma több helyen.

6 (Megjegyzés - Popup)

V. sz. jegyzőkönyv. 43. l.

7 (Megjegyzés - Popup)

Föld és Ember. III. 25–26. l.

8 (Megjegyzés - Popup)

M. Nyelv XXXVIII. 5. sz. 363. l.

9 (Megjegyzés - Popup)

„Azt vélem, a Bátky-félnél komolyabban számba jöhet egy olyan megfejtés, hogy a Csepreg neve a csë(ö)pp, csëppen, csëpërëg, csëpërész, csëpëg, csëpërkél, cseperedik, csëpér, stb. rokonságából való, – írja Pais Dezső. Vagy pedig a kun čüpräk, tel. čäbäräk stb. féle szócsoporthoz kereshetjük a mi Csepreg nevünk eredetijét. Akár „piszok, szenny”, akár „csepü, kóc: kócos” értelemmel válhatott a török szó a törökségnél is, a magyarságnál is személynévvé, és ebből lehetett a mi helynevünk. A háromszótagú Csepereg olvasatú 1251-i és 1257-i alak így magyarázódnék meg háromszótagú török előzményéből, noha ilyen változat egy Csepreg tagolású formában a magyarban is keletkezhetett a második szótag elejére ejtett *pr* mássalhangzótorlódás megszüntetésével... Hogy mármint az A) és B) alatt felvett származtatások közül melyiket tartjuk valószínűbbnek, arra nézve nem tudunk határozottan nyilatkozni. Mint annyi más esetben, itt sem foglalhatunk döntően állást, legalább is nyelvészeti alapon nem. Történelmi körülmények: a névnek az országvédelem szélső övezetében való megjelenése, a Sopron, illetőleg Fertő-vidéki besenyők közelsége

talán inkább a török eredet mellett szólnak.”

10 (Megjegyzés - Popup)

11 Vitéz Házi Jenő: Oklevéltár. Pótkötet. 7. l.

11 (Megjegyzés - Popup)

12 Topographia Magni Regni Hungariae olim a quondam Societatis Jesu sacerdote conscripta, nunc emendata et aucta. Anno 1750. Bécs. Cap. III. 105 &.

12 (Megjegyzés - Popup)

Antiqu. Eccles. Tom. II. Dissert. IV. Cap. IX.

13 (Megjegyzés - Popup)

Scarbantiát Tiberius császár alapította és feleségéről, Augustus leányáról, Juliának nevezte el.

14 (Megjegyzés - Popup)

Farkas: Csepreg mezőváros története. 37. l.

15 (Megjegyzés - Popup)

Celeber. Hungar. Urbium et Oppidorum Chronographia. I. 51–52 l.

16 (Megjegyzés - Popup)

17 Stematographia II. 295. l. és I. 241. l.

17 (Megjegyzés - Popup)

Farkas i. m. 37. l.

18 (Megjegyzés - Popup)

U. o.

19 (Megjegyzés - Popup)

Budapest története 118. l.

20 (Megjegyzés - Popup)

Hist. Lib. XXIV.

21 (Megjegyzés - Popup)

Farkas i. m. 31–36. l.

22 (Megjegyzés - Popup)

23 Farkas Károly 1768. nov. 5-én Felső-Jákonyon (Pozsony m.) született. 1799. szept. 14-én lett csepregi plébános, de 1845. aug. 1-én öregsége miatt lemondott. Csepregben, a Pap-utcában lévő házában lakott 1847. júl. 3-án bekövetkezett haláláig.

23 (Megjegyzés - Popup)

I. m. 38. l.

24 (Megjegyzés - Popup)

Két Muteno volt az egyik Szárazvám, a másik Széleskút, fertőmenti község. Farkas i. m. 39. l.

25 (Megjegyzés - Popup)

Farkas i. m. 38–39. l.

26 (Megjegyzés - Popup)

U. o.

27 (Megjegyzés - Popup)

U. o. és 42. l.

28 (Megjegyzés - Popup)

Tudakozódtunk még élő rokonaitól is, de hiába.

29 (Megjegyzés - Popup)

Dénes Jenő Csepreg településföldrajza több helyen.

30 (Megjegyzés - Popup)

U. o.

31 (Megjegyzés - Popup)

Farkas i. m. 296. l.

32 (Megjegyzés - Popup)

Kont nádor 1366-ban még kétszer tartott itt megyegyűlést; 1373-ban Laukas fia Miklós, a vármegye főispánja, 1377-ben Gara Miklós nádor, 1410-ben Rozgonyi Simon, országbíró és Oslfi László, 1411–12-ben ismét Rozgonyi, 1514-ben a vármegye nemesei. Ekkor választották meg a kurucoktól való félelmükben Kanizsay III. Jánost főkapitánnyá. A különböző csepregi jegyzőkönyvekből.

33 (Megjegyzés - Popup)

Nádasdy 1658.-i Urbárium.

34 (Megjegyzés - Popup)

Csánky D.: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. III. 649. l.

35 (Megjegyzés - Popup)

Nagy: Notitio Geografico Statistica incliti regni Hungariae partiumque eidem ad nexarum I. Budae. 1828. II. 616. l.

36 (Megjegyzés - Popup)

Sós Imre: Sopron vm. birtoktört. a XVI. sz. második felében.

37 (Megjegyzés - Popup)

A harmadik pont.

38 (Megjegyzés - Popup)

Kereszturon, júl. 9-én.

39 (Megjegyzés - Popup)

Molnár-céh jegyzőkönyve 51. l.

40 (Megjegyzés - Popup)

3. pont.

41 (Megjegyzés - Popup)

Szabályaikat 1689 aug. 31-én erősítik meg a locsmándi megyegyűlésen.

42 (Megjegyzés - Popup)

Lexicon v. Ungarn. 1789. 93. l. – A várat említi még Nagy I. Sopron vármegyei oklevéltár. II. 585. l. és Turul XXI. 42. l.

43 (Megjegyzés - Popup)

15. l.

44 (Megjegyzés - Popup)

45 Lásd a 43. sz. jegyzetet.

45 (Megjegyzés - Popup)

Nádasdy-család levelezései. 219. l.

46 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 56. l.

47 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 61. l. Ezekre a levelekre Horváth János hívta fel figyelmünket egyetemi előadásában.

48 (Megjegyzés - Popup)

Révész Imre: Magyar Református egyháztörténet 146–147. l.

49 (Megjegyzés - Popup)

Thury Etele: A dunántúli református egyházkerület története. I. 103.

50 (Megjegyzés - Popup)

Révész i. m. 146–147. l.

51 (Megjegyzés - Popup)

Ehhez a fejezethez forrásul Farkas, Thury, Révész i. munkáját és Pázmány Péter összes munkái VII. k. előszavát használtam.

52 (Megjegyzés - Popup)

N. Múzeum 2077. Fol. Lat. 150. l.

53 (Megjegyzés - Popup)

Ehhez a fejezethez forrásul Farkas, Thury, Révész i. munkáját és Pázmány Péter összes munkái VII. k. előszavát használtam.

54 (Megjegyzés - Popup)

Pázmány P. ö. m. VII. k. előszó.

55 (Megjegyzés - Popup)

Ehhez a fejezethez forrásul Farkas, Thury, Révész i. munkáját és Pázmány Péter összes munkái VII. k. előszavát használtam.

56 (Megjegyzés - Popup)

Farkas i. m. 140. l.

57 (Megjegyzés - Popup)

Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. I. k. 21. l.

58 (Megjegyzés - Popup)

Püspöki ajánlólevél az iskolaépítésre gyűjtő csepregi polgároknak. N. Múzeum. 2077. Fol. Lat. 232–233. l.

59 (Megjegyzés - Popup)

58 Polgm. prot. 190. l.

60 (Megjegyzés - Popup)

Polgm. prot. 95. l.

61 (Megjegyzés - Popup)

Payr S.: A dunántúli ev. egyházkerület tört. 74. l.

62 (Megjegyzés - Popup)

U. o. Az iskolamesterek közül, akiknek életére külön nem utalok, Payr fentemlített könyvéből veszem.

63 (Megjegyzés - Popup)

I. m. I. 103. l.

64 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 104. l.

65 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 141. l.

66 (Megjegyzés - Popup)

65 Payr i. m. 76. l.

67 (Megjegyzés - Popup)

N. Múzeum 2077. Fol. Lat. 46–48. l.

68 (Megjegyzés - Popup)

Farkas i. m. 420. l. és Payr i. m. i. h.

69 (Megjegyzés - Popup)

68 Thury i. m. 218. l.

70 (Megjegyzés - Popup)

69 Payr i. m. 80. l.

71 (Megjegyzés - Popup)

Thury i. m. 287. l. és Payr i. m. i. h.

72 (Megjegyzés - Popup)

Farkas i. m. 421. lapalji jegyzet.

73 (Megjegyzés - Popup)

Hegymesteri prot. 238. l.

74 (Megjegyzés - Popup)

73 Gulyás Pál: A könyvnyomtatás kora Magyarországon a XV. és XVI. században. 69. l.

75 (Megjegyzés - Popup)

74 Monumenta ecclesiastica tempora innovatae in Hungaria religionis illustrantia. III. k. 545. l.

76 (Megjegyzés - Popup)

Monumenta ecclesiastica etc. IV. 239. l.

77 (Megjegyzés - Popup)

Kat. Szemle. 1890.

78 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Vécsei ftiszt. titkár úr levele 1940. dec. 12.

79 (Megjegyzés - Popup)

Polgm. prot. 258. l.

80 (Megjegyzés - Popup)

79 Nádasdy Ferenc 1658. urb.

81 (Megjegyzés - Popup)

Farkas i. m. i. h.

82 (Megjegyzés - Popup)

81 Schrauf Károly: Magyarország tanulók a bécsi egyetemen. 33., 48., 83., 105. l. és A bécsi egyetem tanulóinak anyakönyve a megfelelő évek jelzete alatt.

83 (Megjegyzés - Popup)

Alszeghy Zsolt: A XVII. sz. lírai költészete. ITK 1935. 102. l. és Payr i. m. i. h.

84 (Megjegyzés - Popup)

Farkas i. m. 122 l.

85 (Megjegyzés - Popup)

U. o.

86 (Megjegyzés - Popup)

A Rajczy-család tulajdona.

87 (Megjegyzés - Popup)

VI. sz. jegyzőkönyv. 450. l.

88 (Megjegyzés - Popup)

Farkas i. m. 384. l.

89 (Megjegyzés - Popup)

Lévay a függelékben közölt levél szerint nem szokott versírással foglalkozni.

90 (Megjegyzés - Popup)

89 Erdély magyar egyeteme. Kolozsvár. 1941. 212–13. l.

91 (Megjegyzés - Popup)

Jelzet: Cod. I. 8. – Az eredeti kézirat jelzete 1029. sz. Marosvásárhely.

92 (Megjegyzés - Popup)

Scriptores Rerum Hungaricarum. 238. l. 2. sor.

93 (Megjegyzés - Popup)

I. m. 8. l.

94 (Megjegyzés - Popup)

Gulyás Károly könyvtárőr szíves közlése 1940-ben.

95 (Megjegyzés - Popup)

Farkas i. m. 9. lapalji jegyz.

96 (Megjegyzés - Popup)

I. m. 360. l.

97 (Megjegyzés - Popup)

I. m. i. h.

98 (Megjegyzés - Popup)

I. m. i. h.

99 (Megjegyzés - Popup)

Korabinszky Lexikon. 53. l.

100 (Megjegyzés - Popup)

I. m. i. h.

101 (Megjegyzés - Popup)

100 I. m. 69. l.

102 (Megjegyzés - Popup)

101 I. m. i. h.

103 (Megjegyzés - Popup)

102 Magyar Könyvesház. 14. l.

104 (Megjegyzés - Popup)

103 I. m. 373. l.

105 (Megjegyzés - Popup)

104 A dunántúli ev. egyházkerület története. 82. l.

106 (Megjegyzés - Popup)

105 Nádasdy Ferenc urb.

107 (Megjegyzés - Popup)

106 Sztripszky H.: Adalékok a Régi Magyar Könyvtár I–II. kötetéhez. 40. l.

108 (Megjegyzés - Popup)

107 Szabó Károly: Az 1473-tól 1711-ig megjelent (nem magyar nyelvű) hazai nyomtatványok kézikönyve. II. 119. l.

109 (Megjegyzés - Popup)

108 Szabó K.: Régi Magyar könyvtár. I. 248. l.

110 (Megjegyzés - Popup)

109 U. o. 248. l.

111 (Megjegyzés - Popup)

110 U. o. 250. . és Bothár: Lethenyei 20. l., Németh I.: Memoria Typographiarum 151. l.

112 (Megjegyzés - Popup)

111 U. o. és Bothár i. m. i. h.

113 (Megjegyzés - Popup)

112 U. o. 257. l. és Bothár i. m. i. h.

114 (Megjegyzés - Popup)

113 U. o. 261. l.

115 (Megjegyzés - Popup)

114 Szabó i. m. 261. l.

116 (Megjegyzés - Popup)

115 U. o. és Bothár i. m. 21. l.

117 (Megjegyzés - Popup)

116 U. o. II. 130. l.

118 (Megjegyzés - Popup)

117 U. o. I. 266. l.

119 (Megjegyzés - Popup)

118 U. o. 263. l.

120 (Megjegyzés - Popup)

119 U. o. 265. l. és Bothár i. m. i. h.

121 (Megjegyzés - Popup)

120 U. o. 276. l. és Németh i. m. 151. l. és Bothár i. m. 23. l.

122 (Megjegyzés - Popup)

121 U. o. 281. l. és Bothár i. m. 26. l.

123 (Megjegyzés - Popup)

122 U. o. 281. l.

124 (Megjegyzés - Popup)

123 U. o. 286. l.

125 (Megjegyzés - Popup)

124 Bothár i. m. 27. l.

126 (Megjegyzés - Popup)

125 Szabó i. m. 310. l.

127 (Megjegyzés - Popup)

126 U. o. 319. l.

128 (Megjegyzés - Popup)

127 Payr i. m. 86. l.

129 (Megjegyzés - Popup)

128 U. o. 788. l.

130 (Megjegyzés - Popup)

129 Tud. Gyűjt. 1839. 79. l.

131 (Megjegyzés - Popup)

130 Hist. II. r. 3. f. 6. §.

132 (Megjegyzés - Popup)

131 Farkas i. m. 10. l.

133 (Megjegyzés - Popup)

132 Polgm. prot. 58. l.

134 (Megjegyzés - Popup)

133 U. o.

135 (Megjegyzés - Popup)

134 A cigányok ma a cigányszeren laknak a városon kívül. Szépen hegedülik a szebbnél-szebb magyar nótákat a környéken híres prímásuk vezetésével... „A vármegye 112 községe közül 25-ben találunk cigányokat. A csepregi járásban Csepreg nagyközség körül telepedtek le a legtöbben. Egyesek annak tulajdonítják, hogy a vármegye egykori főurai, a Nádasdy grófok itt építették kastélyukat. A főúri háztartás és az azzal kapcsolatos mulatságok Csepreg környékére vonzották a cigányokat. Mások szerint... a vályogvetésre és téglaegetésre alkalmas agyagtalajok környékén épült téglagyárak foglalkoztatják őket.

Valószínű, hogy mindkét tényező együttesen eredményezte a mai helyzetet.” (Soproni Elek: A kultúrsarok gondjai. 163. l.)

136 (Megjegyzés - Popup)

135 Farkas i. m. 400. l.

137 (Megjegyzés - Popup)

136 Az egyik nyolc, a másik három és fél mázsás.

138 (Megjegyzés - Popup)

137 A csepregi jegyzőkönyvekből.

139 (Megjegyzés - Popup)

138 Farkas i. m. 213. l.

140 (Megjegyzés - Popup)

139 A perselypénzek prot. 12. l.

141 (Megjegyzés - Popup)

140 IV. sz. jegyzőkönyv, i. h.

142 (Megjegyzés - Popup)

141 Sörös P. és Errélyi L.: A pannonhalmi Szent Benedek-rend tört. IV. 537. l.

143 (Megjegyzés - Popup)

142 U. o. 200. l.

144 (Megjegyzés - Popup)

143 U. o. 819. l.

145 (Megjegyzés - Popup)

144 Monumenta ecclesiastica etc. V. 281. l.

146 (Megjegyzés - Popup)

145 Karácsonyi: Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig. 141. l.

147 (Megjegyzés - Popup)

146 Farkas i. m. 400. l.

148 (Megjegyzés - Popup)

147 U. o. 399. l.

149 (Megjegyzés - Popup)

148 U. o.

150 (Megjegyzés - Popup)

149 A grófot az oltár alá temették, temetéséhez csodás eseményt kapcsolt a nép képzelete.

151 (Megjegyzés - Popup)

150 Szerzője Farkas Károly plébános. L. 23. jegyzet.

152 (Megjegyzés - Popup)

151 I. m. 393–96. l.

153 (Megjegyzés - Popup)

152 Mihályfi Ernő: Dorfmeister és a barokképírás Sopronban; több helyen.

154 (Megjegyzés - Popup)

153 U. o.

155 (Megjegyzés - Popup)

154 Magyarország leírása. 1847. II. r. 112. l.

156 (Megjegyzés - Popup)

155 Magyar Lex. 1884. IV. 14. l.

157 (Megjegyzés - Popup)

156 Emlékiratok. I. 224. l.

158 (Megjegyzés - Popup)

157 A szemtanuk meséje után.

159 (Megjegyzés - Popup)

158 Jankovich-család és a Cukorgyár R. T.

160 (Megjegyzés - Popup)

159 1395-ben kelt okmányban előforduló nevek közül néhány: Hayden, Kasth, Neumeistl, Rureken, Zeunkreust Gaismath stb.

161 (Megjegyzés - Popup)

160 Emlékiratok. I. 134. lapig.

162 (Megjegyzés - Popup)

161 Östör József: Széchenyi és vármegyéje. 8. l.

163 (Megjegyzés - Popup)

162 U. o. 11. l.

164 (Megjegyzés - Popup)

163 Farkas i. m. 354. l.

165 (Megjegyzés - Popup)

164 Az 1785–1900-ig a népesség, házak számát Thirring Gusztáv Sopron vármegye községeinek népesedési fejlődése az utolsó 150 év alatt c. tanulmányából vettem. (Soproni Szemle, 1938. 192. l.), a cigányok adatait pedig Soproni Elek: A kultúrsarok gondjai c. könyvéből. 163–164. l.

166 (Megjegyzés - Popup)

Keszthelyi Levéltár Festetics Pál jegyzőkönyve.

167 (Megjegyzés - Popup)

Keszthelyi Könyvtár. Az 1681. országgyűlés naplója.

168 (Megjegyzés - Popup)

Keszthelyi Levéltár. Festetics Pál jegyzőkönyve.

169 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Dezső: A herceg Festetics-család története. 1928. 39. l.

170 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Keszthelyi Levéltár. Ság. 340, 347, 350, 357, 365.

171 (Megjegyzés - Popup)

A Sárkány-család soproni (Ferenc József-tér 8. sz.) házat is megkapta 1698-ban. Kamarai akták (1698. V. 6.) Közös pénzügyminisztériumi levéltár.

172 (Megjegyzés - Popup)

Magy. Nemz. Múzeum Fol. Lat. 566. 30. 1718-tól kezdve Somogy megye helyettes alispánja, majd kilenc évig rendes alispánja volt.

173 (Megjegyzés - Popup)

Sopron megye levéltára. Acta pol XIII. 638, 864 és 1085.

174 (Megjegyzés - Popup)

Pasquillus in alios patriae destructores. Keszthelyi Levéltár. Rendezetlen rész.

175 (Megjegyzés - Popup)

Fraknoi Vilmos: Gróf Széchenyi Ferenc 1902. 78. és 89. l.

176 (Megjegyzés - Popup)

Szabó László: A Széchenyi-család története. II. köt. 272.

177 (Megjegyzés - Popup)

Gróf Festetics Tasziló (sz. 1813. Bécsben) élete végéig katonai pályán működött. Az olasz hadjárat után 1865-ben visszatért Magyarországra és a soproni lovashadosztály parancsnoka lett. A königgrätzi csatában súlyosan megsebesült és lábát amputálni kellett. A király rendkívül szerette s az aranygyapjas renddel tüntette ki.

178 (Megjegyzés - Popup)

Gróf Festetics György (sz. 1815. Bécsben) ifjúkorában szintén a katonai pályán működött, később teljesen a gazdálkodásnak szentelte életét. Hosszú ideig Sopronban lakott s mint mintaszerű gazda a vármegyei gazdasági egyesület élére állt. A sopron–kanizsai vasút is sokat köszön támogatásának. 1864-ben az OMGE elnöke, majd Zala vármegye főispánja. A kiegyezés után a király személye körüli miniszter. Sokat fáradozott a kiegyezés létrejöttén.

179 (Megjegyzés - Popup)

Széchenyi a határos birtok alatt a család sopronhorpácsi birtokának déli kiszögellését értette, amely még a mai napig is köves.

180 (Megjegyzés - Popup)

Festetics Dénes gróf (szül. 1813) a hitbizomány-alapító Festetics Kristóf testvérenek, Festetics Lajos ágából való.

181 (Megjegyzés - Popup)

Festetics Tasziló édesanyja ugyanis Hohenzollern-Hechingen Józefa hercegnő volt.

182 (Megjegyzés - Popup)

A Sina-bankház a monarchia legvirágzóbb pénzügyi intézete volt. Széchenyi báró Sina Simonnal volt üzleti összeköttetésben. Roppant kiterjedésű birtokai voltak Magyarországon, igen jótékony és magyarbarát családnak ismerték.

183 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Károly Árpád: Gróf Széchenyi István döblingi irodalmi hagyatéka. 1921. 1. köt., v. ö. 243., 254. és 419. l.

184 (Megjegyzés - Popup)

Kogutowitz K.: Dunántúl és Kisalföld. Bevezetés.

185 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Rapaics Raymund: Pomológia. I. Alma. Bevezetés.

186 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Rapaich Raymund: Pomológia. I. Alma. Bevezetés.

187 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Városszépítő Egyesület Évkönyve. 1869–1929. 37. l.

188 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Beődi Zongor János: Növényvédelem. 1938. 17. l.

189 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Rapaich Raymund: Pomológia. I. Alma. Bevezetés.

190 (Megjegyzés - Popup)

Horn János: Almatermesztés. 3. l.

191 (Megjegyzés - Popup)

Növényvédelem, 1938. 126. l.

192 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Rapaich Raymund: Pomológia. I. Alma. Bevezetés.

193 (Megjegyzés - Popup)

Urbányi Jenő dr.: Gyümölcsfajtáink érzékenysége a koratavaszi fagyok iránt. Növényvédelem, 1936. 80. l.

194 (Megjegyzés - Popup)

Máthé János: Gyümölcsfajok keresztezése. Növényvédelem, 1938. 13. l.

195 (Megjegyzés - Popup)

Horn János: Körte termesztése 1. l.

196 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Hinfner Kálmán: Gyümölcsfáink fagyérzékenysége a koratavaszi fagyok iránt. Növényvédelem, 1936 81. l.

197 (Megjegyzés - Popup)

Beődi Zongor János dr.: Vissza az erdei vadcsemetékhez. Kertészet, 1937 169. l.

198 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Gábor: Gyümölcsstermesztési kísérletek Ausztriában. Kertészet, 1938 122. l.

199 (Megjegyzés - Popup)

Horn János: Edényben nevelt gyümölcsfák termesztése. 5. l.

200 (Megjegyzés - Popup)

Horn János: Körte termesztése.

201 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Rapaich Raymund: Karmankörte. Kertészet, 1937. 192. l.

Dr. Rapaich Raymund: A magyar gyümölcs. 141. és 144. l.

202 (Megjegyzés - Popup)

Melich János: Kálmánkörte. Magyar Nyelv, 1917.

203 (Megjegyzés - Popup)

Máthé János: Kertészet, 1938. 54. l.

204 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Rapaich Raymund: Magyar gyümölcs. 74. l.

205 (Megjegyzés - Popup)

Horn János: Kajszi, cseresznye, meggy termesztése. 26. l.

206 (Megjegyzés - Popup)

Hugonnay Vilmos: Kertészeti Lapok, 1909.

207 (Megjegyzés - Popup)

A céhedények (v. ö. *Csipkés Kálmán:* Sopron sz. kir. város múzeumának céhedényei. Soproni Szemle. V. évf. 223–33. l.), a céhpecsétek, a céhiratok egy része és több más emlék a Városi Múzeum gyűjteményében található. A céhiratok nagyobb része a Városi Levéltár birtokában van. Néhány céhiratot az ev. líceumi könyvtár is őriz. A Storno-gyűjtemény is tartalmaz több céhemléket.

208 (Megjegyzés - Popup)

Hasonló tagozat a ládák nagyobb részén található; rövidség kedvéért kulcstartó-üreg néven említjük.

209 (Megjegyzés - Popup)

A láda korának meghatározásában a céh pecsétjén szereplő 1580-as évszámvéset is megerősít. A céh már a 16. században fennállott, céhlevelük csak 1730-ból ismeretes. (*Winkler: A soproni céhek története a 15–19. században, 8–9. l.*) A lakatosok sokáig órás munkákat is végeztek és míg amazok meg nem erősödtek számban, őket is a saját céhükbe vették fel.

210 (Megjegyzés - Popup)

A méretezés egyöntetű sorrendje: Legnagyobb hosszúság, szélesség, magasság.

211 (Megjegyzés - Popup)

A pékek céhe 1582-ben alakult meg.

212 (Megjegyzés - Popup)

A mészáros-céh eredetileg vallásos jellegű alakulat volt. Szent Jakab tiszteletére; ebből sarjadt ki a világi céh, amelynek alakulása 1613-ra esik. (*Csatkai Endre: A soproni húsipar története. Kézirat.*)

213 (Megjegyzés - Popup)

A magyar szíjgyártók céhe 1597-ben alakult meg és 1670-ben új szabadalmat kapott. (*Winkler i. m. 9. l.*) A kormeghatározás az utóbbi évszámhoz igazodik.

214 (Megjegyzés - Popup)

Az asztalosok céhe Winkler szerint (I. m. 9. l.) 1674-ben kapta a céhlevelet. A céh tagjai oltárokat is faragtak.

215 (Megjegyzés - Popup)

A borbélyok céhe 1619-ben alakult. (*Winkler i. m. 9. l.*)

216 (Megjegyzés - Popup)

Az ötvösök már a középkorban is szerepet játszanak Sopron multjában. Lackner Kristóf, a nagy polgármester is kitanulta az apai mesterséget. A céh 1612-ben alakult csak meg. (*Csatkai Endre: Soproni ötvösök a 15–19. században. 1931.*)

217 (Megjegyzés - Popup)

A takácsok céhe még a középkor végén, 1524-ben keletkezett (*Winkler i. m. 8. l.*), de 1745-ben új céhpontokat kapnak a tanácsjegyzőkönyv szerint.

218 (Megjegyzés - Popup)

A timárok céhe 1541-ben alakult meg. (*Winkler* i. m. 8. l.) A mesterek főleg az Ikva két partján telepedtek meg, mert iparuk üzéséhez vízre volt szükségük.

219 (Megjegyzés - Popup)

A bognárok céhlevele 1577-ből való. (*Winkler* i. m. 8. l.) Sokszor egyesültek a kovácsokkal.

220 (Megjegyzés - Popup)

A kalaposipar két ágra oszlott; voltak mesterek, akik magyarszabású kalapot készítettek, voltak, akik meg háromszögleteset a német módon öltözködők részére. Az egyik céh, lehet, hogy még együttesen mindkettő a 16. században megvolt már; a németet 1755-ben újítja meg Mária Terézia. Az ezen lán, valamint a 17. és 28. sz. alattiakon előforduló rövidítések megfejtése *Dr. vitéz Házi Jenő* főlevéltáros szíves közlése alapján történt.

221 (Megjegyzés - Popup)

A kőműves- és kőfaragó-céh sokáig Bécsújhelyhez tartozott és csak 1660 körül vált onnan ki. Később, amikor a cserépfedés a 19. században divatos lett, ennek az iparágnak a követői is ide csatlakoztak. (Magyar Művészet, 1928. *Csatkai Endre*: A soproni szobrászat fejlődése.)

222 (Megjegyzés - Popup)

A posztósok céhe 1678-ban alakult meg. (*Winkler* i. m. 9. l.) Egyike volt a legtekintélyesebb számú és leggazdagabb céheknek.

223 (Megjegyzés - Popup)

Az órások céhe 1776-ban alakult meg. (*Csatkai Endre*: Két nyugatmagyarországi óráscéh. *Historia*, IV. köt. 1/2 H. 41–46. l.; *Csipkés Kálmán*: Soproni órakiállítás. *Soproni Szemle*, I. évf., 124–139. l.)

224 (Megjegyzés - Popup)

A szappanfőzők és gyertyamártók céhe eredetileg Pozsonyhoz tartozott és csak 1783-ban szakadt el onnen.

225 (Megjegyzés - Popup)

A könyvkötőknek korábban is volt már céhjellegetű élete, de a tulajdonképpeni céh csak 1788-ban alakult meg.

226 (Megjegyzés - Popup)

A fésüsök a 18. század végén még Pozsonyhoz tartoztak.

227 (Megjegyzés - Popup)

A kereskedők céhe a középkorig nyúlik vissza (1478), 1690-ben megújult (Grémium). (*Winkler* i. m. 8. l.; *Udvardi Lakos János*: Adatok a Soproni Kereskedelmi Testület multjához. *Soproni Szemle*, IV. évf., 239–252., 332–357. l.)

228 (Megjegyzés - Popup)

A festők és mázolóknak 1818-ban alakították meg céhüket. (*Csatkai E.* cikke, Uj Sopronvármegye, 1939. IX. 17., 24.)

229 (Megjegyzés - Popup)

A céh megalakulásának éve. (*Csatkai Endre*: A sárgarézöntő-céh Sopronban. Soproni Szemle, VI. évf. 149–150. l.)

230 (Megjegyzés - Popup)

A céh fennállásáról csak a 19. századból van tudomásunk.

231 (Megjegyzés - Popup)

A bádigosok céhe 1782-ben még Pozsonyhoz tartozott.

232 (Megjegyzés - Popup)

A céh ezen évben kapott szabályokat. (*Winkler* i. m. 10. l.)

233 (Megjegyzés - Popup)

A posztónyírók céhe 1802-ben alakult meg. (*Csatkai Endre* közlése.)

234 (Megjegyzés - Popup)

A céh 1836-ban kapott szabályokat. (*Winkler* i. m. 10. l.)

235 (Megjegyzés - Popup)

Ezen évben kapták céhszabályaikat. (*Winkler* i. m. 10. l.)

236 (Megjegyzés - Popup)

A német vargák céhe középkori, míg a magyarok céhének megalakulása 1625-re esik. (*Winkler* i. m. 8–9. l.) Ez utóbbit 1687-ben újították meg. A megújítás évét, mint látjuk, a ládán is megörökítették.

237 (Megjegyzés - Popup)

Az ácsok céhe 1543-ban létesült és 1734-ben újították meg. (*Winkler* i. m. 8. l.)

238 (Megjegyzés - Popup)

A kismarton-városi vargák céhiratai 1589-ben elégték; 1599-ben kaptak újabb céhlevelet. (*Csatkai*: Adatok a sopronmegyei céhtörténehez. Historia, 1937. 640. l.)

239 (Megjegyzés - Popup)

A sopronnyéki csizmadiáknak 1673-ban adott céhlevelet gróf Esterházy Pál.

240 (Megjegyzés - Popup)

Két céhpecsétjük (1729-ből és 1797-ből) a Városi Múzeumban.

241 (Megjegyzés - Popup)

A locsmánci kovácsok és bognárok gyakran szétváltak és ismét egyesültek. 1619-ből ismeretes egy mesterlevelük; céhlevelük 1702-ben kelt a bécsi nyomán. (Historia, i. cikk.)

242 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Intelligenz- und Anzeige Blatt, 1857. 88. szám

243 (Megjegyzés - Popup)

Reichardt Adolf naptárja az 1858-as évre.

244 (Megjegyzés - Popup)

Részletesebb életrajzi adatokat közöl a Soproni Hírlap, 1936. II. 20. és a Sopronvármegye, 1938. XII. 25.